

ВІСТИ

БРАТСТВА КОЛ. ЗОЯКІВ 18Д УНА

Рік V.

Січень — Лютий 1954

Ч. 1-2 (39-40)

Генерал М. Капустянський

Воля народу

Перша половина ХХ століття була переломовою добою великих національних та соціальних революцій і світових коаліційних війн тотально-го характеру.

У вир цих важливих процесів був втягнутий і український народ, а наші землі на Сході Європи стали ареною вирішальних операцій фронтової, горожанської та визвольної війни.

До того ж, в силу несприятливих обставин, на яких ми тут зупиняємося не будемо, український народ не мав змоги відповідно підготовитися ні політично, ні ідеологічно, ні психологічно, ні стратегічно, щоб одним етапом вибороти собі суверенну державу, сполучити всі українські землі в одну цілість та, скріпивши молоду державу, оборонити її від могутніх зайданців.

Але завершилося чудо — Україна піднялася мов фенікс з попелу й почала бурхливо організуватися. Центральна Рада за 10-11 місяців доконала (мимо своїх помилок) великих діл, здобувши чотири скрижалі (Універсали) Українського національно-державного відродження.

Цього вона осягнула при активній участі та підтримці всього українського народу, зокрема селянських мас, вояцтва, свідомої інтелігенції, а також робітництва. Така поставка українців була яскравим виявом їхнього довір'я до нашого парламенту УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ та Уряду — ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ.

Сама Центральна Рада була незаперечним виявом волі українського народу й національних меншин України про що говорить склад її вибраних делегатів від:

депутатів

— Всеукраїнської Ради Селянських депутатів	212
— Всеукраїнської Ради Військових депутатів	158
— Всеукраїнської Ради Робітничих депутатів	100
— представників загальних (не українських) Рад Робітничих Селянських депутатів	50
— українських соціалістичних партій	20
— російських соціалістичних партій	40
— жидівських соціалістичних партій	35
— польських соціалістичних партій	15
— представників міст та губерній	84
— представників професійних, просвітніх та громадських організацій	

засій й від національних організацій молдаван, німців, татарів, білорусів і ін. 103

Назагал це було **при тих умовах єдино можливе волевиявлення визвольних інтенцій українського народу.**

Тому фальшиві теорія непредрешенства не має жодних підстав у трактуванні української проблеми... Наші державні акти 22 січня, 1 листопаду і особливо 22 січня 1919 року, а в далішому визвольно-революційна боротьба за їхне здійснення — **рішуче заперечують цю безгрунтовну непредрешенську вигадку.**

Для ще більшого підкреслення волевиявлення всього українського народу в діях Центральної Ради й Генерального Секретаріату, подамо приклади вирішальних впливів організованого українства, зокрема вояків на політику Ц. Р. та Г. С.

1-й величезний Селянський З'їзд (2 500 умандатованих делегатів зі всієї України), що відбувся в Києві в травні 1917 року, а також 2-й Всеукраїнський Військовий З'їзд (5-10 червня), що мав 2 308 делегатів від 1.600.000 вояків, — вимагають від Ц. Р. **негайно самим здійснити територіально-національну автономію України, як перший щabelль еволюції українського державного відродження.**

У висліді Ц. Р. першим Універсалом оголосує автономію України і утворює ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАРІАТ та пророчно кидає далекодумче гасло: «**Од нині самі будемо творити наше життя.**

Почалася нова сторінка Української Історії... Пізніше III-й Всеукраїнський Військовий З'їзд з 3 000 делегатів від Фронту, Фльоти та запілля, що відбувся в Києві від 20-го жовтня до 12-го листопада, був одним з головних спричинників до оголошення Ц. Р. III-го Універсалу. Він виніс таку постанову: «**Для боротьби з анархією, яка загрожує Україні... Український Військовий З'їзд вимагає від Ц. Р. та Г. С. щоб вони, опираючись на революційне українське військо взяли повну владу на всій території України в свої руки.**

Дійсно III. Універсалом у листопаді 1917 року було урочисто проголошено: «**Від нині Україна стає УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНЬОЮ РЕСПУБЛІКОЮ (УНР).**

Делегати ж З'їзу, створивши з себе полк помогли УНР після більшевицького перевороту в Петербурзі, опанувати ситуацію в Києві, обезбронили як війська Тимчасового Уряду так і більшевицькі частини.

(Докінчення на стор. 3).

Нашиими очима

П'ятий рік

Що ж — п'ятий рік праці нашого журналу — неабищо!

Дехто каже, що наша дивізія більше крику робить «по войні», як було у свій час на фронти. Що там Броди — масакра, тай все. І взагалі, нашо було цієї дивізії? Не краще було сидіти тихо та чекати? Та ѿ де ця Україна, що ми за неї йшли битись? І чи бились ми взагалі за Україну? — Ну що, не кажуть так наші «приятелі»?

А ми ім оце вже п'ятий рік розтолковуємо, вияслюємо, протестуємо, спростовуємо і нарешті на сьогодні по наших ляжках станицях починаємо віднаходити «дивізійників», що ніколи у дивізії не були! Романтика тягне!

П'ятий рік вже появляється наш журнал і п'ятий рік на наших сторінках знаходить собі місце участники чи не всіх важливих збройних сил світу — української національності, а то й чужої. Колись ми ставили собі за ціль плекання військових традицій — і багато можна нам закинути, але цю ціль ми завжди мали на очі. Одно тільки нас болить: болить нас це, що серед наших власних лав такий слабкий відгомін, так мало співчуття до нашої праці. Ми знаємо, що нашу газету всі читають, але чому так мало до нас пише, чому на нашу анкету так мало наспіло відповідей? Найкраще святкування п'ятого року нашої появи буде не у збірках на пресовий фонд — але у живому, міцному відгомоні із всіх кінців світу! Ми хочемо статей, листів і спогадів! Пишіть до нас, пишіть про все, що Вам цікаве, що Вас болить, пишіть, чого Ви бажали б і про що думаете! Направду просимо Вас, Друзі: пишіть!

Л. Р.

ІЗ ЗМІСТУ:

- О. Горбач — **З ПЕРСПЕКТИВИ МИНУЛОГО**
- С. Женецький — **ЗА ЧУЖІ ІНТЕРЕСИ**
- Л. Годлеускі — **НОВОГРАДСЬКИЙ ЕСКАДРОН**
- А. Ірон — **НІМЕЦЬКИЙ ПОЛОН**
- В. Стаків — **ПОХІД НА КРИМ**
- О. Залеський — **ГІРСЬКА БРИГАДА**
- Військові новини — З книжок і преси
- Комунікати

О. Горбач

3 перспективи 700 років

(Замітки до концепції Данилової політики)

(Дискусійна стаття)

В грудні 1253 р. минуло 700 років від коронації волинсько-галицького короля Данила Романовича в підляському містечку Дорогичині над Бугом 1253 р.

Загалові нашої еміграції ці роковини дали ще одну нагоду для малопродуктивних святкових імпрез, а які в свою чергу стали знову ж вдачним матеріалом-змістом «діяльності» різних культурно-освітніх референтів, комітетів, організацій. А що сама подія — факт коронації — в собі й не така то преважлива, — до того ж і часи віддалені, — то за доброю традицією в більшості випадків сипнуто повні пригорощі банальних фраз; а вони, такі фрази, до висвітлення історії причинилися ще найменше (замість повені «академій» — радше б видати один том історичних праць про ті часи!); громада ж учасників заслухала силу заявлених слів, що їх автори й промовці не дуже й силкувались якось відвіжити. А в висліді: і організатори і учасники з полегшою зіхнули, що ще одна академія за ними...

Але ті часи й події з-перед 700 років варти й дискусії. Бо ж історія це вчителька життя. І тому, — всупереч блаженні гармонії 700-літніх ювілеїв, — хочемо кинути декілька думок для глибшої призадуми.

Тому що Данилову коронацію спрошено пов'язують звичайно з невдалою тоді зрештою спробою перевести унію української церкви з Римом, то саме святкування в декого набирає значення партитулярного вузько-галицького забарвлення з релігійними нотками, а Данила тоді спихають до ролі трохи не основника галицького партитуляризму. А хибно: бо ж до речі Данило — це симпатіями сучасників радше холмсько-підлясько-волинський князь, що не почувався добре в Галичині серед ворожих його династії бояр.

Для дікого ж знову факт коронації це тільки ще одна нагода повторити заявлені фрази про наш «окциденталізм», до чого за одним душком декламують тоді: «Було, е і повсяк час так бути повинно».

*

Одноціла колись Київська держава — держава трьох східнослов'янських національностей: українців, білорусів і росіян — розпалася в висліді непродуманої династичної політики її основників (територію ділив батько поміж синів) — на низку удільних князівств, що вели поміж собою постійні війни-міжусобіці за спадшину та за головний київський престіл. Спроба з 1097 р. на з'їзді в Любечі покласти край цим коромолам, — залишивши за кождим князем його даночасову волость, — з того стану змінила не багато. Щли тоді в нас за зразками сусідніх країн Західної Середушої Европи, де діялося подібне. Занадто ж велика була різниця поміж княжою Україною та степово-кочовими державами — печенігів, по-

ловіців, чи згодом і татар — щоб від них навчитися стрункої зцентралізованої державно-політичної організації. То ж не дивниця, що в боротьбі з таким противником наша тодішня політична організація завела. Не витримала іспиту вже в боротьбі з половцями, а ще більше — з татарами.

Критичний момент у розвитку наших українських князівств настав зокрема в 13 ст. після битви українських сил над Калкою (31. 5. 1224). Не дописала тоді ні політично-державна наша організація (і після цієї катастрофи князі далі вели міжусобиці за волости — аж до наступного приходу татар в 16 років пізніше), ні напа військово-оборонна система (від старіч воюючи з кочовиками, не вибачено якслід їх тактики, не розбудовано своечасно системи оборони замків, не зорганізовано якслід навіть найважливішого — розвідки про те, що діється в ворога-татар).

Із занепадом Києва як одного спільнотного політичного осередка імперії — впродовж XII ст. творяться нові такі центри на територіях окремих національностей-співтворців цієї імперії. На Україні на одне з перших місць вибивається західніїї землі: Волинь, Холмщина Галичина. У Галичині ж зокрема — під західнім, польсько-угорським впливом — окреме значення здобуває зв'язаний із інтересами місцевої землі сильний боярський прошарок. Він і починає протиставитися династичним інтересам і політиці місцевих князів. Якби у нас процес зростення однієї династії з отим прошарком, процес зростення міст, що саме тоді поставали, із своєю довгільною територією та процес зростення церкви й церковної ієрархії з інтересами держави чи землі (міста були здебільша чужим тілом — німецько-католицьким; церковні ж ієрархи були в великій мірі греки, експоненти візантійської політики у нас!), — якби оті процеси були у нас завершилися скоріш, чи то бодай без степової катастрофи — так, як воно справилися в сусідній Польщі чи Угорщині, — то напевно і не втратили б наші землі незабаром своєї самостійності.

Історія Галичини 2-ої половини XII та XIII сторіччя — це історія боротьби князів з боярством. Енергійний князь придушив бояр, алеж після його смерті така боротьба спалахувала наново.

Таке ж сталося й після смерті галицько-волинського князя Романа під час походу на Польщу під Завихостом 1205 р. Княгині-вдові з двома його парурічними синами Данилком і Васильком прийшлося перед цими ж боярами тікати з Галича й довго скитатися по угорських і польських королівських дворах, шукуючи підтримки для малолітніх княжичів. Още скитання й загартувало майбутнього князя Данила. Спершу — вся його політика спрямована на традиційне відзискання втраченої батьківської воло-

сти. І тут іде він типовим шляхом княжого тодішнього удільного князя: не спиняється перед жадною коаліцією, щоб свою батьківську волость відзискати назад. Вдається це йому остаточно аж 1245 р. після битви під Ярославом, коли розгромив коаліційні сили своїх суперників. В процесі отісні боротьби за батьківську волость він виявляє однак куди ширші й непересичні горизонти: він бере активну участь у політиці всіх сусідніх країн: проти угорських зазіхань на Галичину, — правда без тривких успіхів. — пробує щастя з Австрією, де на престіл хоче поставити свого сина Романа; проти зазіхань польських краківських князів в'яжеться постійно з іх мазовецькими суперниками; забезпечуючись проти нападів диких лісових ятвягів від півночі — в'яжеться з іх литовськими сусідами.

Не подолав Данило тільки вирішного для України фатального фронту від сходу — татарського.

Всіх інших противників знав добре з часу своїх скитань. Того одного не вивчив під час короткої і катастрофальної зустрічі над Калкою. Може цей фронт вимагав надто великої зміни в концепції боротьби, а Данилові на те вже не стало ні сил ні часу. Боротьбою з тим противником сповнені 30 останніх років його життя.

Данило в засаді вибрав власне тільки одну концепцію: боротьби в союзі з Заходом проти татар. Тією думкою керувався, кидаючись від одного сусіднього володаря до іншого в пошукуванні за допомогою. Але ж безуспішно; нікому тоді на Заході не спішилося вмирati за ідею, хай і християнську. Та ж думка привела Данила до унії з Римом і далі — до коронації 1253 р. в Дорогичині; та ж думка казала йому розбудовувати укріплени міста, що могли б опертися татарській кінній армії. Але ж це було вже надто спізнене: татари тому спротивилися і такі укріплення прийшлися йому самому руйнувати. Та концепція казала йому вогнем і мечем винищувати «татарських людей-болововців» на Поділлі й Волині, що безпосередньо піддалися татарам. Коронація, себто формальне включення його ж держави в круг західного католицького світа — це для Данила був власне тільки один епізод. Для нього в першу чергу важливою була конкретна допомога; тому то він так отягався з самим коронаційним актом та відбув його не в Володимирі чи в Галичі, але в далекому пограничному Дорогичині, — півтихцем, ідучи в похід на ятвяг. Но ж знов, що це виклике гостру реакцію зі сторони татар.

Концепцію замирення з татарами Данило рішуче відкидав, хоч до неї штовхала його і поїзда з поклоном в Орду (1245 р.) і може й приклад його ж київського воєводи Дмитра, що то, взятий в полон після здобуття Києва 1241 р., радить Батиєві залишити Україну й іти далі в Угорщину чи Польщу, щоб мовляв, не доводити українських земель до розплачливого обороту в наслідок татарського плюндрування. На таку різку зміну фронту Данило не спромігся.

Серед готовуваних до відпору татарської навали, серед розчарувань з при-

З перспективи 700 років

чини провалу його ж плянів хрестоносного походу — застала його смерть 1264 року.

Концепція однак союзу з татарами проти зазіхань західних сусідів не пройшла в нас зовсім безслідно: відомо, що Данилів син Лев, чи згодом і воєвода Дмитро Делько проти поляків і угруп на допомогу кликали тих же татар. Подібно ж у степовій Україні над Чорним морем проживали якісь невідомі близиче бродники, що їм весь час така концепція чужою не була — і навіть у битві над Калкою брали участь і по стороні — татар. Але не мала така концепція здесидованих і консеквентних прихильників, що зробили б її своєю, як це сталося в випадку сузальців. Заважила про це вся духовна й політична зв'язаність українських земель із західнім культурно-політичним кругом, із Заходом, — який, доречі, того тоді — як і тепер — належно оцінити не вмів.

Немає сумніву, що в Данилові перед нами небувала в XII ст. сильна індивідуальність серед тодішніх наших розсварених князів. І то розсварених навіть віч-на-віч грізний татарській загрозі, нищівної сили якої зазнали ці князі в розгромі-катастрофі над Калкою 1224 р. А однак не отямилися: міжусобиці велися далі. Як же тоді на тлі цих політичних міртв відбивається незламна воля молоденького Романовича, що 40 років змагається за престол свого батька: від смерті Романа Галицького 1205 р. аж по остаточну перемогу над суперниками в битві під Ярославом 1245 р. На те, щоб наступніх 20 років закріплювати становище створеної держави — від півдня, заходу, півночі і сходу: від Угорщини, від Польщі, від ятвят-литви й від татар.

Скитання малолітнього князя враз із матір'ю та з братом Васильком по угорських і польських дворах — для молодого Данила було твердою школою життя. Побут по цих дворах тісно з'язв пізнього володаря з західною культурною сферою, а для української нації — співвирішив про її пізнішу долю, а може й про теперішню духовість: периферійне, окраїнне становище супроти Заходу й Сходу. Коронація Данила як зовнішній вияв його політики — тут тільки символ: видимий знак його західної орієнтації.

Монгольський наїзд остаточно знищив і так уже від якої сотні років теоретичну єдність Київської держави як держави трьох східно-слов'янських народів і ще приспішив процес політично-національного різничкування цих народів. Зруйнувавши столицю, остаточно знищив і мітлеленду Руського «римського царства».

Ще тільки церква, її традиції й ієрархія на довгі сторіччя гальмувалими в нас отаке кристалізування політично - національної відрубності руських народів: українців, білорусів та росіян.

Княжі міжусобиці, — війни окремих земель-волостей враз із своїми династіями — це є оті породові болі нових державних організмів. Назагал

татарська навала їх остаточно завершила.

Наша популярна історіографія знає розповісти тільки про негативні наслідки татарщини. Не добачує однак і деякого позитивного політичного впливу татарського зверхництва: назагал воно поклало кінець давнім усобицям, бо ж сусіди тоді вже стали респектувати право на «отчу волость» князя, що виклопотав собі на неї в орді ярлик.

Данилів васальський поклін Батисів звільнив його від загрози посягання по його волості зі сторони інших князів і дозволив йому присвятити майже всю увагу «закордонній політиці»: взаєминам із сусідніми польськими та литовськими князівствами. Примусив його зайнятися розбудовою торгівлі й міст — проблемами економічного піднесення країни.

Два були тоді табори «блівок» держав в Европі: римсько-католицький і ісламсько-татарський. Стояли з собою в боротьбі. Головна бойова лінія поміж цими двома політичними й релігійними світами проходила й нашими землями.

Виховання й культурна традиція Данила заважили, що він не став вірним васалем татарської орди, що він звернувся за допомогою до Заходу. Навіть за ціну церковної унії. Коронування з політично-правного боку — це власне було формальне включення до спільноти західно- й середньо-європейських католицьких тоді народів.

У відрізненні напр. від іншого співспадкоємця традицій Київської держави — московсько-російських князівств — зокрема сузальського, — що — у висліді такої ж катастрофи — з новою ситуацією погодилися, прийняли широ й без застережень татарську зверхність, використали її для внутрішнього закріплення і підкорення сусідніх земель, (все те під татарською егідою), — а потім, скріпнувши на силах, скинули татарське ярмо. Правда, не скинули, може, його духових наслідків, — геть аж до нині. Серед усіх князів колишньої Київської держави саме сузальський князь Ярослав і започаткував на Сході Європи політику власного підчинення татарській орді. Ідучи ще 1243 р. до Батия з підданчими поклонами.

Україна тоді обрала Заход і, не діставши від нього жадної конкретної допомоги та ослонюючи його своїми грудьми перед татарами, — перейняла його культурні й цивілізаційні традиції; — але ж з політично-державного ж погляду вона ослабла і до сотні років — втратила на довгі сторіччя свою державну самостійність. Зайната виснажена боротьбою із степом, супроти Заходу була провінцією, сприймала його впливи, політичні й культурні, — не перетравлюючи їх самостійно, а тому стала дорешти по-

Воля народу

(Закінчення з стор. 1.)

На величавому 3-му Всеукраїнському Військовому З'їзді брав відповідальну участь і автор цих рядків, як делегат I. Української Дивізії Першого Українського Корпусу.

В дальшому розгорнулися важливі події — розпочалася перша війна України з большевицькою владою мимо того, що Народні Комісари у своєму ультиматумі Ц. Р. проголосили: «Рада Народних Комісарів признає УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ РЕСПУБЛІКУ (УНР) та її право на повне відокремлення від Росії... Жадання України щодо її прав й незалежності українського народу, Рада Народних Комісарів признає без обмежень і безумовно».

Одночасно з оголошенням війни Центральній Раді, большевики (РНК) з метою перевиборів Ц. Р. раптово скликають в Києві на день 17-го грудня 1917 року Всеукраїнський З'їзд Робітничих, Солдатських та Селянських Депутатів. Але Рада Народних Комісарів, — помилилася. Цей великий Всеукраїнський З'їзд (понад 2 500 умандатованих делегатів) майже одноголосно вініс такі постанови:

1. «З'їзд вважає перевибори Центральної Ради не вчасними і не потрібними».

2. «З'їзд висловлює Центральній Раді своє цілковите довір'я і обіцяє її свою рішучу підтримку».

Поза тим Ц. Р. розпочала успішні переговори в Бересті з представниками Центральних Держав, що скінчилися Берестейським мирним договором. А вже в грудні 1917 р. Україна нав'язала офіційні дипломатичні відносини з державами Антанти. В перших числах січня 1918 року Франція офіційно визнала УНР і призначила своїм Генеральним Комісарем при Уряді УНР генерала Табуї. Теж саме (хоч і в менш урочистій формі), зробила і Великобританія, призначивши своїм представником п. Баге.

Фактично Україна стала міжнародним чинником і лишилося лише оформити її самостійні існування. Ц. Р. IV-м Універсалом 22-го січня 1918 року урочисто проголосує: «Од нині Українська Народна Республіка стає самостійною і від кого незалежною, пільною, суверенною державою українського народу».

Цим Універсалом укоронувалася містерія національно-державного відродження. А зрив 1-го листопада 1913 року, Акт Злуки всіх Українських Земель та дальша боротьба Українського Народу були його логічним вислідом.

На загал ці історичні акти, які не можна стерти з історії визвольної боротьби українського народу, стали наріжним каменем великої будови Самостійної Соборної Держави.

Визвольна ж героїчна боротьба 1917—1920 рр. є колискою всього сьогоднішнього національного буття.

Будьмо ж готові, вояки й українська молодь, єдиним українським воєзьким і революційним фронтом пе-реможно закінчити наш визвольний змаг на славу Україні!

ЧИТАЙТЕ, ПОШИРЮЙТЕ
«ВІСТІ»
УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКО-
ВІЙ ЖУРНАЛ!

літично й культурно провінцією-периферією Заходу. Для неї тими західними центрами стали вже не Рим, Париж, ні навіть не Прага, але Краків, Варшава чи навіть на деякий час — Будапешт. Всі бо вони для тодішньої нашої еліти — бояр стояли політично чи культурно вище від власної «провінції» (могли б бути розвинутися за нашими плечима під благодійним впливом ще західнішої Європи). Не спромоглися створити власного центру на нашій землі — ні наша церква (таке зробила в поляків — польська католицька церква, а в болгар і сербів — православна!), ні боярство (у поляків зуміла це шляхта!), і тому ми зійшли з політичної карти Європи як одиниця політична, ба й культурна. Не спромоглися ми і на власне створення міст, і то ще й донедавна. Міста, що їх засновувати почав Данило, були німецькі, інтересами й культурою пов'язані з католицьким Заходом, отже — з Польщею (тамошні бо міста у початках теж довго були німецькі!). І тому могло трапитися таке диво, що в вирішні хвилині львівське католицьке німецьке міщанство відкрило брами польському королеві Казимирові, а в сто років після упадку Галицько-волинської держави українські православні ремісники й купці — у місті на своїй іще вчора землі — можуть жити тільки як безправні чужинці — у гето: на Руській вулиці (така вулиця була у Львові не у Krakow!).

Того всього не зазнали росіяни: від своїх панів — татар вони стояли з культурно-суспільного погляду куди вище і звідти їм не загрожувала така асиміляція, така роль периферії-провінції, як нам у стосунку до Заходу. То ж після того, як перейняли сильнішу політично-державну структуру й досвід татарської держави, — змогли повалити наїздника. У міжчасі вони скріпили як самостійний політично-державний, церковний і власно-культурний центр так далеко, що їх уже не переміг подібний польський наступ на них у двісті років пізніше — у часи смуті, коли вони опинилися в по-дібній ситуації, що й ми 1340 р. А тому Москва стала незабаром притягальним центром і для нашої церковної ієархії та для політичних мужів, включно з Хмельницьким. І що з того, що ми їх прозиваємо «дикунами й азіятами»?

Нам не доводилося зустрічати думки яка б ставила під скептичний сумнів цей важений наслідками крок нашого найбільшого мужа в XIII ст.: ніхто й не хоче добавати інакшої можливості Даниловій політиці. А вона була. Це був шлях суздалсько-московських князів: шлях васальства орді, який довів згодом до незвичайного скріплення центральної влади князя, до небувалого зміцнення державної влади. На які вершини потуги завів цей шлях російську націю на сході Європи згодом, — згадувати хіба не треба.

Годі теж передбачити, як була б розвинулася і наша історія, якби така повна енергії одиниця як Данило була поклада теж і собі таку концепцію в основу своєї політики.

А татарське ярмо зуміла скинути згодом і російська нація.

Інша ж справа це ті незатерпі й досі риси в російській духовості, які тяжать на ній як наслідок виховання в татарській своїми традиціями політичній школі російського народу.

Маoubt, залишилась назавжди дискусійним питання, що вартісніше: буття народу у рідній, хай і деспотичній, державі, яка топче одиницю, ачи — ставлення добра й думки одиниці над її національно-державну спільноту.

Росіяни з-під татарського ярма винесли стиль державно-національного життя з брутальним придушеннем волі одиниці в ім'я молоха-держави. Українці з пізнішого пожиття в польській державі — за польськими зразками — інколи аж розпереданий індивідуалізм. Він нас завів до того, що велики історики будуть лаятися на Данила за безоглядне винищування «татарських людей», на Хмельницького — за безоглядне карання збунтованих полковників, на Петлюру — загалом

1 багато ще таких прикладів можна навести.

Скаже хтось: пізно сьогодні нарікати чи жалкувати зприводу того, що сталося тому 700 років. Це ж бо нагадувало б відому анекdotу про жінку й чоловіка, що то — важко працюючи — нарікали на Адама й Еву та на їх гріх. Але власне історія дуже зчасті повторюється: під сонцем бо не діється нічого нового. Звідси то відома засада, що її ми згадали вже, — що історія — це вчителька життя. Слід спізнати розумні і непродумані кроки наших предків і батьків, щоб у вирішній хвилині не повторити тих самих похибок. Це й зветься традицією — історичним досвідом. Нарід, етнографічна маса — стає нацією, аж як усвідомить собі свою історичну традицію, себто свій історичний досвід, — коли для нього національне існування це не тільки нині, але так же само — і вчора і завтра.

Незнання тієї історії, брак належного її зрозуміння в останніх сто роках привели нас повторити старі історичні похибки: наша політична й культурна еліта не вміла отримати від комплексу периферійності, від покладення осередку свого мислення на своїй землі, не вміла знайти своїх богів — шукала їх або на сусідньому Заході або на півночі, чи докладніше: і там і там, тільки не в себе вдома. Виявила надто мало зрозуміння для справи міст, для справи опанування культурно-політичних осередків на власній землі, дозволила їм залишитися чи й стати чужим тілом на нашому національному організмі. І як 1340 р. так і в 1917-18 році ті міста пішли проти нас. А врешті хибно розуміючи питання волі одиниці, питання індивідуалізму — не зуміла своєчасно на Данилові спосіб у вирішніх хвилинах здушувати внутрішню політичну анархію.

Ген. Крат вітає Владику.
Владика був першим, що віддав полонених 2. 12. 1945.

за карання (правда, навіть далеко недостатні!) «отаманів». Він довів до того, що непересічні письменники в нинішнє люте врем'я не знаходять іншої теми для твору, що його можна подарувати своєму народові, як — звеличування анархії батька Махна.

КОМУНІКАТ

Капітула пропам'яткових відзнак 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії та битви під Бродами доводить до загального відома про появу відзнаки битви під Бродами.

Згідно з 10. точкою правильника Капітули, відзнаку битви під Бродами можуть одержати лише її учасники, а у випадку їх смерти, або пропадення без вісти, одержуся на ім'я учасника найближчі родина, без права ношення.

Разом з відзнакою видається кожному учасникові грамоту і дві стяжки. Односентиметрову стяжку можна носити на лівій вилозі цивільної блюзи, перетягнувши через дірку виголи.

Щоб одержати відзнаку битви під Бродами, треба виповнити заяву, в якій повинні бути слідуючі відомості:

1. Військовий ступень, прізвище і ім'я.
2. Дата народження.
3. Полк.
4. Прізвище сотенного.
5. Які одержав відзначення за участь у битві під Бродами.
6. Число відзнаки 1-ої УД-УНА.
7. Ручителі (ручителями повин-

ні бути члени Управ відділів ОбВУ на терені В. Британії, а в інших країнах — Управ Станиць Братства 1. УД-УНА).

Відзнаки проситься замовляти через відділ ОбВУ та станиці Братства 1-ої УД.

Ціна відзнаки у В. Британії 10 шилінгів, в Австралії 15 шил., в Австрії і Німеччині 6 нм., в США і Канаді 3 долари, в інших країнах рівновартість 3-ох доларів.

Заяви враз з належністю висилати на адресу: Капітула 49, Лінден Гарденс, Лондон, В2. В Німеччині на адресу: В. Козак, Мюнхен 2, Дахауерштр. 9/ІІ.

По одержанні заяви і належності Капітула више відзнаку разом з грамотою і стяжками.

За Капітулу:
Голова: М. Длябога
Секретар: М. Карпинець

С. Сірський (Канада)

Рімінський Панмуньйон

Вже від кількох тижнів бувши воїни армії північної Кореї та червоно-го Китаю, а тепер полонені військ Об'єднаних Націй, переходятя «чистилище» допитів чи, пак, уговорювань до повороту на «вільну соціалістичну батьківщину». Червоні вживають усіх засобів, аби тільки не випустити у вільний світ кільканадцять тисяч безкомпромісовых противників червоного ладу.

І треба подивляти поставу полонених, яка заскочила як противників, так і друзів. Розуміється, тут не сама заслуга полонених; за ними запорука Об'єднаних Націй, індійської частини, яка береже правопорядку під час переслухань, ну і хоч би присутність висланників волелюбної Швейцарії. До того полонені мають певність, що ця комедія триватиме всього три місяці.

Що ж діялося вісім років тому з воїнством 1 Української Дивізії за кільчими дротами Белярії? Всі знаки на небі та землі віщували, що Дивізія буде насильно репатрійована, як це вже сталося з козацькими частинами. Час і умовини працювали на некористь Дивізії. Ніхто не хотів поцікавитися, чому Дивізія воювала проти «союзника» Заходу. Нає цілковито ізольовано від світу, а головно — від найбільшого скупчення українців у Німеччині, які зрештою, ідучи за подувом новою демократичного вітру, не дуже радо призначалися до нас; зрештою, самі не були в кращому становищі. Після двох-трьох тижнів полону почав дошукловати голод і вонші, а за ними прийшла репатріація.

З Москви літаком прилетів ген. Михайлов, який з місяця почав перегляд нашого табору. Він почав заглядати в кожний куток, включно до кухонних котлів, наповнених раз несоленою, раз засоленою морською водою, в якій варилися жменя горошин. Думаючи, що полонені вже остаточно переможені голодом, він почав обвинувачувати перед нами англійців як головних спричинників нашої нужди і обережно натякував, що негайно після перебрання табору «советская влада» забезпечить нас харчами і уможливить негайний поворот домів. Чого не сказав генерал, улесливо договорювали дві дівчини з його початку, до речі, зовсім гарні і пристійно убрани в чеські панчохи та німецькі «бецугшайнові» костюми. «Вертайтеся на родину, ми, українські дівчата, чекаємо на вас», — солодко щебетали вони, кидаючи в бік вояцтва витренованим очком.

Три дні генерал Михайлов переглядав табор і почав розпоряджатись, як у своїй хаті, призначаючи нових сотенних і полкових. Табор насторожився. Кожний був свідомий, що тут ідеться про наше життя. На третій день, коли він хотів увійти до табору, полонені заступили йому дорогу і ділккатно попросили вийти за браму, яку зараз забарикадовано. Почалася загальна тривога. За декілька хвилин під брамою з'явилося одинадцять тисяч полонених, готових на все. З дру-

гої сторони дротів наближалась англійські танки, наїжені гарматами та готовими до стрільби скорострілами. Але командир танків спостеріг, що

Полева капличка табору полонених йому не в силі кількома танками здушити бунт полонених, очі яких горіли грізними вогніками. Негайно піс-

повороту домів. Розуміється, в такому становищі слабші одиниці, а за ними десятки і сотні почали хитатися; почалися перші зголосення на поворот домів. В більшості це були цивілісти, які прилучилися до Дивізії під час відвороту і яким найбільше докучав голод і перебування під голим небом. Було багато і таких, що з слізами в очах прощаючися з нами — вони не могли жити без рідної землі і рішились їхати хоч би і на смерть.

А все ж таки, не зважаючи на по-грози англійського сотника — доречі, одинокою нашої надії — не зважаючи на те, що нашого табору не берегли невтральні індійці, що не стояв на сторожі права висланник волелюбної Швейцарії, — вояки Дивізії не заламалися. Рішено в остаточному разі згинути, але тут, на очах світу.

Репатріаційна комісія побачила по-разку. Вхопилась за підступ. Зголосених до повороту на «родину» перебрано в червоноармійські однострої, з папіросами в зубах посаджено на площастих відкритих авт і під охорону

Архів „Вісті“ Епископ І. Бучко у полонених
Белярія, Італія 1945.

лано телеграму до англійського генерала, якому підлягали всі табори полонених в Італії. Напруження тривало кілька годин. Нарешті приїхав сам генерал в асисті якої півсотні емпістів. Кілька хвилин він оглядав крізь дроти обличчя полонених. Відіславив охорону, він попросив, щоб його впустили до табору. Відчинено браму, спонтанно виростили виструнчені почесні ряди поміж якими генералувівши увійшов до табору. Майже годину він розмовляв з полоненими. На прощання прибіяв, що проти нашої волі нас не сміють репатріювати.

Але це був тільки початок. Кожного дня англійська охорона табору забирала кількох людей на переслухання в шатро, яких сто метрів від таборової брами. Лейтенант Тараков під час переслухань грозив кулаками полоненим, говорячи, що вони за два-три тижні таки будуть репатрійовані, причому присутній сотник англійської армії потакував за Тараковим і залишив переслухуваних до негайного

англійців повезено до табору на пропаганду. Одного дня, коли авта в'їхали до табору, «червоноармійці» поскакали з площастих і щезли в таборової гущі. Пропали советські однострої і папіроси.

Большевики вхопились останнього засобу. Вони зажадали від англійців відокремлення старшин, які, мовляв, є одиночкою перешкодою до репатріації. Англійці дали наказ нашим старшинам ставитися під брамою зі своїми речами. І знову, як і першого разу, з'явилася під брамою вся Дивізія і заявила, що не дозволить забирати старшин. Знову декілька годин напруження. Щойно коли англійці дали слово чести, що старшини повернуться до табору за пару тижнів, їх відпущено. На прощання всі співали «О Україні». Коли старшини переходили браму, всім сльозились очі. Це була хвилина вияву побратимства зброєю, виплеканого за спільногого перебування в збройних рядах Дивізії. Це був найсвітліший момент у житті дивізіонера.

Після від'їзду старшин з місця утворилася підстаршинська рада, яка пereбрала на себе відповідальність за весь табір і відокремлених старшин. Того самого дня написано «послані» до Черчіла з наслідженням історії Дивізії.

А репатріаційна комісія переслухувала дали. Не добившись бажаних наслідків, вона вичерпалася і вирішила переслухувати сотнями. Наказано йти на переслухання з «в'єцамі». Ми взяли з собою порожні бляшані пушки. Сотня вишикувалася перед комісією і англійцями. Лейтенант Тарасов співав: «Хатите ехатъ на родину ілі нет?» I тоді, як грім із ясного неба, загриміли бляшані пушки разом з гурганим «ф-у-у-й!» Починався справжній цирк. Усміхались англійці, повертали голови в напрямі нашого табору проходжі італійці, нервово стискали щелепи советські висланники. Комісія пошилася в дурні.

Десь з початком жовтня 1945 р. репатріацію закінчено. Тепер ми мали доволі часу зайнятись принаймні «репатріацією» вішей. Несподівано нас перевезли до Ріміні, де на летунському майдані чекали на нас полотняні шатра. Тут зараз кожному насипало в штані відвішивлюючого білого порошку. Це був знак зірвання останніх звязків з «родиною», а рівночасно віщування, що нас чекають ще довгі дні полону. I справді, нам довелося відробляти англійцям кошти білого порошку цілі два роки, працюючи на картопляних роботах в Англії.

Частина Дивізії (коло двох тисяч) ще в Італії подякувала англійцям за гостинність і розбрелась по всьому світу: до Німеччини, Австрії, Франції, Еспанії, в чужинецький легіон — аби тільки дальше від репатріації і білого порошку.

C. Женецький (США)

За чужі інтереси

(Мої спомини з польсько-німецької війни)

Всім українцям, воякам бувшої польської армії, які були примушенні в 1939 р. йти на війну, боротися за зненавиджену Польщу і наклали голови, — ці рядки присвячує автор

Хоч польсько-німецька війна — це досить важлива історична подія для українського народу, бо в ній упала поверсальська Польща, що була для нас ворогом ч. 2., проте чогось про неї в українській літературі і в українській мемуаристиці дуже мало написано. Поза повістями «Війна» Федора Дудка і «Буря над Львовом», в яких автори заторкнули воєнні події тільки побічно, і споминами українського старшини польської армії Войнаровського, що його замордували, польська бойїка на Холмщині, які друкувалися на сторінках «Краківських Вістей», — майже ніяких більших спогадів про війну в нашій літературі немає. Після упадку Польщі вся увага українців звернена на боротьбу проти Москви, яка стала тепер не тільки першим, але й одноким ворогом України.

Та нам здається, що польсько-німецька війна, в бурі якої трісла, мов мільяна булька, відновлена польська держава, що була побудована диктатором у Версалі на насиливі та на поневолені частини українського та інших народів, заслуговує на більше зацікавлення та наслідження з нашого боку. Польща від довгих віків була для нас смертельним ворогом і не раз тяжко заважила на нашій історичній долі. Також і в майбутній, кінцевій боротьбі за нашу державність нам доведеться сточити з поляками

важку війну за наші західні землі. Щоб ця боротьба була для нас успішною, щоб ми могли виграти бій за наш Львів, на який поляки все ще гострять зуби, мусимо пізнати ворога добре, бо всебічне пізнання того, з ким боремося, стане запорукою нашої перемоги. Польсько-німецька війна ще й тому заслуговує на більше зацікавлення, що в ній брали участь сотки тисяч українців, які були примусово змобілізовані до польської армії і мусили боротися, проливати кров і віддавати своє життя за зненавиджену «моцартову» Польщу, яка так криваво позначила своє 30-літнє панування над західньою віткою українського народу.

Наступного року світ обходить 15-ту річницю другої світової війни, яку започаткувала польсько-німецька війна. Цій трагічній річниці, яка спричинила другу світову війну і кинула людство у вир жахливої бороні, в якій згинули десятки мільйонів людей, а серед них кілька мільйонів українців, ми повинні присвятити більше уваги і дати польсько-німецькій війні відповідне наслідження. Зокрема українські військовики, бувші вояки польської армії, українські політики і взагалі всі ті українці, які мають щось цікавого сказати про 20-літнє існування та падіння поверсальської Польщі, повинні опублікувати матеріали та спомини для майбутніх поколінь і для історії. Ці спомини матеріяли дадуть нам спромогу всебічно вивчити Польщу, цього, хоч в останній війні дуже послабленого, але все ще грізного й небезпечного нашого ворога.

Хай ці мої короткі спомини з польсько-німецької війни, в якій мені довелося брати участь, стануть заохоченням для інших, ширших і цікавіших.

Я одержав повідомлення ставитися до війська 23 серпня 1939 р. Мене по кликано ніби на військові вправи, які польська армія влаштовувала що з роки для своїх резервістів, але насправді це вже була прихована мобілізація, що передувала явній мобілізації, яку Польща проголосила за кілька днів пізніше. Місцем призначення, куди я мав ставитися, було місто Новий Санч, а військовою частиною, до якої я мав зголоситися, був перший полк підгалянських стрільців (первісно полк стшельцу подгалянських). Цей полк належав до гірських частин польської армії, і трохи було дивно, що мене (як і багатьох інших уродженців долів), що відбув військову повинність у 72 полку піхоти в Кротошині, під німецькою границею, де немає гір і де я не мав спроможності одержати гірського гішколу й гірської заправи, — по кликані саме до цього гірського відділу. Яку бойову вартість міг явити собою з військового погляду таємний «гірський» вояк, як я, що ніколи перед тим гір навіть не бачив, уявити собі легко. Цей маленький приклад може ілюструвати той розгардіяш,

С. ЗАТАУЕВСКИЙ

СПОГАДИ ФРОНТОВИКА

Спішіть з замовленнями
книжки

„СПОГАДИ ФРОНТОВИКА”

Видання Братства
кол. Вояків
Першої Української Дивізії

Книжку можна замовляти в представників «Вістей» або в Адміністрації Братства. Ціна книжки:
Австралія — 8/6, Австрія — 18 шил.,
Англія — 6/0, Бельгія — 35 фр.,
Франція — 240 фр., Канада —
1,40 дол., Німеччина — 3 нм., США
— 1,40 дол.

що панував у Польщі перед самим початком війни. З одного боку, задиркувата постава супроти німців, силу яких поляки цілком летковажили, хваливали заяви найвищих польських державних дестойників в роді «не тільки плаща, а й гудзика від плаща не дамо», безглазді твердження польської пропаганди, що німці, мовляв, мають паперові танки, то-що, — а, з другого боку, брак найелементарнішої організаційної підготовки до війни. Правда, велики, майже всі нації поляки покладали на військовий союз з Францією й Англією, що пізніше показався не таким спасенним, як ім спершу здавалось.

Щоб з Мостів Великих, містечка, де я народився і проживав останній рік перед війною, дістатися до місця постю частини, мені треба було їхати до Жовкви, що лежить за 24 км. від Мостів Великих, а звідси поїздом до Львова і даліше до Нового Санча. Щоб прибути на місце на призначений час, мені треба було вийти з Мостів ще в суботу або найпізніше в неділю ранком. Тим часом я що справу трохи злетковажив і в суботу не поїхав, відкладав виїзд на недільний ранок. Також і в неділю не дуже поспішав і спізнився на автобус, що в неділю курсував між Мостами й Жовквою тільки раз на день. І так аж пополудні, десь під самий вечір, вибрався я до Жовкви пішки. Я знов, що за спізнення мене чекає кара, але тому, що це було військо чужої держави, а до того в час відбування своєї військової повинності довелось мені відійти майже всі роди кари (які зрештою не були такі страшні), я не дуже тим журився. Що ж, думав я собі, посиджу тиждень у військовій тюрмі на каві й хлібі, та й по всьому. Стільки вправи минуться, — потішав я себе.

Тим часом мені в дорозі «пощастило»: надіїхав якийсь мотоцикліст, я задержав його і розповів йому, в чому справа. Знову «на щастя» цей мотоцикліст був поляк і, дізnavши, що я іду до війська, погодився, маючи з патріотизму, мене підвезти. Таким чином я ще впору приїхав до Жовкви і ще встиг до того поїзду, що у Львові мав полученні на Krakiv, значить, саме до того, який мені був потрібний. На стації в Жовкві, а ще більше у Львові, до поїзду всі дуже багато молодих мужчин. Всі вони, як пізніше я довідався в розмові з ними, були покликані на «вправи». Також на кожній дальній стації досідали до поїзду все нові й нові пасажири, теж переважно молоді чоловіки. Вони також їхали на «вправи». Я прийшов до висновку, що мене і всіх молодих мужчин, які всідали до поїзду на кожній стації, не покликано на вправи резервістів, а що це вже була частинна, тиха мобілізація, яку Польща почала переводити, щоб бути приготованою на всякий випадок: ануж Гітлер заризикує і свою вигоджену, як твердила польська пропаганда, армію почне війну? До того додумався не тільки я один, так само думали всі покликані на «вправи», бо в поїзди панувала цілком воєнна атмосфера. З усіх вагонів неслася пісня. Мобілізовані, переважно наші хлопці, спершу співали польських

військових «спевек», що їх навчались при війську, а пізніше перейшли на українські пісні. Тут і там почувались українські стрілецькі, а подекуди й націоналістичні пісні. Майже всі хлопці всідали до поїзду напідпитку. Не рідко кінчали пляшку у вагоні.

В поїзді дуже часто приходило до сварки між кондукторами й мобілізованими: хлопці заходили до вагонів I і II класи, а кондуктори старалися їх туди не впустити, бо на військових бліетах, які одержували мобілізовані від військової влади, було зазначено, що вони упраїнені їхати III класою. Хлопці вигідно порозідалися на м'яких сидженнях і нічого собі не робили з протестів кондукторів.

Польський генерал зголошується у німецькій команді

— На війну то нас кличите, а в пансіках вагонах їхати не дозволяєте, — відповідали вони кондукторам.

— Як вам не подобається, то викидайте нас з поїзду, — глузували інші.

— Або напишіть скаргу до самого Ридза Сім'їлого...

Кондуктори, побачили, що нічого не відбулося, дали спокій. Хлопці зайняли всі вагони I і II класи, які і так були порожні, і в них спокійно їхали собі до місця свого призначення.

У Перемишлі багато наших хлопців пересіло в поїзди, що йшли на Варшаву, Познань, Лудзь та інші північні й північнозахідні польські міста, бо, як відомо, поляки призначили українських хлопців відбувати військову повинність у корінну Польщу, на татарські поляків присилили на українські етнографічні землі. Туди теж посыпали тепер українців на війну. Решта українських мобілізованих поїхала на Krakiv і Катовиці, а там на західні польсько-німецькі кордони. Я поїхав до Тарнова, а звідтам на півден, до місця моєго призначення Нового Санча.

Хоч війни ще не було, проте в гарнізоні ново-санчівського полку вже панувало цілковите безголов'я. Новогоджали вояками, що, як і я, були покликані на «вправи» (іх було кілька соток), ніхто не заопікувався. Нас впустили до гарнізону, але там ми були здані на самих себе: ніхто не контролював нас за документами, ніхто не питав, чого ми приїхали, не давали нам ні прохарчування, ні приміщення кілька днів. Добре, що надворі було тепло; ми ночували, де

хто міг — одні просто на подвір'ї гарнізону, під каштанами, інші йшли до міста і там шукали собі нічлігу. Також з прохарчуванням було нам в перші дні неважко: кожен привіз з собою щось їсти — домашніх булок, пирогів тощо, і цим жив. Та й грошей було в кожного по парі золотих придуші, за які можна було щось прикупити. Так пробули на своєму власному харчі всі новопокликані щось два чи три дні. Як цього всього не стало, як минулися свої харчі й гроші, як надокучило вже спання на землі та шукання нічлігу на власну руку, — резервісти почали обурюватися. Стало голосом дамагатися, щоб щось з ними робили: або прийняли до полку і заопікувались, або відпустили домів. Молодші старшини тільки раменами здигнули: нічого не порадимо, не нащаща справа. — «Ідіть до довудци пульку», тобто до комandanта полку. Кілька мобілізованих поляків пішли до комandanта гарнізону і зажадали: або давайте нам істи, або відпускати додому. Це помогло, і на третій чи на четвертий день почалася реєстрація, видали одяг, накормили і почали приділовати до частин. Всім нам, резервістам, видали новісіньке умундирування і нове взуття. Видали теж ношу, ще не вживану зброю, кріси, бағнети, лопатки й протигазові маски. Все це видавали з магазина «Моб», тобто мобілізаційного. Це було ще наявнішим доказом, що йде до війни і що нас покликано не на «вправи», а на війну.

Ще гірший балаган був з тими вояками, що прибули через кілька днів після нас, покликані вже справжньою мобілізацією. Ці також кілька днів крутилися по гарнізону і по всьому місту, мов бездомні волоцюги. Вони гурмами ходили по великій гарнізоновій площі, і, як тільки стрінули старшину, кричали:

— Єсьць хземі...

— Спаць не мами гдє...

— Поцосьце нас тут сівонгелі, як не маємо цо даць нам жриць...

Істи ім пізніше дали і теж примістти по горищах касарень, але ні умундирування, ні зброй не дали, бо вже не мали. Вони дальше носили свої цивільні одяги, а зброю одержали таку: хто старий, поржавілій бағнет, хто лопатку, а хто порожню пушку від газової маски... Так ходили ті мобілізовані по полковому приміщенню і по місту впродовж усього мого перебування в Новому Санчі.

Одергавши новий стрій «стельщук» подгалянських, який з своїм «піорком», «капелошком» і «пелериною» виглядав досить фантастично, я зараз пішов до міста, щоб зробити собі на пам'ять знимку. В місті випадково стрінув свого земляка, фризера Василя Р., який працював тут в одному голярському закладі. Він запровадив мене до одного з кращих місцевих фотографів і погодився почекати на мене в ательє, заки мені зроблять знимку.

І саме тоді, як я сидів на стільці і ставався зробити гарну міну до фотографічного апарату, з радіо, що було в кімнаті, почули ми вістку, яка ззвучала приблизно так: сьогодні сталася в політичному світі незвичайна подія: гітлерівська Німеччина заключила пакт неагресії з комуністичною

Росією... Хоч ця подія, — говорив польський спікер якимсь здenerвованним голосом, — може мати важливе міжнародне значення, однаке на польську зовнішню політику вона не має жадного впливу...

Цей договір, названий пізніше в політичному світі договором «Ріббентроп-Молотов», вже за кілька днів фатально вплинув на долю Польщі і всього світу. Грізний день 26 серпня 1939 року...

Вийшовши від фотографа, я сказав до свого земляка:

— Василю, ти чув, що було сказано в радіо? Буде війна...

Ми розійшлися — він пішов до своєї праці, а я до касарень. Вернувшись до гарнізону, я застав уже воєнне погодівля: воякам спішно видавано т.зв. сухий харч, і строго заборонено виходити до міста. Під вечір того самого дня прийшов розпорядок, щоб військо евакуювало касарні. Весь полк випроваджено з гарнізону і розміщено в кількох більших будівлях у місті. Це був розумний розпорядок, його метою було запобігти великим утратам під час несподіваного бомбардування касарень, як це бувало по інших польських гарнізонах. Частину, до якої я був приділений, розквартирували в якійсь школі, де вона перебула кілька днів. Яка це була школа і при якій вулиці містилася, — не пам'ятаю.

Як поляки легковажили собі німців і як вони обдуривали самі себе, хай послужить, як приклад, пропагандистська лекція, що її дав один офіцер тому відділові, в якому я находився. Одного вечора було скликано всіх вояків нашої частини на подвір'я школи, і старшина, що мав функцію «освяченого офіцера», тобто культурно-освітнього, пропагандистського референта, сказав до нас менше-більше таке: «Хлопці, маємо війну... Відвічні наші західні вороги — прусаки напали на нашу «укохану очизну»... Декому з вас може видаватися, що німці сильніші за нас, бо німців є 80 мільйонів, а поляків тільки 35 мільйонів... Але в «Жечевістосі», то хоч полякуф є менше, ніж німців, проте є і сильніші за прусакуф, бо прусаки — «наруд старцуф і дасци», а польський народ — «наруд сільней молодзежі»... Тому німці можуть виставити найбільше 5-мільйонову армію, а Польща може легко поставити 10-мільйонову армію, а, як треба буде, то назіть і більше».

Не знаю, як решта вояків, але мене ця «аргументація» офіцера-пропагандиста ніяк не переконала.

Ще за кілька днів перед початком воєнних дій в ново-санчівському полку чи, вірніше, в його командуванні запанували цілковитий нелад і повне замішання, за день чи за два до вибуху війни цей полк чотири рази посилали туди й назад до містечка Ліманови, що лежить за 30 чи 40 км на південний від Нового Санчу, і два рази туди й назад возили нас поїздом. За кожним разом полк займав бойові позиції фронтом до словацької граніці, звідки сподівалися можливого приходу німців. Причина, чому цей полк стільки разів посилали туди й сюди, полягала, здається, в тому, що команда полку не була добре поін-

формована, по числу боці стала молода словацька держава: по польському чи по німецькому. Про незорієнтованість командування полку відносно становища Словаччини свідчили часті і змінливі вістки між вояками, які мусіли походити від командування полку: «Словаччина виповіла війну німцям», — пішла одного дня ранком чутка між вояками. В полуночі чутка звучала в іншій редакції: «Словаччина дозволила перейти німцям через свою територію».

Ці вістки змінялися кілька разів денно, а наш полк мандрював з Нового Санча до Ліманови або з Ліманови до Нового Санча. Так само незорієнтоване було командування полку відносно становища советів. Про большевиків рівно ж ходили різні поголоски. Раз говорили, що совети йдуть Польщі на допомогу, а потім казали, що червона армія йде проти нас... Це свідчило або про цілковиту незорієнтованість командування полку в політичній ситуації, або про зумисне обдурування своїх вояків.

Трохи дивно, що в цьому підгаллянському полку, який ще не був у бою, а навіть не бачив ворога здалека, дуже скоро запанували безпорядки, які дуже погано вплинули на мораль вояків. Вже в час перекидання полка маршем і поїздом з Нового Санча до Ліманови й назад, військові кухні чомусь за частинами не їздили. Чи причиною цього був гористий терен, і коні не могли витягти кухонь, чи що інше, — досить того, що їх не посилали з полком, і за кожним разом, будучи в Ліманові, військо мусіло «промишляти», щоб роздобути собі якимсь способом харчів. Кожен вояк був зданий на свою власну проворність, щоб не бути голодним. Кухні залишилися в Новому Санчі, і, щойно вернувшись з Ліманови, військо одержувало з них теплу їжу. Мали місце просто грабунки, бо вояки роздобували для себе їжу там, де бачили і де могли. Правда, за кожним разом, як полк вибирався до Ліманови, вояки одержували т.зв. сухий харч, але його вони зіїдали звичайно ще в дорозі і, прийшовши на місце, вже були голодні. Тоді вони кидалися на «розшуки» по приватних домах. Роздобути харчів було неважко, бо Ліманову, як прикордонне місто, було евакуйовано цілковито, отже вояки господарили по пустих домах, які хотів і як хотів — отже, зіїдаючи і забираючи те, що кому подобалось. Вояки кидалися насамперед у шинки й ресторани і піоловали в першій мірі на напитки. Будучи голодними чи, вірніше, не досить наїдженими, вони скоро напивалися і виробляли всякі галабурди. Командування полку чомусь не звертало на це ніякої уваги. Все це: брак нормального харчування, пусті domi, напитки і, найголовніше, брак військової дисципліни — спричинили цілковитий занепад дисципліни, і вояки, ба, навіть офіцери, почали просто грабіж і нищення майна евакуйованих мешканців.

Для ілюстрації того, що творилося тоді в Ліманові, подам такий випадок: прибувши котрого разу туди з Нового Санчу, рій чи по-польськи дружина обслуги скоростріла, до яко-

го я був приділений, зайняла бойову позицію на даху одного з місцевих готелів чи, може, багатьох ресторанів. Ця «бойова позиція» на ділі виглядала так, що вояки розвалили частину даху, поставили в дірі скоростріл дулом на полуночне, а самі пішли на «роззідку», щоб з'ясувати, що в домі знаходиться. На гориці стояло кілька замкнених великих шаф, в яких після розбиття дверів вони найшли повнісінько жіночого одягу — дорогих суконок, білизни, капелюхів, взуття, тощо. Як виявилось пізніше, власник цього готелю мав кілька дінень і всі ці строї належали їм. Порозкидавши та порозпорювавши багнетами весь цей дорогий крам, вояки, що майже всі «з фантазії» подягали на себе хто довгу, чудного фасону балеву сукню, хто капелюха на голову, пішли на розшуки до пивниці. В пивниці їм пощастило краще: там найшли вони бочки з винами та пляшки з різними горілками, коньяками, лікерами і іншими трунками... Понагівавши до беззятів, вони почали тут же, в пивниці відповідно «господарювати»: розбивати бочки з дорогими винами, товкти пляшки з напитками і робити іншу шкоду. Вийшовши з пивниці, п'яне вояцтво почало демоловати цілій дім: валити печі, ломити обстанову, розбивати все, що попало під руки. Пригадую собі таку сцену: в одному куті ресторану стояла невеличка шафа. З трудом відчинивши її, вояки побачили, що в ній пляшок немає, а стоїть якийсь апарат. Показалося, що то така шафа, що грає. Вояки почали крутити на всі боки механізм, щоб шафа грала, і ніяк не могли цього зробити. Надбіг якийсь поручник. Вояки трохи притихли і почали винувато споглядати на нього: ануж почне сварити за бешкет? А тим часом цей поручник, що теж уже був на добром підпитку (і то добувши алькоголь тим самим способом, що й вояцтво), сказав їм тільки: «Далей робіть», тобто — продовжуйте свою роботу. Вояки з іншою більшим завзяттям кинулися «накручувати» шафу, щоб грала. Шафою поцікавився та-кож поручник і також почав маніпулювати коло неї. Коли вона все таки не схотіла гррати, він торонув по ній кольбою. І диво: шафа заграла...

Подібне, як у цьому домі, де стояла моя частина, діялося по інших домах, і таке саме творилося в усій Ліманові. Всюди п'яне вояцтво чинило бешкети. Місто виглядало, ніби до нього вдерся драпіжник ворог.

Під вечір того самого дня прибув якимсь чином власник будинку, в якому була зайняла «свою бойову позицію» та дружина, до якої я був приділений. Побачивши, що зробили з його майном «дзярське» підгалляни, він тільки руками розвів і сказав:

— Ну, мабуть гірше не понищили б навіть німці...

Цим разом підгаллянський полк вертав з Ліманови до Нового Санчу, мов після важкого бою: п'яне вояцтво левле волілося, численних з них, дуже «надщерблених» алькоголем, провадило, мов ранених, по двоє тверезіших попід руки. То тут, то

там поодинокі вояки падали до рова і бліді, стогнучи, вертали те, що з'їли й випили в Лімановій. Для кожного, хто дивився на це військо тверезими очима, це видовище було на правду жалю ідне...

Десь на другий чи на третій день після розпочаття німцями війни (точних дат не подаю, бо їх не записував) надійшла тривожна хвилина для I-го підгалянського полку: німці зближаються до Нового Санчу. В усім місті, а ще більше в полку, настав переполох. Цивільне населення залишало місто і тікало на північний схід. Командування полку, видно, не знало, що робити: боронити місто чи залишити його німцям, а полк рятувати втечею від оточення ворогом, моторизовані частини якого, посувалися скорим маршем вперед і оточували, а пізніше брали в полон маси польських вояків, що були здані на свої та кінські ноги.

Але вкінці командування полку рішилося, рахуючи на «валчиносць» своїх вояків, боронити місто. Почалися гаражкові приготування до оборони. В першій мірі сапери почали підміновувати всі мости на Дунайці, щоб не пустити німців через ріку. Далі військо почало ставити бараки по вулицях та копати рови, де тільки було можна. Як виглядала підготовка до оборони міста, я не можу описати детально, бо мене було призначено до відділу, що складався з двох скорострілів і 24-х людей обслуги, був посланий на яких 3-4 км за місто, в сторону гір і там, на скруті дороги, мав завдання стримувати німців. Зі стратегічного погляду висилка цих 24-х людей за місто, яке було сяк-так приготоване до оборони, була чистим нонсенсом. Бо що могли вони зробити з легкою вогнепальною зброєю, з скорострілами, крісами й гранатами, ворогові, що посувався танками? Ці люди напевно краще були б придалася в місті, при його обороні. А так перед укріпленим містом, мости до якого кожної хвилини могли бути зірвані, вони були засуджені якщо не на смерть, то на певну втрату для полку.

Цей відділ, що складався з обслуги двох скорострілів плюс четверо старшин: майстр, капітан і два поручники, один професійний чи, як казали поляки, заводовий, а другий резервіст, — зайняв на роздоріжжі, в ліску біля підніжжя гір бойову позицію: на горищі дімка, що там находився, примистили оба скоростріли, повернувшись дуло одного на одну дорогу, а другого — на другу дорогу, що вели в ліс, який покривав гори, і так чекали на ворога. Вояки роздобули — здається, таки в тій хатчині — пілу і почали піляти придорожні дерева, які, звалені на дорогу, мали загородити шлях німецьким танкам. З відділу двох вояків послано «на звяді». Вони теж метнулися по хатах і роздобули два ровери, на яких поїхали в ту сторону, звідки сподівалися німців. Не пройшло й п'ятнадцяти хвилин, як вони вернули назад і перелякано почали голосно шепотіти: «ядон, ядон», тобто — ідуть, ідуть... Тим часом ті «звядовци» (розвідники), як виявилося пізніше, нікуди на розвідку не ходили. Вони відіхали за пару кроків в ліс,

почекали трошки і повернули назад, принісши до відділу паніку. Німців вони зовсім не бачили і просто не могли бачити; вони ходили на розвідку з ранку, а німці показалися аж коло третьої год. пополудні.

Який «валечний» дух панував серед вояків цього відділу та якими відважними «богатерами» показалися офіцери нашої частини, нехай злюстроє поведінка одних і других: як тільки нас вислали з міста на це роздоріжжя, з завданням боронити доступ до міста, то всіх зразу спанував страх. Вояки, що окрім мене одного, були поляками, питали один одного:

Архів „Вісті”

Оборонці Варшави
идуть в Німецький полон 1939.

— І пощо вони нас сюди післи? — На смерть, на смерть! — відповідали інші.

Та з вояків не було чого дивуватись. Це все були молоді люди, які ще не перейшли хрестного вогню і не були досвідчені в боях. Тим більше, що вони зрозуміли безглуздя нашого становища. Але не краше, а навіть багато гірше поступили офіцери цього відділу. Прийшовши на цю передню позицію, офіцери теж зрозуміли, що їх послали на певну смерть, і також зразу втратили дух. І хоч вони старалися підбадьорювати вояків, мовляв, нашому відділові «довуздство пулку» виявило велику честь, довіривши таке важливе завдання, і що ми повинні бути щасливі, що перші будемо мати нагоду стрінучтися з «прусакамі» і «валчиць» за Польшу... Але правою було те, що на них напав великий страх. Це можна було спостерігати по їхній надмірній нервозності, яка проявлялася в тому, що вони зачасто дивилися в далековиди в ту сторону, звідки мали надійти німці, хоч перед нами був густий ліс і вони там не могли нічого побачити. А вже цілком утратили вони панування над своїми нервами, коли повернулися «звядофи» і сказали, що наближається ворог. Тоді вони вже просто затупцювали, забігали сюди й туди, мов їх покусали осі. Воякам наказували бути готовими до стрільби, а самі, приховавшись, котрий за дерево, а котрий за дім, весь час дивилися у свої далековиди. В такому нервовому напружені перебув відділ годину, а може й дві. Цей час видається нам вічністю. Я, як

і всі українці, які силою були загнані до польської армії, щоб боротися за зневіджену Польщу, почав роздумувати, чи мені відіратися від відділу і етекти вже тепер, чи зачекати, аж надійдуть німці і скритись тоді, під час заміщення?...

В міжчасі відбулася своєрідна вистава, діловими особами якої були офіцери нашого відділу. Я подаю опис її на те, щоби показати, що польські офіцери показалися в цій війні не такими відважними, як про них звичали говорити самі поляки; та й наші українці дуже часто перехваляють їхню відвагу. При тому зазначаю, що говорю тільки про цих трох

офіцерів, прізвищ яких, на жаль, не подаю, бо не знаю їх тепер, як не знав і тоді: нам, тобто змобілізованим, ніхто в полку не говорив, як називаються наші офіцери; але на віть якби це були й зробили, то однаково годі було б затягнити їх, не записавши. Найвищий рангою офіцер нашого відділу, майор, підійшов до капітана і сказав:

— Пане капітане, передаю вам командування над відділом. Я іду до міста по інструкції від вищого командування... за хвилину вернуся.

Сів на коня і поїхав, хоч того йому зовсім не треба було робити, бо відділ був пов'язаний з містом телефоном. Насправді він не поїхав по інструкції, а просто втік.

Минуло кілька хвилин, ще майор, мабуть, не встиг доїхати до міста, як почав дуже нетерпеливітись пан капітан. Він дуже нервово перебігав з-під одного дерева під друге, звідси під хату і назад і ще частіше почав дивитися в далековид; тільки тепер не в сторону лісу, а в сторону міста, куди поїхав майор. Не діждавшися обіцянного скорого повороту майора з «інструкціями» від команди полку, він звернувся до поручника активної служби, тобто професіоналіста:

— Пане поручнику, ви обіймаєте командування над відділом, а я поїду до міста шукати зв'язку з паном майором.

І теж сів на коня і поїхав...

Так самісінько, як пан майор і пан капітан, поступив і цей поручник, покрутивши якийсь час сюди-туди, він передав командування відділом поручникові-резервістові, а сам теж по-

Майор Л. Годлеувскі (США)

Новоградський ескадрон

Білоруські збройні сили в другій світовій війні

1942 рік був критичним для стратегії Гітлера на східному фронті. Об-партийно-політичну заілість і самовілю фюрера Третього Райху розбивалися всі розважні спроби німецького Генерального Штабу навіть у ділянці нових резервів і поповнень. Тоді як Генеральний Штаб заступав думку, що з німецького населення можна створити максимум 300 боєздатних дивізій, Гітлер доручав створення з тих самих резервів 450 дивізій. Теж спротивлявся він поповненню старих дивізій новомобілізованими. Він аргументував це тим, що фронтові дивізії здебільшого здеморалізовані і новобранців треба від них відділяти, творити з них нові частини. Таким чином він позбавляв молодих вояків досвіду, що його вони могли одержати від старих вояків.

Таких прикладів можна б наводити безліч. Ішла завзята конкуренція поміж Генеральним Штабом і керівництвом партією, яке посягало по щораз більші впливи в чисто військових справах, що на них вони не зналися.

ЗА ЧУЖІ ІНТЕРЕСИ

їхав до міста шукати «зв'язку» з паном капітаном... Вивтікали, мов щурі з потопаючого корабля, залишивши відділ на резервового старшину.

Цей поручник-резервіст поступив цілком інакше, ніж його попередники. Він не обдурив вояків, що йде шукати «зв'язку» з своїми начальниками, і не втік до міста, хоч міг це зробити. Він, що зрозумів безвихідне становище відділу і певну загибелю усіх своїх людей, поступив чесніше. Він скликав до себе всіх вояків і скав:

— Хлопці, нас тут залишили на певну смерть. Наш малий відділ нічого не зможе зробити проти ворога... Хібащо вмрти або попасті до полону. Я не хочу брати вашого молодото життя на своє сумління і не хочу втікати від вас, як це зробили наші офіцери, залишивши відділ напризволяще — і він кивнув головою в сторону міста, куди повтікали «дзярске» офіцери.

— Тому я даю вам повну волю: рятуйте своє життя, ідіть, хто куди хоче.

Вояки відділу готовились розбігатися... Викидали зброю, скидали з себе військові паси і почали радитися, куди йти... Я теж уже був намірився скочити до лісу, думаючи собі: отже війна для мене вже скінчена...

Та не вспіли ми розбігатися, як ро-вером з міста надіхав військовий посланець з наказом від команди полку, щоб наш відділ вернувся до міста. Поручник скликав вояків, на-казав зробити лад, позбирати всю зброю, знести з горища скоростріли, — і ми пішли в сторону міста. Маршируючи через підмінований міст на-

Ця боротьба за впливи мала свій негативний вплив на формування чужонаціональних відділів. І тут протиставився знанню справи і вимогам стратегії «сліпий партійний на-каз», що базувався на такій далекій від дійсності націонал-соціалістичній ідеології. Це дуже негативно відбилося і при творенні Білоруського Визвольного Війська, загально відомого під назвою «Краєвої Оборони» (див. мою статтю у «Вісіж», ч. 7-8, 1953 р.).

На початку 1943 р. на східному фронті, побіч 200 німецьких дивізій піхоти, панцерних військ і інших помічних частин німецької армії боролося ще 10 румунських дивізій, 6 дивізій мадярського війська і 160 батальйонів т. зв. «Осттруппен». До цього числа не були враховані відділи туркменів і козацькі дивізії, що їх, без згоди їхнього національного командування, перекинено на італійський фронт проти західних альянтів. В подібний спосіб перекинено до Данії малі відділи Українського Визвольного Війська, яке однаке не бу-

ло введене в бойову дію за відсутністю на цьому терені бойових операцій. Таке самовільне перекидання протибільшевицьких наставлених відділів східноєвропейських народів викликало серед вояцтва велике обурення. Воно було зголосилося до боротьби проти свого ворога — російського большевизму, проти нього готове було битись, але нічого було йому шукати на фронтах проти західних альянтів. Тому багато вояків, а то й цілі відділи переходили на сторону західних альянтів або — якщо частини стаціонували на своїх рідних теренах — напередодні транспорту на захід ішли в ліс. Так робили головно білоруські відділи; відомі також масові переходи українців до своєї національної партізанки.

Акція Бориса Рагула

Типовою військовою формациєю такого роду були білоруські «рагульовци», окрім військове з'єднання, зформоване коротко перед відступом німців з Білорусії в місті Новоград-ку, що за часів польської окупації було місцем осідку польського воєводи.

Під кінець німецької окупації в Новоградку містився окружний комісаріят на чолі з комісаром Травбом, який, прочуваючи скорий кінець німецької окупації, дозволив створити окрему білоруську формацию під проводом білоруських старшин. Ініціатором з білоруського боку, творцем і душою цієї наскрізь білоруської формациї був 23-літній тоді син кол. білоруського сенатора до польського сейму **Борис Рагуля**. Його батько, Василь Рагуля, відомий білоруський діяч, був в цей час «дзятлавським узельним князем» — себто бургемайстром дзятлавського району. Борис Рагуля втік в 1939 р. з німецького полону, де сидів як вояк польської армії, і попав до радянської тюрем, з якої щасливо вийшов при вмарші німецької армії в 1941 р.

Борис Рагуля стояв у тісних контактах з білоруськими студентами, що зчаста приїздили до його міста і привозили патріотичні летючки, в яких закликалось білоруський народ використати політичний момент і почати боротьбу за відбудову білоруської держави. В цей час Рагуля був перекладачем при місцевому німецькому комісаріяті і робив білоруські національні справи великі послуги. Йому зокрема вдалося при помочі однієї білоруски здобути симпатії для білоруського визвольного руху з боку німецького штабсблайтера Вольфмаєра, що правильно оцінював політичну ситуацію в Білорусі і допоміг білоруським патріотам успішно боротися з польськими впливами в німецькій окупаційній адміністрації. При допомозі Вольфмаєра і Травба Б. Рагуля вдається вийти до Німеччини і обійтися табори, де працювали на примусових роботах вивезені білоруси. Він також близьче запізнався під час

(Закінчення в наступному числі)

свого побуту в Німеччині з націонал-соціалізмом, а головно з його плянами у відношенні до східно-европейських народів. Вертає Рагуля і зараз же приступає до активної політичної дії, зокрема бере вирішну участь в зорганізуванні «Білоруської Незалежницької Партиї», що в своїй програмі побіч антибільшевизму мала теж боротьбу з німецькою окупацією. Головним організатором цієї партії був його шкільний товариш Усевалод Родзька, що був тісно пов'язаний з акцією о. Гадлевського та Міколи Абрамчука. Під враженням вісток, що німці задумують мобілізувати білоруську молодь до німецької армії, точніше — до поліційних батальйонів, що мали підлягати місцевим німецьким поліційним станицям, Рагуля разом з місцевим білоруським активом рішуче створили «Новоградський ескадрон», що мав бути організований на базі добровільних зголосень білоруських патріотів.

Комісар Травб погодився дати дозвіл на створення ескадрону під такими чотирма умовами, що їх виставили білоруси:

- 1) повна незалежність від місцевої поліції;
- 2) свобода в тактиці боротьби проти більшевицьких партизанів;
- 3) організація відділу почнетися щойно тоді, коли буде для нього зброя і вирад;
- 4) комісар дає особисту гарантію, що точки умови будуть дотримані.

Травб даного слова дотримав, але незабаром віїхав до Італії на фронт. Справа була незакінченою, а в міжчасі німецька жандармерія почала приготуватись до мобілізації білоруської молоді. Рагуля робить старання в німецьких чинників і врешті йому вдається дебитись розмови з генеральним комісаром фон Готлебом.

Одного дня в Новоградку приземлився німецький літак «Фізлер-Штор», в який всів Борис Рагуля. Убраний в імпровізовану білоруську військову уніформу, з великим пістолем за поясом, він по прилеті на місце конференції в Менську був впроваджений до приміщення фон Готлеба і провів з ним коротку розмову, у висліді якої фон Готлеб прийняв умови Рагуля і погодився на створення ескадрону на таких умовах:

- 1) повна незалежність вищоку під проводом білоруських старшин;
- 2) зброя і уніформи видають перед організуванням відділу, а коні і сідла — через два місяці, по зорганізуванні ескадрону.

При кінці листопада 1943 р. зброя, амуніція і сідла були привезені до Новоградку і зложені на переховання в місцевій німецькій жандармерії, а вже за три дні почалось формування ескадрону.

У старій новоградській школі польських «сестер назаретанок» почалася вищільна праця новосформованого батальйону. Білоруське населення міста з тихою радістю серця слухало щовечора молодої вояцької пісні-молоситви:

Беларусь, наша Маці-Країна,
Ти з нас моцних зрабила людзей.
Не загінулі ми і ная этінем...

А тим часом настав був уже 1944 рік і німецький фронт відковчувався на захід, надходили знов росіяни.

Советське пропаганде, білоруською мовою заливала Білорусь, обіцяючи підняття Білорусь на рівень незалежності держави з власним міністерством зовнішніх справ. Білоруський політичний актив ще вірив у ревізію німецької окупаційної політики, але даремно, бо німці навіть п'ять хвилин перед кінцем драми відповідали далі: «найперше треба виграти війну, а далі побачимо», вони в своїй програмі визнавали неодмінно одно гасло: боротьба проти більшевизму.

Залишалося білорусам одно: покладатися на власні сили. Втіленням таких настроїв був якраз новоградський батальйон, що тимчасом в січні-квітні 1944 проішов свої перші боєві сутички з советськими партизанами в лісистих околицях міста, обороняючи білоруських селян також від сваволі карних німецьких експедицій. Весною в районі Новоградку появилася ще крім того відділ польських партизан з району Ліди, що перейшли річку Німан. Білоруське населення Лідщини — римо-католики, які відзначалися відсталістю щодо білоруського національного свідомлення. Поляки вчинили там багато атентатів на білоруський національний актив, що під проводом сотника Сажича твердо обороняв свої позиції. Німці, підтримували поляків збросою, толеруючи їхні антибілоруські виступи. Новоградський батальйон пішов без надуми до наступу на заняту польським відділом шклянину гуту в селі Бярозівка, поставивши полякам ультиматум відйті за Німан. Поляки відступили, запропонувавши переговори між своїм та командуванням батальйону. Польський представник майор Рогер (за обідом білоруські старшини не пили пропонованого ім самогону) переконував білорусів, що незабаром надійдуть більшевики та що лондонський уряд має належний вплив на міжнародні чинники, щоб

відбудувати незалежну польську державу у межах 1939-го року. Білорусам не залишається тепер нічого іншого як співпрацювати з поляками.

Білоруських старшин ці виводи не переконали. Вони полякам не вірили і запропонували конкретніші льо-кальні умови: хай поляки припинять терор проти білоруського активу на Лідщині. В іншому випадку білоруська самооборона почне ліквідувати польську інтелігенцію на Новогрудщині. Поляки мають стягнути свої відділи за Німан.

Варто згадати, що великим прихильником ескадрону та білоруської справи взагалі був німецький барон фон Енгельгард з Латвії. Він написав книжку про Білорусь і намагався впливати на зміну курсу німецької окупаційної політики. Зневірившись у своїх починах та піддавши під репресії власної влади, він раз сказав білоруським старшинам таке:

— Партизанський рух можна ліквідувати так. Зібрати усіх німців із окупованої Білорусі, половину розстріляти, а другу вислати на фронт. А на їх місце поставити білорусів.

В кінці квітня 1944 ескадрон, нарешті переформований на відділ кінноти, зробив поважніший рейд в небезпечний район советського ватажка Міцьки, проїхавши шляхом: озеро Святязь, Городище — Mir — Турець — Карелічи — Нагневичи — Новоградок. В запеклому бою біля Рукавичів впали перші жертви, але вони були незначні порівняно з втратами росіян, що мали 65 убитих.

Цей рейд був останнім актом існування ескадрону, як самостійного з'єднання. На початку травня він був прилучений до новоствореного великого батальйону під командуванням сотника Рагули.

Надходили події, що віддали Білорусь у нове советське ярмо.

ВЖЕ ПОЯВИЛИСЯ!

ТРИ ТОМИ

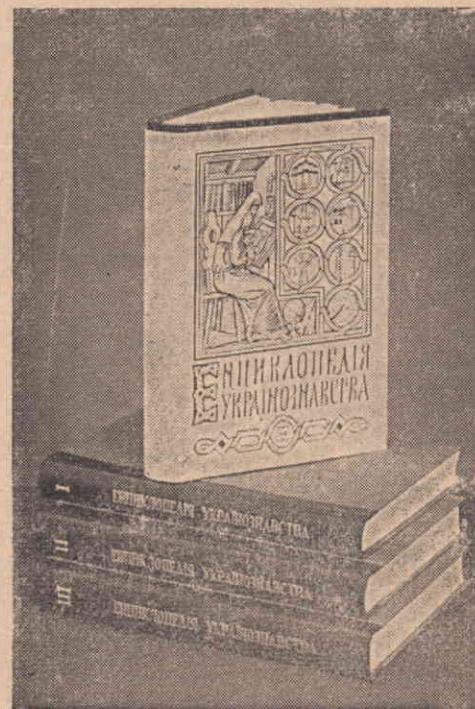
МОНУМЕНТАЛЬНОГО ТВОРУ

ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА

частина перша

За інформаціями
звертатися:

1. Melode Zytia — München 2,
Dachauerstr. 9/II, Germany.
2. Plast, Inc. 12001 Lumpkin,
Detroit 12, Mich. USA.

Аріон Ірон (Німеччина)

В німецькім полоні

(Спогади)

Друковані нижче спогади А. Ірона являють собою великий інтерес як один з перших документарних матеріалів про умови німецького полону для вояків червоної армії, а також про діяльність у дотичних таборах со- ветської агентури. Редакція.

Замість вступу

За статтею 58. карного кодексу РСФСР я був засуджений на 10 років ув'язнення і сім з половиною років пробув у концентраційних таборах: на північному Уралі (Вішлаг) і на Печорі (Ухтпечлаг). Звільнивши мене з таборів дотерміново (мені було заражовано робочі дні), мені про те не дозволили повернутись додому на Кавказ, а закріпили, як політично ненадійного, на поселення в районі Троїцько-Печорська. Звідти я втік. Втеча моя тримала 19 днів і удалась мені.

На т.зв. «волі» мені довелося дуже нелегко. Всі країни СССР задихалися тоді в лещатах жахливого терору, відомого під назвою «ежовщина». З 1938 і до 1941 р. включно я жив нелегально, з обережності часто міняючи місце свого перебування. Пожив я і в Донецькій області на Україні, і в Сталінградській області, і на Закавказзі.

Війна застала мене в Карабаївській області (Північний Кавказ). Скажу прямо, що війну я зустрів з радістю. Бліскавичне просування німців безславний відступ советського війська були для мене знаменем, що знанавиджений комуністичний режим не забаром упаде.

Тепер я мусівстерегтишебільше: коли б мене впіймало НКВД, я був би розстріляний. На щастя, з'явилася можливість легалізації: було оголошено набір робочої сили для виведення оборонних споруд на Кубані. Я зголосився, і разом з мобілізованими караваїцями рив протитанкові рови. Напівголодні, брудні, воши, підгноювані начальством, ми тяжко пропрацювали тут від жовтня 1941 і до січня 1942 року.

На фронті

Незабаром після закінчення цих робіт нас, молодих і старих мужчин, взяли на фронт. Рішуче без усякої муштри і тренування нас негайно послали на позицію в Донбас. Ми прибули туди 19. лютого 1942 р., і вже другого дня нас кинуто в бій. Під гурганим вогнем противника стомлені, знеможені, до смерті перелякані люди, що не вміли володіти зброєю, пішли в наступ. Дві години на просторі трьох-четирьох кілометрів ішли вперед люди, а ззаду підганяли їх політури. Розстрільні, одна за одною, підходили до вогняного бар'єру, втрачуючи понад половину вбитими і пораненими. Перейти цей пекельний бар'єр було неможливо. Ті, що залишилися при житті, залягали поміж убитими. А ззаду підходили щораз нові ешелони. Все змішалося і переш-

плуталось, ніким некеровані люди в розпаці кидалися диким стадом.

Потім німці почали контранаступ, вирішивши додушити нас. Першими посунули танки, а за ними — піхота, підтримувана могутнім артилерійським і мінометним вогнем. Наші частини не витримали цього пекла, стenuлись і кинулися в паніці відступати.

Я лежав з одним червоноармійцем-калмиком коло скирти гнилої соломи. Незабаром калмик був убитий відламком, що потрапив йому в живіт. Вискочивши з-за скирти, я побачив німецький танк, що спинився поблизу, а коло нього — німецьких вояків. Один з них підійшов до мене і вистрілив просто мені в обличчя. Але мене тільки обпалило. Протерши очі, я здивувався, що живу і навіть не поранений: крові ніде не було. Так волею Провидіння я зостався при житті. Мене в групі полонених приближно з 30 осіб повели в тил.

Полон

Село, куди нас завели, називалося Яблонівкою; воно лежало в глибоких ямах, де коло Бахмуту. Ми опинилися в якомусь польовому штабі, що розташувався в одній із хат. Хата була чиста і добре напалена. Гостинні господарі — українці запропонували нам, полоненим, гарячого борщу.

На жаль, цієї приемності зажити мені не довелось. Прийшов німецький вояк, взяв мене і повів на бойовище, щоб везти звідти на санях пораненого німця. Коли ми повернулися в село, було вже після півночі. До своєї хати я більше не потрапив. Німець привів мене в якийсь дім, вштовхнув у кімнату, напхом напхану людьми, і двері за мною затріснулись. В полонених я пізнав людей з моєго батальйону. Всіх було чоловік 60. Мабуть, це було все, що лишилося від батальйону після бою. Люди сиділи навпохідні, тісно притулівшись один до одного. Запах брудних тіл, вогкої одяжі і взуття стояв у приміщенні. Ще під враженням пережитих жахів, з порожніми шлунками, ослаблі морально і фізично, ми сяк-так дочекалися ранку. Нарешті він прийшов. Німці істи нам не дали і навіть не з'явилися, аж поки від советського гарматня, що розірвався поруч дому, не вилетіли в нашому житлі вікна. Тільки тоді вони навідалися, боячись, очевидно, що ми можемо розбігтися...

Незабаром нас вигнали на двір, пошикували і погнали під конвоєм у невідомі напрямі. Ввечорі, після трудної дороги ми прибули на околицю Бахмуту і були приміщені в колишній крамниці, поруч полонених, що вже тут були. Люди лежали на пом'яті і брудній соломі, де було повно вошів, блощиць і бліх. Сусідство паразитів я відчув відразу. Істи не дали і цього разу.

Мерзле повітря доносило далекий гром артилерійської канонади. Іноді над дахом долини пролітали гарматні.

Настав ранок, морозний і неспокій-

ний. Вперше нам дали хліба — по двісті грамів — і погнали на роботу: очищати дороги від снігових заметів.

В цій прифронтовій смузі ми попрацювали, очищуючи дороги від снігу, до 20 березня. Кожного дня ми діставали по 200 грамів хліба, іноді смердючий суп і шматок м'яса здохлих коней.

Одного холодного березневого ранку з нашої команди, що нараховувала до 200 осіб, виділили чоловіків 30, переодягли, тобто дали що наїтіршу цивільну одежду, відібрали від місцевих мешканців, без близни, і погнали до Константинівки, де був розподільчий пункт. Ми дивувались, чому нас передсвягли. Для чого було потрібне німцям наше нове, але вже завоюване умндуриування?

Під час цього нового переходу я сильно промерз і був голодний, як весняний вовк. Насувались понурі думки: що ж чекає на мене далі?

Ми сяк-так добрели до Константинівки, де нас розмістили в касарнях, де давніше стаціонували советські частини. Тут ми переночували, а вранці нас погнали далі на захід, до Никиївки. Цього дня нам треба було зробити великий перемарш, коло 40 кілометрів. До нашої партії приєднали понад 200 полонених з Константинівки. Погода була жахлива, завірюха замітала дороги. Раз-у-раз нам наказувано витягати з снігу зустрічні німецькі авта. Сильний вітер продував кожного до костей. Одежда і взуття намокли. Кожному загрожувала загибел, бо конвой міг пристрелити тих, що вже вибилися з сили.

Але і цього разу мені пощастило дійти. В Микитівці нам дали на ходу з однієї пекарні по цілій буханці хліба — звичайно, на кілька днів — і відразу ж погнали до залізниці. Тут нас навантажили в холодні «скотинячі» вагони і повезли до Вінниці.

Іхали довго. Під час дороги багато померло — або через холод, або тому, що з'їли за одним разом цілу хлібину. На станції в Дніпропетровську нас почастували «баландою». Багато хто не мав посуду; вони одержували суп у полу шинелі, в шапку або просто в пригорщі. Я одержав у кепку. Одночасно з порцією супу я дістав два ударі від німця: по голові і по спині і, похитуючись, подався до свого вагона.

Привезли нас до Вінниці 31 березня 1942 року.

В Вінницькому таборі

Вінницький табір для советських воєннополонених містився в колишньому військовому городку. Він прилягав до самого міста. Численні касарні і стайні були понумеровані і дістали від німців назву бльоків. Тут було розміщено до 20 000 советських полонених, розподілених за національною принадлежністю. Були тут українці, росіяни і білоруси, а також грузини, вірмени, азербайджанці, північні кавказці, узбеки, татари, казахи.

Відокремлена від табору частина військового городка була зайнята німецькою летунською частиною.

Таборова кухня була розташована на великій площі. Сюди два рази на день зганялися всі полонені: вранці, о сьомій годині — для видачі кави і двох сот грамів низькоякісного хліба,

і о п'ятій або шостій годині — для видачі одного літра «баланди». Після того як полонені одержали сніданок, вони під конвоєм німців ішли на роботу за межами табору. Хліб їли на ходу. Ввечорі, повернувшись з роботи і одержавши вечірній суп, полонені ішли в бльохи спати.

Суп варили або з мерзлої, нечищеної картоплі, або також з мерзлих і надгнилих буряків, або з вісняних необдертих круп, або з зіпсованого, запліснілого хліба. Іноді, в неділю варили м'ясний або ковбасний суп, але шматок м'яса чи ковбаси дуже рідко потрапляв у рот полоненому, бо м'ясо і ковбасу пожирала таборова поліція і різна обслуга, не кажучи вже про кухонну. До речі, поліція мала окрему кухню. Від цієї «баланди» люди хорли на кривавий пронос або терпіли на закреп. Смертність серед полонених була дуже висока. Щодня помирали десятки людей. Десять полонених, запрягаючи в двоколку, возили мерців за межі військового городка і зваливали їх в ями.

Була також і санітарна частина, але вона жадно мірою не являла собою лікарської установи: це було переддвер'я до смерті. Хто туди потрапив, назад не повернувся. Хорих на дисентерію і закреп підбирали в убіральнях. Вони вже не могли ходити і не могли навіть встати. Їх зваливали на підводу і звозили до однієї з стаєнь, яка властиво і називалася санітарною частиною. А потім їх звідти вивозили, уже померлих, за воєнний городок.

Коло вбiralень творилося щось жахливе. Там покотом лежали хорі на пронос і закреп. Через те що медичної допомоги фактично не було, полонені самі намагалися помогти один одному. Робили невеликі лопаточки з дерева і очищали один одному задні проходи від вісняних необчищених зерен. Ці оперативні сесії тільки погіршували становище, викликаючи в нещасних страшні болі і кровотечу. Хто з них ще міг, кричав не своїм голосом.

Таборова поліція часто робила насоки на вбiralні, щоб розігнати нещасних. Від ударів кабелями і палицями люди падали просто у власні екскременти, бруднились, стогнали, плакали. Багато хто тут і помиряв. Я був прибиральником і мав змогу часто бачити такі сцени. Я дивувався, чому поліція так знущається з цих мучеників... Але про поліцію буде в мене мова згодом.

В таборі була також лазня, призначена ніби для полонених, але в ній милися тільки таборова поліція, адміністрація та різна обслуга. Ніхто з маси полонених не мав змоги не тільки помитись, але навіть випрати свою білизну. Мили в ній тільки тих полонених, яких забирали на етап. Тому не диво, що вошивість була неописана. Воші просто іли людей. Вони повзли по бровах, відрослих бородах, по верхній одежі.

Кожного дня або через день таборова поліція збирала групи полонених по двісті і більше осіб, роздягала їх і видавала брудну і подрану одежду померлих у санітарній частині. Невже німцям було потрібне це жахливе умундирування? Звичайно, ні! Мене самого роздягали чотири рази.

Роздягали б і далі, але в мене лишилось тільки вкрай подерте літнє пальто, теж подерти штани, дерев'яні колодки і дві ганчірки, червона і біла, які заступали мені онучі. Люди натягали на себе всяке лахміття і старі мішки, навіть паперові, з-під цементу, намагаючись сяк-так захистити своє тіло від холоду, вітру і дощу.

Характеристичним явищем таборового життя була також жвава торгівля. Предметом обміну купівлі і продажу був насамперед той жалюгідний радіон, що його видавали полоненим. В обігу були, як і «на волі», советські гроші. Торгували скрізь: під час шиканування, в убіральнях, в бльоках. Але головним місцем торгівлі була площа коло кухні, де ввечорі збиралася весь табір, щоб одержати баланду. Бригади поверталися з роботи з міста і дещо з собою приносили. Тютюн і хліб мали велику цінність, і коли грошей у покупця не було, ціну визначувано в переводі на них. Приємність до тютюну коштувала багато життя, бо деякі полонені вимірювали за хліб свої жалюгідні пайки хліба.

Крім хліба і тютюну, обмінювались і продавались такі продукти: баланда, горох, картопляне лупиня, кості, м'ясо, ковбаса, вийнята з супу, іноді садовина. Здебільшого ці продукти полонені роздобували в місті, під час роботи. Коли партії проходили вулицями, місцеві мешканці кидали полоненому щонебудь істиве. Пригадую такий випадок: на однім перехресті якась українка приступила до самої партії і дісталася від німця-конвоїра два удари кольбою, але все таки встигла передати котелок сухого гороху, кілька шматків хліба і п'ятеро яблук. Жінки чекали годинами на появу в місті полонених і кидали в проходячі партії хліб, городину, садовину, а часом навіть тютюн-самодіабо махорку.

Ціни були приблизно такі: цигарка або закрутка махорки коштувала 10-12 советських рублів. Пайка хліба (двісті грамів) коштувала 20-25 рублів, котелок картопляного лупиня — 3-5 рублів. Одна столова ложка гороху цінувалася від 1 до 1,50 руб., яблуко — два-три руб., залежно від величини. Один раз затягнутися цигаркою з рук її власника коштувало 1 рубль. Клієнт майже завжди при цьому зловживав набутим правом і намагався затягнутися глибше, що викликало обурення «продавця». Іноді інцидент кінчався бійкою.

Не раз мені доводилось бути свідком такої картини: худий, як скелет, зненілений полонений, з розширеними (перед смертю?) очима слізно просить обміняти його пайку хліба чи супу на тютюн. Про таких полонених звичайно говорили, що вони «дійшли до соціалізму», тобто є кандидатами на той світ. Нещасні, мабуть, самі знали про це, і тютюн був для них останньою поїздкою на цім світі.

Одного дня я, як і завжди, чистив убіральні. Вмираючий полонений з набреськами під очима попросив мене дати йому затягнутись. Я подав йому свою недокурену цигарку, яку він викиував майже до кінця. Після цього нещасний впав у стан забуття і, не прийшовши до пам'яті, над вечір помер.

Таборова поліція — советська агентура

В середині табору німців не було. Іноді заходив сюди німецький комендант. Внутрішнім життям табору цілковито керувала поліція, зформована з полонених. Поліцай було коло 200 осіб. Переважно це були люди молоді, до 25 років; більше, ніж половину з них, становили узбеки і казахи, решта були росіяни та українці. Вони були добре одягнені і добре відживлені. На тлі жахливого убожества в таборі вони виглядали, як діаманти в смітті. Вони жили в цілком людських умовинах.

Хоча ці узбеки з великим трудом говорили по-російському, вони проте трохи володіли німецькою мовою. Це особливо кинулось мені в очі. Навіть перекладачем був узбек.

Жорстокість і нелюдяність, з якого поліція тероризувала полонених, перевищували всякий опис.

Місце покарань було навпроти кухні. Там стояли два довгі дерев'яні столи. Кожного ранку, під час видачі снідання, і ввечері, під час видачі вечері, там можна було бачити чималу групу полонених. Жертвту, попереду роздягши, клали на стіл і били кабелем. Переставали бити тільки тоді, коли екзекутований не подавав знак життя. Потім бралися до наступного. І так далі.

Коли робочі бригади поверталися з міста, німецький конвой здавав їх біля вахти, і тим самим його місця кінчалася. Люди переходили під руку внутрішньої поліції. І тут починалось згоднє знушення. Від самих воріт по поліція починала гнати голодних і виснажених людей, б'ючи їх і голосно лаючись. Полонені бігли, не бачачи куди, сяк-так прикриваючи руками лицє і голову. А на них сипались удари і потиличники. Так тривало протягом усієї дороги до кухні, що лежала приблизно за 500 метрів від воріт вахти. Багато хто падав, але і це не рятувало. До лежачого підбігав поліцай-узбек і бив його ще дужче. Серед поліцай були відмінні, треба сказати, були найжорстокішими.

В той самий час поліція виганяла з бльоків «доходяг» і «напівдоходяг», тобто слабих, що їх уже не можна було використати для роботи. Їх теж примушували бігти під ударами до кухні.

Я теж був битий не один раз. Якщо кілька ударів, одержаних мною, розподілити на вісім місяців, що їх я пе-

ЧОРТКІВСЬКА ОФЕНЗИВА

Анонімного автора опис відомої, світлої сторінки Української Галицької Армії — чортківської офензиви. Пролом ворожих ліній, бравурний марш вперед за втікаючим у паніці ворогом, ентузіазм

вояцтва й населення.

Видання Братства кол. вояків 1. УД-УНА, 40 стор. друку, 2 шкіци офензиви.

Замовляти в Адміністрації «Вістей»

ребув у Вінницькім таборі, то на кожні два дні припаде приблизно по удару.

Коли вся тисячна маса була зігнана до кухні, то, звичайно, на хліб, каву чи суп доводилось чекати по 3 години, а іноді і довше.

Люди не могли простояти такий довгий час, не порушуючи рядів. Звичайно починалась торгівля і обмін, про які я розповів вище. І тоді знов починалися дії поліції. З брутальною російською лайкою вони вдиралися в натовп і розсидаючи удари праворуч і ліворуч, розчищали собі дорогу. Вихоплювали в полонених цигарки, тутою, хліб, кидали це додому, топтали ногами. Жорстоко розправлялися з власниками. Їх били, нівечили і — такі випадки теж були — забивали на місці. Або виводили Богові душу винного на середину площи, клали його горілиць, і поліцай-узбек починає танцювати на ньому дикий танок. Тортураний кричав нелюдським голосом. А поліцай викрикував: «Нащо пішов у полон, так тобі й треба... нащо пішов у полон!».

Кухня мала кілька казанів, уставлені в один ряд. Полонені мусіли, одержуючи іжу, не проходити повз них, а пробігати. В цей момент кухарі наливали ім супу або каву. Багато хто через слабосилість не встигав. Тоді поліцай, що стояв поруч роздавальника йжні, надіяв його кількома ударами. Часто бувало так, що жертва під ударами впускала котелок і сяк-таک вислизала. В пориві злоби поліцай топтав котелок або консервну пушку нещасного. Якщо він падав і не міг підвистись, його брали за ноги і за голову і кидали відібік, як поліно.

Одного разу, в квітні місяці, я підходив у черві, щоб дістати каву. Моя голова заморочилась, я скопився за попереднього і уповільнів крок. Вмить на мене впало кілька ударів, я звалився, а поліцай почав топтати мене ногами.. Я прийшов до пам'яті лише через годин п'ять і побачив, що лежу на землі, досить далеко від кухні.

Ввечорі полонених зганяли в бльоки. Тут вони клалися спати на грубо збитих нарах, звичайно, без всякої підстилки. Люди тулились один до одного, але заснути було неможливо. В приміщеннях було холодно, до того не давали спокою воші, блохи і блошиці. Провалювшись майже всю ніч, люди тільки над ранок поринали в сон. Біда була ще в тому, що вночі треба було вставати ійти до вбиральні. Вбиральня була на дворі, досить далеко від бльоків. Дехто не встигав і бруднів підлогу, сходи і дорогу. Поліція за це жорстоко карала. Тому полоненні випорожнялися в свої котелки і пушки; вранці несли їх до вбиральні, сяк-так обмивали, а потім у цей самий посуд одержували каву або баланду... В кожнім разі це було краче, ніж бути побитому або покаліченому.

Вночі, кожної години або що дві години, дижурний поліцай переходив по приміщеннях, де спали люди і шукав сяко-такої причіпки; потім підімав змученого безсонням полоненого і починає його збивати. До самого ранку він розшукував «нездисциплінованих» і чинив побої. Люди кри-

чали, горлали, плакали. В цій атмосфері, звичайно, не могли заснути й ті, кого хилило на сон.

Встановленою одиницею кари було 25 ударів по голому тілу, нижче від спини. І якщо, переніші 25 ударів, людина ще не тратила свідомості, то її додатково били по плечах, голові і по обличчю. Незвичайно характеристичною обставиною при цих покараннях було те, що поліцай, буючи, часто приговрювали: «Замолчі, чево орьош, не нада било попадати в плен!» Або: «Зачем, дурак, в плен попал, нада било воєвати, родину захищати!»

Щодня на роботу ходило коло половини всього складу полонених; решта з причини бессили та лишалася в таборі. А проте таборова поліція не лишала в спокой цих людей-привидів, що ледве пересували ноги. Їх примушували робити цілком зайву роботу, напр., тягати з місця на місце цеглу з зруйнованих касарень. Поліцай стежили за ходом роботи і жорстоко карали за найменше недотягнення. Поліція робила все від неї залежне, щоб зробити існування людей нестерпним. Якщо надворі був дощ, вона виганяла всіх полонених з бльоків і не впускала їх туди до самого вечора; коли ж погода була гарна, вона держала полонених у приміщеннях, суворо забороняючи витягати в вікна.

Деякі полонені прихитрялися класти вогонь між двома цеглинами і варити картоплю або картопляне лушпиня, парити мерзлий цукровий буряк або смажити горох. Ці операції робилися на дворі; він був великий, і про небезпеку викликати пожежу не могло бути жадної мови. Поліція спершу удавала, ніби вона це тolerує, але як тільки з'являлась більша кількість вогнищ, вона відразу ж робила насоку. Розкидала палаючі тріски і дрова, кидала головешками на людей і била немилосердно. Виливала смісіт котелків, а самі котелки і пушки топтала, тим самим позбавляючи полонених посуду, який цінувався в таборі дорого.

Голодні люди їли траву, що вже висосла, а також щурів і мишей, якщо комунебудь щастливо впіймати або знайти вже здохлих. Це м'ясово варилося. Якщо не було змоги зварити, іли сирим. Вся трава на території табору була з'їджена. Її почали смикати також через дріт, який широким триметровим поясом оперезував велетенський табір. Але після того, як кілька чоловіків було застрілено, полювати на траву по той бік дротів уже боялися. Густа, соковита трава росла неприступно, дратуючи голодних людей.

Крім поліції і кухонної обслуги, у привілейованими групами в таборі були ще робітники санітарної частини та лазні і обслуга внутрішніх складів. Ці групи теж мали «блат», вжидаючи терміну советських тюрем і концентратарів, і попасті туди можна було тільки при протекції всесильної поліції. Прибиральники бльоків, дворів і вбиральень, серед яких був і я, до привілейованих не належали. Всі згадані категорії годувались добре. Навіть більше — у них завелись хар-

чові продукти, і на них вони набували від новоприбуваючих полонених свіжіші гімнастерки, шинелі і добре черевики. Все це, набуте за безцінь, поліцай несли за межі табору і міняли в місті на самогон, яйця, сало й масло. Переважно вони потребували самогону і добували його в потрібній їм кількості. Ночами поліцай пичили разом з начальником поліції Петуховим і азербайджанцем Кулієвим, кол. лейтенантом червоної армії, який посідав у таборі високу посаду, бувши чимось подібним до заступника німецького коменданта.

Отже, якби продукти, які йшли на кухню, розподілялися чесно, то можна було сяк-так існувати, а вже в кожнім разі не було б такого жахливого голодування. Чи знало німецьке начальство про розкрадання продуктів? Я гадаю, що ні.

Жорстокість і нелюдяність поведінки поліцай не були проявом того здичавіння і озвіріння, що їх знають з власних вражень ті люди, що їм судилося побувати в тюрмах, на совєтській катозі, в німецьких концентраках і т. д. А якщо і можна було говорити в данім разі про здичавіння та озвіріння, то лише невеликою мірою, бо поліція жила в умовинах, від яких не дівовисьлось ні дичавіті, ні звірі. Причиною цієї жорстокості і нелюдянності не було також і бажання вислужитися перед німецьким начальством, бо, як уже згадувалось, вони взагалі не з'являються в таборі. Мені стало ясно, що звіряче поводження поліції з такими самими полоненими, як і вони, було запланованим і являло собою неслідок директиви совєтської розвідки. Останні мої сумніви щодо цього розвіяли просовєтські вигуки поліцай під час биття і катування людей. Большевикам треба було за всяку ціну добитися, щоби вояки червоної армії не здавалися в полон, і примусити їх воювати. Знаючи, що його чекає в полоні жахлива смерть, кожен вояк совєтської армії, навіть бувши найнеприміренішим ворогом совєтського режиму, не міг бачити для себе жадного іншого виходу, як тільки стріляти в німців.

Читач, можливо, спитає: як в умовах воянських дій чимала група агентів-узбеків могла зуміти опинитися разом у таборі і здобути від німців у привілейоване становище?

Я уявляю собі ситуацію так: ці сталінські щенята (припускаю, що всі вони були комсомольцями або активістами) пройшли свого часу відповідний вишкіл, в програму якого входило також ознайомлення з німецькою мовою. Під час відступу таїка група спеціального призначення могла бути десь спеціально залишена. Після пересунення фронтової лінії вона з'явилася до німців, називаючи себе перебіжниками і взагалі підкреслюючи своє антисовєтське наставлення. Момент неросійського походження міг радше підсилити довір'я німців до них. За загальним порядком така група опинилася теж у таборі полонених, але оскільки вони вже мали довір'я в німців, останні доручили їм поліційну функцію.

(Закінчення в наступному числі)

В. П. Стаків (Німеччина)

Похід на Крим 1918 у двох насвітленнях

«Як формальну дату заснування Центральної Ради приймають 17 березня нового стилю, отже рівно в тиждень по тому, як до Києва наспіла вістка про революцію в Петербурзі» — пише в своєму творі «Історія України 1917-1923 рр.» відомий український історик Дмитро Дорошенко (том I, стор. 42). Але тоді ніхто ще не говорив і ні в якому документі не фіксував кордонів території, для якої Центральна Рада мала бути керівним національно-політичним органом. Щойно під час **Українського Національного Конгресу**, що при участі 900 делегатів 19-21 квітня відбувся в Києві, виринуло питання територіяльного засіву України, зокрема в доповіді Валентина Садовського «Про територію автономної України». Для нікого з делегатів не було тоді жодної дискусійної проблемою, що Таврійська губернія має входити в склад України. Заки приступлено до вибору членів Центральної Ради, число депутатів, якої встановлено на 150, ухвалено відповідну норму представництва, призначуючи для **Таврії**, Чернігівщини, Кубані й Холмщини по 3 депутатів. У першому складі Центральної Ради (від 21 квітня 1917 р.) засідав таким чином таврійський депутат **А. Во чченко**.

Національний Конгрес схвалив відповідні резолюції, з яких 5-ий пункт звучить так:

«Український Національний Конгрес, визнаючи право всіх націй на самовизначення, вважає:

а) що кордони між державами повинні бути встановлені згідно з волею прикордонного населення і

б) ще для забезпечення цього необхідно, щоб були допущені на мирову конференцію крім представників воюючих держав також представники тих народів, на території яких відбувається війна, в тому числі й України».

Дехто з дослідників історії української революції може вказати на протиріччя цих рішень: представництва від Таврів в Центральній Раді і принципу самовизначення народів, мовляв, до Таврійської губернії належав чорноморський півострів Крим, південна частина якого заселена більшістю кримських тюрків, що до того на цілому півострові мали релятивну (тобто в стосунку до інших народів) більшість. Можливо, що ці дослідники з формального боку мають і рацио, треба однак знати загальні настрої тодішньої доби, коли не тільки одиниці, але й цілі народи були окрілені глибоким змістом величого слова «волі». Якщо б посуджувати діячів Центральної Ради в «якомусь українському імперіалізмі та шовінізмі», про що недвозначно говорить кримсько-турецька публіцистика, то такі ствердження мають тільки пропагандивний характер, необґрунтovanий жодним документом, ні жодним історичним фактом. Для діячів Центральної Ради поняття «революція», «демократія» і «во-

ля» були політичними синонімами і тому для них національна воля кожного українця і всього українського народу була однозначна, напр., з національною волею кримського тюрка і всього кримсько-турецького народу. Таке політичне ставлення українці задокументували передусім, скликавши на 23-28 вересня до Києва «З'їзд представників народів», що у своїх резолюціях, м. ін., схвалив, що «кожна національність, яка заселює Росію, має право домагатися своєї національної свободи», а «національно-персональної автономії там, де вона складає меншість».

III Універсалом від 20 листопада 1917 р., яким Центральна Рада проголосила постання **Української Народної Республіки**, так окреслено територію цієї української держави:

«До території Української Народної Республіки належать землі, заселені в більшості українцями — Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народної Республіки, як щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і сумежних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлено згідно з організованою волею народів».

В IV Універсалі, що є послідовним продовженням III Універсалу, вже не потрібно було говорити про територію Української Народної Республіки, бо цим Універсалом тільки проголошено самостійність і суверенітет вже існуючої держави. Іншими словами, територія УНР була окреслена безспірними українськими землями, що до того часу входили в імперію Романових, при одночасному домаганні вирішити державну приналежність національно-спірних областей «згідно з організованою волею народів».

Під час мирових переговорів у Берестю — від 6 січня до 9 лютого 1918 р. — договірні сторони не дискутували про територіяльний статус українського партнера за винятком про Холмщину і українські землі під Австро-Угорщиною. Але ці території конституційно не входили тоді ще в Українську Народну Республіку. Цікаво підкреслити, що турецька делегація в особі її члена, амбасадора Високої Порти в Берліні — Ібрагіма Гаккі-Бея, пробувала добитися від української делегації згоди на визнання Криму незалежною мухаммеданською державою в заміну визнання прав України до Холмщини, але переконана німецькою делегацією мусіла відмовитися від цього дипломатичного торгу. (Німецька дипломатична телеграма від 4 березня 1918 р., ч. 354).

Ці з'ясування були конечні, щоб зрозуміти політичне тло Кримського походу під командуванням полк. Петра Болбочана.

«Агресія» України проти Криму

Відомий кримський громадський і політичний діяч, дослідник визвольної боротьби кримських тюрків Едіже Кірімал у своїй грунтовній історичній студії німецькою мовою — «**Національна боротьба кримських тюрків**» (з окремим узглядненням 1917-1918 рр.) називає Кримський похід «агресією Центральної Ради».

З'ясувавши прихильне ставлення відповідальних українських політичних кіл до визвольних прагнень Криму (стор. 210-211), автор вже на 212 стор. говорить про «гострий поворот у ставлені Центральної Ради до кримського питання. Цей «поворот» він бере на рахунок:

1) зміни уряду в Києві, де на місце соціал-демократа В. Винниченка пре-м'єром став соціал-революціонер В. Голубович, а на місце військового міністра С. Петлюри — полк. О. Жуковський (до речі, військовим міністром до того часу був М. Порша, а новим міністром став А. Немоловський; полк. Жуковський був заст. міністра і за Поршу, і за Немоловського, лише пізніше він став військовим міністром — прим. В. П. С.);

2) визнання України в Берестю самостійною державою, що скріпило її становище над Чорним морем і викликало прагнення стати морською силою;

3) сворення генерального секретаріату морських справ (3 січня 1918 р.) і схвалення закону про українську державну морську флоту від 13 березня 1918 р.

Едіже Кірімал твердить, що похід української Запорозької дивізії був готовлений «з довгої руки», бо вже в лютому 1918 р. були певні познаки для такої підготовки. На жаль, він не подає для такого свого твердження жодного документу і джерела будь-яких споминів участника цього походу. Таке твердження йому потребне тільки на те, щоб постійно повторяти про «агресію» і це слово відмінити на всі лади. Кірімал уже в самому факті схвалення закону про українську морську флоту бачить акт «відкритої агресії» з боку України проти Криму. Йому ж на думку не приходить, що в той час чорноморська флота знаходилася в руках збройшевичених матросів, а Крим був всевладно опанований большевиками, що створили собі тут «Штаб оборони Кримської Республіки», щоб із півдня загрожувати Україні.

Не тільки Е. Кірімал уважає Кримський похід українським агресивним актом проти принципу самовизначення кримських тюрків, цього погляду притримується вся кримсько-турецька публіцистика і всі кримські дослідники визвольної боротьби Криму. Роблять вони це так, немов би в Криму існував тоді національний самостійницький уряд, а не большевики, що слухали наказів із Москви, агресію

ЧИ ВИ ВЖЕ ВИРІВНАЛИ
ПЕРЕДПЛАТУ?
ЯКІШО НІ, ЗРОБІТЬ ЦЕ
НЕГАЙНО!

якої проти України відпирали полки «Окремого запорозького загону», поширеного в той час уже в корпус.

Далі кримсько-тюркські дослідники не беруть до уваги факт, що німецька армія, яка разом із військами УНР очищувала Україну від більшевиків, за всяку ціну хотіла опанувати не так Крим, як радше Чорноморську фльоту, щоб Німеччина із півдня могла постійно шахувати Україну.

Кримські публіцисти, історики і мемуаристи підкреслюють, що «татарське населення Криму вороже ставилося до українського війська», хоч на підставі споминів учасників походу та інших документів можна легко довести противречіє. А навіть, якщо б таких свідчень і документів не було, то сама логіка каже, що кримські тюроки, маючи вибір між терором російсько-більшевицьких банд, які в зародку здушували тоді кожне тюркське національне прагнення, і українським регулярним військом, що несло порядок і шанувало національні та релігійні почуття місцевої людності, могли виявляти тільки свою прихильність до тих, що приносили їм визволення. Також про будь-яку анексію Криму не було тоді й мови.

На жаль, такий солідний дослідник визвольних змагань Криму, як Е. Кірімал, повторяє тільки вже написані його земляками і опубліковані польською мовою у Варшаві твердження і це має свою політичну вимову.

Пристрасні вислови з приводу вже нині історичних подій ніяк не можуть злагодити атмосферу, так потрібну для спільної боротьби проти російсько-більшевицького імперіалізму.

Є ще один аспект такої історіографії: аспект турецького васалітету Криму, на який, мабуть, погоджуються кримські публіцисти типу Е. Кірімала. Треба однак відзначити, що турецька політика щодо Криму 1918 р. була ведена в реальних вимірах і не виявляла тоді будь-яких офіційних тенденцій опанувати Крим, а зокрема Чорноморську фльоту. Також апетити мали тоді не так німецька ціарська дипломатія, що в Берестю висловлювала українській мировій делегації своє здивування з приводу відмови України від Криму, як німецькі військові кола, що у квітні 1918 р., приступаючи до великої офензиви на західному протифранцузькому фронти, готувалися до «останнього вирішального бою», на їх думку, — переможного бою. В тому власне треба шукати джерела для таємного наказу Військового міністерства УНР, даного 10 квітня 1918 р. за підписом військового міністра полк. Олександра Жуковського командирові Запорозького корпусу ген. Натієву.

Насправді йшлося про чорноморську

фльоту

Оригінальний текст цього наказу не зберігся, але на підставі свідчень учасників Кримського походу ген. Всеволода Петрова, тодішнього командира 1-го Запорозького ім. Костя Гордієнка кінного полку (див. його «*Спомини*», том 2, в-во «Червона Калина», Львів, 1930 р.) і старшини 2-ого Запорозького пішого полку, сот. Бориса Монкевича (див. його спомини л. н. «*Слідами новітніх запорожців*», в-во «Добра книжка», Львів, 1928 р.) можна відтворити його зміст. Також біограф

командира цього походу — полк. Петра Болбочана, інж. Сергій Шемет у статті в збірнику «Хліборобська Україна», книга IV, Відень, 1922-1923 рр. п. н. *Полковник Петро Болбочан — Замітки до історії Запорозького корпусу 1917-1919 рр.* подає деякі деталі змісту цього наказу.

Отож українські джерела говорять про генезу Кримського походу і про зміст наказу наступне:

а) випередити німецьке військо в напрямі на Крим,

б) знищити більшевицькі військові з'єднання, що боронили Перекоп,
в) здобути Севастополь і очистити Крим від більшевиків і
г) як кінцеву мету — захопити Чорноморську фльоту та воєнно-морське майно в кримських портах.

Відповідальній і об'єктивній історіограф доби Центральної Ради — проф. Дмитро Дорошенко в своїй, цитованій вже нами на вступі цієї статті, «*Історії України 1917-1923 рр.*» на 20 сторінці також у такий же спосіб характеризує мету Кримського походу.

До речі, майже всі автори за винятком ген. Петрова гостро критикують політику Центральної Ради за її

Сот. Борис Монкевич

Слідами новіт Запорозький кор

ПРИБУТТЯ ОТАМАНА НАТІЄВА

Вечором 9 квітня до Харкова прибув ген. Натієв із своїм штабом і приступив до організації адміністративної влади в Харкові. Всі розпорядки полк. Болбочана затверджені і дальшу роботу ведено спільно з ним...

... Безпосереднє керівництво всіма бойовими операціями належало полк. Болбочанові, зате ген. Натієв зайнявся наладженням зв'язку з урядом, організацією поповнень для фронтових частин і адміністрацією в містах, визволених від більшевиків.

Згідно з пропозиціями Натієва до Харкова надійшов наказ Військового міністерства про те, що дотеперішня Запорозька дивізія розгортається в окремій Запорозький корпус. (Стор. 68-69).

ПОЕУДОВА І СКЛАД КОРПУСУ

У склад корпусу входили наступні частини:

1-й Запорозький ім. гетьмана Дорошенка піший полк, командир — полк. **Загродський**;

2-й Запорозький піший полк, командир — полк. **Болбочан**;

3-й Запорозький ім. гетьмана Богдана Хмельницького піший полк, командир — полк. **Шапалов**;

3-й Гайдамацький піший полк, командир — полк. **Сікевич**.

Ці полки складали 1. Запорозьку дивізію і зного складу мали виділити другу дивізію. Командиром першої дивізії був призначений полк. Болбочан, начальником штабу — підполк. **Генленрайх..**

Окремо в склад корпусу входили:

1-й Запорозький ім. Костя Гордієнка кінний полк, командир — полковник ген. штабу **Петрів**;

1-й Запорозький гарматний полк, командир — полк. **Парфенієв**;

1-й Запорозький інженерний полк, командир — полк. **Козьма**;

Авто-панцирний дивізіон, командир — сот. **Болдирів**;

Кінно-гірський дивізіон, командир — полк. **Алмазов** і повітраплавний відділ... (Стор. 69-70).

Із книжки споминів сот. Бориса Монкевича: *СЛІДАМИ НОВІТНІХ ЗАПОРОЖЦІВ*, що 26 років тому з'явилася у Львові (Видавництво «Добра книжка» — Львів, 1928 р., стор 206 + 16 ілюстрацій) передруковуємо ті місця, які показують нам склад Запорозького корпусу, з'єднання якого брали участь у Кримському поході, що відбувся 11 — 27 квітня 1918 р.

В ХАРКОВІ

6 квітня 1918 року українське військо переможно вступило в місто Харків.

На протязі одного місяця воно разом з німецькою армією переможним маршем перейшло сотні верств по лінії Київ-Полтава-Харків.

Пересічна швидкість руху українсько-німецьких військ на цьому шляху становила 10-12 верств на добу. Таку швидкість, якщо не брати під увагу прикладів з європейської війни, можна вважати винятковою в історії військового діла...

В момент вступу війська в місті крім самоврядування жодної влади не було і не було надії, що наш центральний уряд скоро надішле свого губерніального команда та і губерніального комісаря. Тому полк. Болбочан тимчасово призначив на посаду губерніального команда ще раніше наміченого ген. Натієвим команда **Богданівського полку**, полковника **Олександра Шаповал**, а його полкові наказано було виконувати в місті залогову службу. А що трудно було наразі знайти вілповідну людину, яка прийняла б функцію губерніального комісаря, то полк. Шаповалові доручено також і цивільну владу в місті...

В місті розташувалися полки: Богданівський, 2-й Запорозький і допоміжні частини. Артилерія розташувалася на передмістях...

Німці теж частково розташувалися в Харкові, але їх головні сили пішли далі в напрямках на Куп'янське, Білгород і Ново-Борисоглібське. Українські частини відповідали їх поповнювались добровільцями, які зголосувалися на заклики, розліплени по місті. (Стор. 66-67).

відмовлення від Криму, але вони не перекручують історичних фактів і документів, як це, на жаль, робить кримсько-турецька публіцистика, наявно якщо вона виступає під плащем історичних дослідів.

Ще раз мусимо підкреслити, що Кримський похід був запланований проти німецької мілітарної експансії на Крим, тому треба було цей план тримати в строгій таємниці перед Головним німецьким командуванням в Україні. Коли жже в Симферополі прийшло до драматичних подій з командиром німецького корпусу ген. Кошем, полк. Болбочан покликувався тільки на усний наказ свого міністерства, затаючи наказ у письмовій

формі, щоб не компромітувати українського уряду. Болбочан був навіть рішений змірятися збройною силою з німцями, але на виразне телефонічне доручення міністра Жуковського («принести вимоги німців») він погодився залишити Крим, не здаючи зброй, хоч цього німці вимагали.

З другого боку, Україна мусила забезпечити своє південне чорноморське півбрежжя від будь-яких агресивних плянів большевицької Росії. Поперше, Крим, як вже, фактично знаходився в большевицьких, а не, як твердить Е. Кірімал, кримсько-турецьких руках. Кримський похід не вирішував державної принадлежності Криму, тільки забезпечував Україну від різ-

них небезпечних несподіванок. Подруге, українському урядові були відомі претенсії Російської Советської Федераційної Республіки щодо Криму і Чорноморської флотилі, зформульовані в постанові Верховної військової ради РСФСР під головуванням Л. Троцького так:

«Згідно з Берестейським мировим договором, з одного боку, і III та IV Універсалами Української Ради, з другого, Кримський півострів, а значить і Севастополь творять складову частину Російської Республіки. Флота Чорного моря в наслідок цього не може і не сміє бути зайнята Німеччиною, Австрією, Туреччиною чи Україною. Приймаючи до уваги з якою легкістю порушуються, як досвід показав, норми міжнародного права і взяті на себе власні зобов'язання, наказуємо перевести флоту в Новоросійське».

Треба знати, що в той час Чорноморська флота мала поважне военно-морське значення і складалася з таких морських одиниць: 5 лінійних кораблів (дреднавтів) — «Воля», «Рільна Росія», «Борець за свободу», «Евстратій» і «Іван Золотоустий»; 5 крейсерів — «Очаків», «Пам'ять Меркурія», «Ростислав», «Три святителі» і «Прут» (легкий крейсер); 11 ескадрових міноносців, 8 нових підводних човнів і декілька старих міноносців.

*

Кримські публіцисти подають у своїх працях історично неправдивий факт, що німецьке військо перше увійшло на територію Криму і що «українська бригада» перехитрила німців, випереджуючи їх на південь від Перекопу. Таке з'ясування неправдиве.

Окрема Запорозька дивізія під командуванням полк. Болбочана «перехитрила» не німців, а большевицьку залогу на Чонгарському мості і бравурним раптовим наскоком зфорсувала Сивашські переправи. Лише за запорожцями німці увійшли в Крим, займаючи Джанкой і перериваючи телефонічне сполучення Окремої Запорозької дивізії з Києвом.

Ще одну несовісну неточність треба спростувати. Ідеється про «ворожість» місцевої кримської людності до «української бригади», про що говорять кримські публіцисти, зокрема пан Кірімал. Факти говорять щось протилежне: в Симферополі звернулися до полк. Болбочана представники розброєного большевиками Кримського кінного полку з проханням прийняти його в склад українського війська і цим уможливити полкові боротьбу з большевиками; в цьому ж місті міське управління офіційно вітало Запорозьку дивізію 24 квітня і висловило радість, що місто визволило українське, а не німецьке військо. Коли під німецьким тиском полк. Болбочан мусів залишити Крим, то однією з німецьких вимог була вимога «розпустити з'єднання кримських добровольців» при українській дивізії. Так на ділі виглядала «ворожість»

ніх запорожців піс 1918 року

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАПОРОЗЬКИХ ПОЛКІВ

Богданівський полк був найстаршим у корпусі, бо був зформований ще в квітні 1917 року. Він був невеликий своїм складом, але дуже добре виходив із своїх бойових завдань, бо мав гарний добір і досвідчених старшин. Тільки один цей полк мав тоді в корпусі власний прапор, на якому був шовком вишиктий портрет Великого Богдана, на другому ж боці малинового полотнища — золотом напис «1-ий Гетьмана Богдана Хмельницького козачий полк». Цей прапор був дарунком Фролівського жіночого монастиря і богданівці свято берегли і заховують його по нинішній день.

Дорошенківський полк був досить дібраною частиною, але в корпусі не користувався популлярністю. Особливо не любив його Богданівський полк за те, що в загальному числовому порядку полків він носив перше число, що по праву належало богданівцям, як піонерам українського війська. Але в цьому не були винні дорошенківці. Винен був уряд, за «реакційність» не хотів бачити богданівців як окрему частину і тільки пізніше отаман Натєєв за порадою полк. Болбочана виділив їх в окремий полк. Цей малай антагонізм можна ще пояснити тим суперництвом, яке виявляли ці два полки в своїй бойовій діяльності: кожних іх них хотів бути першим. Не дивлячись на це, ці полки, як двох братів, завжди лутили спільні боротьба, спільні завдання і вони за весь час існування Запорозького корпусу не виходили із складу одної дивізії.

Ці полки створилися і зформувалися в Києві і були найстаршими полками української армії. Вони бачили і весну української революції, і добу «Керенщини». Вони парадували на Софійській площі під час проголошення всіх Універсалів Центральної Ради. Вони перші проліяли кров за визволення рідного краю. Центральна Рада надала їм назву «сердюцьких полків», яку потім одібрала як «недемократичну». Славетна оборона Києва від північних орд Муравйова в січні 1918 р. увіковінить богданівців

і дорошенківців на сторінках нашої військової історії.

Гайдамацький полк — це, як його називали, дитина Петлюри. Він мав повне довір'я уряду. Залишений в Києві для залогової служби, щойно в Харкові прибув до корпусу із столиці. Гайдамаки, колишній «Слобідський кіш», були в бою хоробрі і іспеклі, але розправовані... Вони мали свою історію і вели своє існування від часу оборони приступів до столиці банди Муравйова в січні 1918 р. Може гайдамаки були б пристосувані до загального рівня частин корпусу і не вносили б певного дисонансу, якщо б не така деструктивна одиниця, як **сотник Волох**, що власне і був злим генієм цього полку і спричинився — далеко вже пізніше — до його згуби.

2-й Запорозький полк на чолі з полковником Болбочаном був найкращою частиною корпусу. Полк був міцно споєний, зберіг країці традиції російської армії і був національним полком, бо мав патріота командира. Він був щодо свого складу найбільшим полком і нараховував в той час до 4.000 людей, з яких **70-80%**, були старшинами або належали до інтелігенції. Полк мав 16 піших сотень, 1 кінну сотню, команду піших розвідників, команду наколесників, 1 саперну сотню, 2 кулеметні сотні, 1 бомбомітну і 1 немуштрову сотню, команду зв'язку з чотою кінних «ординарців».

Решта піших полків мала по 8 піших і стільки ж допоміжних сотень та команд, що й 2-й Запорозький полк.

Гордієнківський кінний полк мав кадру ще з революційних часів 1917 р. і організувався при участі комітетів та комісарів із того в його рядах жив дух протесту і революційності, що й погубило його під час гетьманату. Командиром його був полковник генерального штабу Петрів, який теж віддавав певну данину революційному часові. Але щодо бойовости полк був незамінний: він сміливо і безстрашно робив глибокі рейди в запілля во-

(Докінчення на стор. 18.)

і «неприхильність» кримської людності до українського війська, що «виконувало відкриту воєнну агресію Центральної Ради проти Криму».

Подаючи ці два наслідження Кримського походу 1918 року, ми аж ніяк не хочемо полемізувати з кримськотюркськими патріотами, бо знаємо, що для кожного народу його воля — це для нього найбільший і найдорожчий скарб. Одночасно ми не хочемо перевіржувати майбутнього політичного статусу Криму, знаючи, що кримські тюрки, повернувшись із далекого заслання на свою батьківську землю, схочуть жити вільним життям, яким живуть всі вільні народи світу. Але ми знаємо, що вони схочуть також жити у справді широких добросусідських взаєминах з українським народом і його державою.

Не сміємо забувати, що Крим нині є звичайною адміністративною провінцією Російської республіки. З цього факту випливають політичні обов'язки не тільки для кримців, але й для України. На нашу думку, майбутнє Криму тісно зв'язане з Україною. Геополітичне становище цього півострова аж приманює зробити з нього «пістолю у серце України». До цього ні кримці, ні українці не можуть і не сміють допустити.

Осип Залеський (США)

Гірська бригада УГА

Ліве крило південнозахідного фронту в час українсько-польської війни на західноукраїнських землях в 1918-1919 рр. займала 1-ша гірська бригада УГА. Про цю частину української армії з'явилось дуже мало спогадів, тому я хочу подати тут бодай коротеньку історію цієї частини нашої армії. Може, деякі деталі будуть неточні, але я пишу з пам'яті, не маючи ніяких записів з того часу. Якщо є на еміграції дехто з Г. Б., він повинен доповнити ці спогади або подати власні замітки, бо для історії нашого війська це не маловажне.

Перша Гірська Бригада постала з бойових груп «Старий Самбір» і «Лютовиська», які створилися в перші дні листопада 1918 року з вибухом польсько-української війни. Ці групи організували місцеві військовики і цивільні громадяни, щоб перешкодити польським бойкам в їх акціях на українській території. Групу «Старий Самбір» зорганізували старосамбірські міщани під проводом пор. Степана Малецького, хор. Корнила Білобрама, його батька (урядовця управи міста) та брата Богдана, студента політехніки, (інваліда), підхор. Богдана Яворського, хор. Сигерича та ще деяких

рога, мав гарні та здорові коні і ще кращих козаків. Не дивлячись на це все, полк завжди потребував пильного ока начальства.

Кіно-гірський дивізіон, що ним командував полк. Алмазов, був лялькою в порівнянні з рештою частин корпусу: він був найкраще зорганізований, найкраще устаткований і на славу вишколений, він був окрасою запорожців. Дивізіон мав дві батарії гірських гармат і кілька — полевих. У бій ходив дивізіон завжди разом з гордієнківцями.

Запорозький гарматний полк мав 6 легких і 2 тяжкі батарії, в його склад входили виключно стари гармати російської служби. Полк мав визначних старшин — артилеристів: полк. Парфенієв, сот. Лощенко, сот. Кузнеців, сот. Ярців.

Інженерний полк був зразково поставлений і мав таких військових інженерів, як полк. Козьма, полк. Рукин, сот. Єфимів.

Авто-панцирний дивізіон мав у своєму складі 8 легких і 4 тяжкі панцирні машини... (Стор. 71-73).

НАКАЗ ПРО ПОХІД НА КРИМ

9. квітня прибув до Харкова представник Військового міністерства із спеціальною метою познайомитися з настроями запорожців, їх політичними поглядами і роботою комісаря Павла Макаренка при війську...

На другий день — 10. квітня до штабу корпусу прийшов знову представник Військового міністерства і приніс **таємний оперетивний наказ за підписом військового міністра полк. Жуковського...**

Військовий мініster наказував ота-

манові Натієву виділити з Запорозького корпусу **окрему групу** всіх родів зброя **на правах дивізії** з окремим завданням і під командуванням полк. Болбочана. Цей мав виправити її на Крим по лінії Харків — Лозова — Олександрівське — Перекоп — Севастополь. Група мала завдання випередити німецьке військо в цьому напрямі, знищити большевицьку армію, яка прикривала підходи до Кримського півострова, і захопити Севастополь. Кінцевою метою цього походу було **захопити Чорноморську флоту**, що тоді стояла в Севастопольській затоці і мусіла б попасті в руки українського війська, як також і все величезне майно кримських портів.

Виконання цієї частини наказу мусіло робитись в таємниці перед Головним командуванням німецької армії в Україні... (Стор. 75-76).

Згідно з наказом у склад Кримської групи входили наступні частини:

2-й Запорозький піший полк; 1-й Запорозький ім. Костя Гордієнка кінний полк; інженерний курінь; авто-панцирний дивізіон; три легкі й одна тяжка батарія; кінно-гірський дивізіон і два панцирні потяги (бронепотяги).

Крім того до Кримської групи вступив **Харківський піший партизанський** відділ під керівництвом полк. **Луб'янського**. Цей відділ існував нелегально ще при большевиках у Харкові... (Стор. 77).

11. квітня вечором Кримська група залишила Харків і вирушила ешелонами в напрямі Мерефа — Лозова. (Стор. 86).

цивільна людина), а командантом булавної сотні, що водночас була резервою, був хор. Іван Бережницький. Всі вони, в разі потреби, заміняли фахових старшин або йшли на підмогу фронтові, коли там починалися більші дії. Поляки постійно діставали підкріплення, і тому фронт ріс, творилися нові польські «пляцуфи», на які ми відповідали творенням нових відділів, щоб затикати «діри» в нашій доволі довгій фронтовій лінії. Тому що при команді групи не було ніякої резерви, бо булавна сотня пішла на фронт заткати якусь чергову діру, моя півсотня залишилась як резерва під командою хор. Бровка, що був к-том чоти, а мені доручено організацію розвідчого відділу. Коли 18 грудня (на св. Миколи) поляки пробували проломити наш фронт і відняти нас від групи Кравса, мене з однією чотою і з одним скорострілом вислано зайняти гору праворуч від села Сливки напроти монастиря езуїтів у Бонковичах, де була пряміщена польська команда відтинку.

Лінія фронту проходила тоді приблизно так: праворуч від мене починалася група полк. Кравса, команда якої була в містечку Фельштин. Ліворуч від с. Сливки був фронт групи Ст. Самбір, який проходив через Стару, Терло, Кросценко, на схід від Устрик Долішніх, через Мочари і Чорну. Далі зайнамала фронт група

«Лютовиська», а вона вдергувала зв'язок з невеликою групою «Команча», яку зорганізував сот. Богун-Пилипенко, емігрант з Наддніпрянщини. Фронт цієї групи сягав аж до чеської границі в Карпатах.

Група Ст. Самбір складалася з двох курсенів піхоти, по три сотні в курені, двох чот скорострілів та двох гармат. Перший курінь під ком-дою пор. Світлика займає фронт від с. Сливки до с. Мочари. Ком-да була в с. Білич. Курінь мав три скоростріли і дві гармати під командою пор. Я. Яреми. Другий курінь займав фронт від с. Мочари до с. Чорна, мав два скоростріли. Команда стояла в с. Бандрів, ком-дантом був сот. В. Петрикевич.

Групу «Лютовиська» зорганізували місцеві військовики, прізвищ яких не пам'ятаю, а команду перейняв десь у половині грудня пор. Моленіць, командант полку в Самборі.

З початком січня 1919 р. до Ст. Самбора прибув отаман (майор) Василь Черський з дорученням Начальної Команди зорганізувати з цих двох груп «Першу Гірську Бригаду». На місце посту команди от. Черський обрав місто Турку, бо воно було приблизно на середині фронту. Начальником бував сот. Шльоссер з групи Кравса (гал. німець), адъютантом був хор. Мартинець, начальником постачання — сот. Малецький з групи Ст. Самбір (з першим січня декотрим старшинам підвищено ступені, тому я в далішім викладі уживатиму нових ступенів), бриг. лікарем була пані д-р Н. Хомішин, а польовим духовником — о. Бала. У зв'язку з організацією бригади прийшли також до нашої групи нові частини на фронт і нові старшини — до команди. Начальником постачання став чот. Форостина, сан. пор. лікар Божеко і рахунковий старшина, прізвища не пам'ятаю за національністю жид. Тепер наша група, а також група «Лютовиська», до якої також прийшли поповнення, творили вже повні бойові одиниці в складі бригади. Командуванню бригади підлягала тактично також група «Команча», хоч зв'язок з нею був тяжкий з причини поганої комунікації в горах, бо вона фронтом не лучилася безпосередньо з нашими групами, а творила відокремлену одиницю. Згадаю ще, що через наш фронт переїздила з кінцем березня або початком квітня делегація на переговори з поляками, яку вислав наш уряд на запрошення антанської комісії. До делегації входили: секретар закордонних справ д-р М. Лозинський, відпоручник Н. К. Армії підполк. Філдер, к-дант III корпусу ген. Гембачів, дорадник і перекладач о. Бонн і від кмди бригади сот. Малецький. Переговори мали відбуватися в монастирі в Бонковичах, але польська сторона заявила, що про долучення комісії Антанти вона нічого не знає і не має від свого уряду ніяких уповноважень до переговорів. Пригадую собі, як наші делегати нарікали на поляків за те, що вони казали їм ждати в зимній кімнаті, а самі радили, яку відповідь дати делегатам. Поляки вже тоді знали, що їм на поміч іде армія Галлера, зорганізована всемогутньою тоді Антантою, і

не дуже спішилися до переговорів.

Так наш фронт перетривав серед невеликих бойових дій до початку травня. Більших боїв на фронті не було, бо поляки точно не знали, які сили стоять по нашему боці, а що в малих наступах звичайно «діставали в шкіру», то більших боїв не починали. Від часу до часу перетягали перед фронтом свою «панцирку» по рейках залізниці, а наші гармати мали тоді «забаву», розбиваючи ім панцирку і залізничний шлях. До речі, ця панцирка являла собою вантажні вагони, обкладені бляхою і озброєні двома-трьома скорострілами й гарматкою. Таку саму панцирку мала група Кравса і робила подібні «ескапади». В основному фронт був мало активний, а наша Н. К. не могла рішитися на наступ, хоч військо на це ждало, бо довге сидження на одному місці надокучить кожному воякові. В час однієї перестрілки, яку вчинила польська стежка з лісу під с. Сливки на мою чоту в час відпочинку, хлопці, а були це переважно бориславські робітники, хотіли самовільно йти на Хирів, щоб «розігнати цю банду», і я вірою досі, що були б це зробили; не маючи наказу до наступу, я ледве їх здержав.

Тим часом до Галичини почали прибувати транспорти польської армії ген. Галлера, зформовані з поляків у Франції і вислані заходами польської місії у Парижі на східний фронт для боротьби з большевиками. Та поляки обманули Антанту (блок західніх держав) і кинули армію Галлера на протиукраїнський фронт. Але навіть ця, добре озброєна і вишколена армія була б не розбилася нашого фронту, коли б не недбалство з нашої сторони. В перших днях травня ми довідалися, що по протилежній стороні йде підготовка до наступу на всьому відтинку нашого фронту; довідалися також, що наступ має початися в понеділок (числа не пам'ятаю) о 8-ій год. вранці. Команда III корпусу дала наказ випередити польський наступ і почати офензиву в 4-тій год. зранку і в цей спосіб зламати ініціативу ворога.

Наступ мав початися на всьому фронті дивізії полк. Кравса і Гірської Бригади. Вночі мав прийти транспорт амуніції, якої нам не ставало; до 4-тої год. ця амуніція мала бути доставлена на фронт. Минула північ, минала година за годиною, а амуніція не приходила. На наші телефонні домагання в Стрию нас заспокоювали, що поїзд ось-ось прибуде. Так прийшла година четверта, і п'ята, і восьма, в якій і почався польський наступ. Стрільці, вистрілявши набої, почали відступати, і так наш фронт заломився. Почався відступ у гори, який потягнув за собою також ліве крило дивізії полк. Кравса, а потім і відступ усього лівого крила фронту. Не знаю, яка була безпосередня причина відступу фронту всього III корпусу, знаю про це тільки на нашему відтинку, бо тоді був я адъютантом к-та групи Ст. Самбір. Як ми довідалися вже згодом у Чехії, за залізничною станцією Лавочне, на чеській стороні, стояло кілька вагонів з амуніцією, яку треба було возами перевезти до Лавочного, бо міст на чеській стороні не був спрощений. Чеський начальник станції повідомив про цей транспорт команду станції в Лавочнім, але амуніція стояла і ніхто її не забирає. Був це безумовно недогляд, а радше недбалство амуніційного референта корпусу, а це нас коштувало заламання фронту.

Команда групи Ст. Самбір перенеслася на станцію Стрілки-Топільниця, в напрямі Турки, поляки заняли м. Самбір і Ст. Самбір, сполучка зі штабом III-го корпусу перервалася, підкріплення на фронт не могли вже прийти, наказів з к-ди корпусу не було, і ми мусили діяти самостійно. А фронтова лінія далі ломалася, і к-да бригада дала наказ до загального відступу в напрямі чеської границі, щоб не попасті в оточення. Військо розсипалося по горах, не можна було його зібрати через недостачу зв'язку в горах, який до того утруднила весна, з якою гірські дороги стають неможливі для проїзду. Так посувалися ми з розбитими частинами нашої

КАЛЕНДАРЕЦЬ МОЛОДОГО УКРАЇНЦЯ

ВЖЕ ПОЯВИВСЯ В КОЛЬПОРТАЖІ!

З кольоровою обкладинкою!

360 сторінок!

В ньому багато календарна частина (історичний календар; Україна і Світ в числах; найважливіші винаходи; міри й ваги; малий адресар та багато іншого)

В другій частині —

СЛОВНИК ЧУЖИХ СЛІВ

3.500 найчастіше вживаних у щоденній мові, особливо в публіцистиці, слів чужомовного походження широко поясненою українською мовою.

Замовити й набути можна у всіх Осередках СУМ-у. В Англії набути можна також у кольпортерів «Українського Самостійника». Ціна календарця з словником: Австралія — 8 ш.; Англія — 6 ш.; Бельгія — 45 бфр.; Канада й США — 1 дол.

Також можна набути лише самий календарець. Ціна в Німеччині, Австрії і Франції — 0,75 НМ, в інших країнах — рівновартість 1,00 НМ. Замовляти у:

Ukrainischer Jugendverein
München 2,
Dachauerstr. 9/II, Germany.

групи і з частиною лівого крила див. Кравса через Турку, Бориню, Висоцько, Сморже в напрямі Сколя, маючи надію, що там найдемо зв'язок з рештою армії. З Тухольки вислали розвідку до Сколя, яка ствердила, що там нема ніяких наших частин, а польська бойків опанувала вже місто. Група «Лютовиська» відходила також у полудневому напрямі, здергуючи польський наступ з заходу. В селі Тухолька зробили ми нараду, що нам дальше робити. На нараді були к-нт бригади от. Черський, начальник булави сот. Шльоссер, сот. Мацієвич, сот. Малецький, сот. Ярема та ще кілька старшин, частини яких були в недалекій відстані від Тухольки. Було два пляни: або зайняти Сколе і пробувати пропаватися горами в напрямі Станиславова, або перейти на чеську територію, зібрати там розпорощені частини бригади і наступати в напрямі Стрия — Станиславова. Перший плян не мав виглядів на успіх, бо зібрати розсипані частини в скорому часі не вдалосьби, бо поляки, хоч і повільно, але систематично посувалися горами також у напрямі чеської границі, щоб відтяти нам відступ. До того недостача амуніції і харчів, яких не можна було забирати від бідного гірського населення, а також виголоднілі коні, які не могли тягнути обозу і гармат, остаточно цей плян унеможливлювали. Лишалася друга можливість: перейти чеську границю і там перетворюватися та починати наступ. Це було можливе, бо чехи були з поляками в напіввоєнному стані і такий наш маневр був їм навіть на руку. По скінченій нараді, вранці наша делегація з трьох старшин (мабуть, сот. Мацієвич, сот. Малецький і сот. Ярема) виїхала на переговори до Нижніх Веречків, найближчої станиці чеської армії. Командант станиці, порозумівшись телефоном з вищою командою, дав згоду на наш перехід — з тим, що остаточне рішення щодо нашого пляну ми дісталимо вже на місці, у Веречках. Ми почали відступати в полудневому напрямку через село Климець, де в лісі закопали останки гарматної амуніції, щоб мати її під рукою в час наступу. У Веречках застали ми вже малі частини наших відділів, які, пропиваючись горами, відв'язалися від поляків і перейшли на чеську територію. Коло полудня з'явилися чеські старшини з командою армії і, на наше нещастя, головнокомандуючий чеською армією — французький генерал Енок. Побачивши наших старшин у різних одностroях (наше міністерство не встигло за півроку устійнити хоча б однакових відзнак і однієї форми однострою, щоб надати армії одноцілого вигляду), генерал спітав, чи ми не з большевицької армії? Наше лихо, тільки от. Черський і пор. Трешневський говорили дещо по-французьки, так що вся розмова відбувалася при допомозі перекладача. Щоправда, от. Черський ставався вияснити генералові наше становище, і то в досить гострій формі, закидаючи, що альянти не тільки не піддержують наших воєнних зусиль на двох фронтах, а ще прислали на наш фронт армію Гальера, яка мала бути вжита на проти-

большевицькому фронті. Але перевонувати тоді французького генерала, приятеля поляків, про нашу слушну справу, було річчю даремною. Він заявив нам, що ми мусимо скласти зброю і що ми будемо інтерновані — до дальнього зарядження відповідних чинників. Чеські старшини, хоч знали про наш плян і співчували нам, але були безсилі, бо стояли під командою ген. Енока. Ми мусили скласти зброю, і нас перевезли до міста Шаторалія-Уїгелі до тaborу.

Коли нині, з перспективи років пригадую собі цю подію, мені стає дивно, що не знайшлися серед нас тоді старшини, і не перевели нашого первісного пляну. Треба було тільки зуміти взяти в руки розсипану масу вояків, забрати амуніцію, яка все ще стояла у вагонах і перейти Карпати. Чехи були б цього певно «не бачили», а втім нічого не могли б зробити нам, бо не мали у Веречках більших військових відділів, а з полудня наступала вже червона мадярська армія під проводом Белі Куна. Було спрощі кілька старшин, що не хотіли йти до чеського тaborу і, не скававши нікому й слова, «зникли». Як опісля виявилося, вони через гори і румунську територію дісталися на Україну і там злучилися з нашою армією. Між ними був також сот. Шльоссер, який згинув на Україні в боротьбі з большевиками.

Тим часом на чеську територію, а властиво на Закарпатську Україну, наступали відділи червonoї мадярської армії Белі Куна, і в нашому тaboru було вже чути гарматну стрілянину. Тоді чехи звернулись до нашої команди з проханням, щоб наша артилерія помогла їм у наступі на мадярів. (З нами відступала також одна батерія з див. Кравса). Наши артилеристи повернулись знову до своїх гармат і помогли чехам стримати наступ мадярів.

З тaborу в Шаторалія-Уїгелі перевезли нас в Судети і примістили в тaborі колишніх воєннополонених з часів Австрої коло містечка Дойтиш-Габель, по-чеськи Немецке Яблонне. Місцеве населення немало здивувалось, побачивши великі відділи війська, які раз-у-раз прибували і займали табір, хоча було вже вісім місяців по світовій війні. Треба було освідомити і чехів, і німців (це була майже чисто німецька територія), хто ми і чому сюди попали. Між чеськими старшинами зустріли ми багато знайомих ще з австрійською армією, і вістка про нашу трагедію скоро розійшлася не тільки в цьому місті, а також і по околиці. При приїзді до тaborу були також комічні сцени. Чеський старшина, що передавав нашому старшині тaborове влаштування, представляється: поручик Міллєр, а наш відповідає тим самим: поручник Міллєр (це був галицький німець). «А, то висте такі українці?» — «Такий українець, як ви чех», — відповів йому наш Міллєр.

Чехи поставилися до нашої бригади дуже прихильно. Як я вже згадував, між чехами і поляками існував напів воєнний стан, і чехи були раді нашій бригаді, бо вона могла ще відограти роль при якійсь воєнній комплікації з Польщею. Ми ма-

ли цілковиту самоуправу, діставали ті самі приділи й платню, що чеська армія, могли свободно їздити, розуміється на документи, які виставляла наша команда, а завірювала чеська команда міста.

Тим часом до тaborу постійно прибували наші частини і поодинокі військовики, які або відступили були так, як і ми, з Карпат на чеську територію, або втікали з польського полону, довідавшись, що в Чехії є наша частина. Наша бригада дістала назву: Українська Бригада в Німецькім Яблонні. Першим командантом був підполковник Федорович, кінну частину якого поляки відтяли десь коло Надвірної, в наслідок чого він мусів також перейти на чеську сторону. Трохи пізніше приїхав з Відня командант тамошньої збройної станиці — полковник Антін Варивода, якого посольство іменувало командантом бригади. Почалося формування модерної військової одиниці, бо наше посольство в Празі запевняло нас, що йдуть переговори з відповідними колами альянтів і ми будемо перевезені на Україну. Тому збиралися тут усі українці-військовики, які були чи то на території Чехії, чи Австрії. Приїхав сюди також майор ген. штабу Мирослав Дяків, визначний фахівець-військовик, про якого варто згадати кількома реченнями. Здається, син учителя з Скільщини, він дістався як юнак до австрійської кадетської школи, потім закінчив військову академію і в час першої війни як майор ген. штабу був призначений до штабу німецької армії під Верден. По закінченні війни австрійський уряд іменував його урядовим комісаром у Форарльбергу, австрійській країні на пограниччі Швайцарії. Як він розказував, до нього звертались уряди різних держав, що постали по розвалі австрійської монархії, з проханням відсилати іхніх громадян додому, себто до тих нових держав. «Від українського уряду таких звернень не було, я навіть не зінав, що постала українська держава», — говорив він. Аж при нагоді свого перебування у Відні, він побачив на вулиці старшину з незнаної йому армії і від нього довідався про українську армію, а далі про ролю і долю України. «Я зінав, що я українець з роду, і тому зараз зголосився на військовій станиці у Відні, взяв відпустку в австрійському уряді і виїхав до Галичини». Але добитися до команди армії вже не міг, бо всі Карпати були обсаджені польським військом. Він вернувся до Відня і дістас доручення зголоситися в команді бригади в Німецькім Яблонні.

Тут от. Дяків з усім запalom і з усім своїм знанням взявся формувати бригаду до майбутньої дії на Україні. Попри це пильно вчився по-українськи, бо українську мову був призабув.

В літку 1919 року бригада була вже зорганізована і начислювала понад 6.000 підстаршин та стрільців і понад 400 старшин і могла бути вжита до бойової дії. Також культурна ділянка не була занедбана, а керував нею освітній лурток під проводом пор. Карла Коберського (пізнішого кооператора на західно-українських землях). Були тут різні самоосвітні

курси, був театральний гурток (в бригаді були також жінки), дуже добрий чоловічий хор під управою чот. Бобика, численна духова оркестра під управою капельника Білобрата зі Ст. Самбора, спортивний гурток тощо. Виходив також журналик «Голос Табору», видаваний літографічним способом у Райхенбергу (Ліберци).

Мушу ще згадати про суд, який відбувся над командантом бригади от. Черським, якому закидали, що він не мусів покидати фронту і переходити на чеську територію. Предсідником суду був підполк. Федорович, хто оскаржував, уже не пам'ятає. Оборонцями от. Черського були сот. Шебель (він пізніше «зник» з бригади і з'явився в рядах дійової армії на Україні, де й згинув у боях з большевиками) і я. Суд переслухав свідків, дійшов до переконання, що іншого виходу з тодішньої ситуації не було, і от. Черського оправдав.

Час минав, ми ждали на наші від'їзд на Україну, про який говорили різні наші дипломати, що приїздили до бригади, але поляки мали більші впливи і не докускали до висилки нашої бригади, знаючи, що ми, діставшися на фронт, не зреємося думки про визволення західних земель з-під польської корми. Чеський уряд запропонував був нашому посолству в Празі, щоб вислати всіх учителів на Закарпатську Україну до праці в школицтві — так, як це було зроблено з частиною нашої жандармерії. Але полк. Варивода не згодився на цей проект, кажучи: «Я не дозволю дезорганізувати бригади, бо з ким я тоді пойду на Україну». Згодився тільки на відпустки для студентів, які виїздили до Праги на студії, не втрачаючи при тому своїх військових становищ і платень. В цей спосіб багато нашої молоді кінчили в Празі студії як лікарі, інженери, мистці і інші фахівці і зайняли пізніше посади на західно-українських землях. Це безперечна заслуга нашої бригади та чеського уряду, а зокрема тодішнього президента Т. Масарика.

Через рік українське військо в Чехії збільшилось: большевики наступали на Польщу, і частина української армії під командуванням ген. Кравса перешла Дністер, через Гуцульщину подалася на Чехію і опинилася в другому таборі в Ліберці.

Та мене тоді в Чехії вже не було. В листопаді 1919 р. від диктатора Петрушевича прийшов наказ вислати до Кам'янця Подільського 30 старшин для доповнення. Нас, очохих, зібралися трохи більше, і ми на пашпорти українського посольства в Празі виїхали на Україну як цивільні громадяни, повороті з австрійської неволі. Проте на Україну ми не доїхали.

Але це вже інша тема, і про неї — іншим разом.

ЧИТАЙТЕ, ПОШИРЮЙТЕ
«ВІСТІ»
УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКО-
ВІЙ ЖУРНАЛ!

СПІШІТЬ З ЗАМОВЛЕННЯМИ! Наклад на вичерпанні.

Увага! ВЕЛИКА НОВИНА! Увага!
Кожний повинен прочитати!

О. ЛІСЯК

„За стрілецький звичай“

ЗА СТРІЛЕЦЬКИЙ
ЗВИЧАЙ

РОДЛАН

ХОЧЕТЕ знати, що діялось в Україні під час 2. Світової Війни і як було насправді в 1. УД? —

БАЖАЄТЕ оглянути великі баталістичні картини брідського бою, оборони замку Гляйхенберг, кривавої атаки на гору Штаден? —

ЦІКАВО Вам озійомитись з львівським «батяром» і одеським «жуликом»? —

ХОЧЕТЕ пізнати модерну українську людину і вояка в бою, коханні, за дротами і на волі? —

Якщо так — НЕГАЙНО — замовляйте роман О. Лісіяка, 344 стор. Видання Братства кол. вояків 1. УД-УНА

Замовляти в представників Братства або в українських книгарнях.

Ціна книжки: Австралія — 10 ш., Англія — 7/6, Бельгія — 54 ф., Франція — 375 фр., Канада — 1,75 дол., — Німеччина — 4,50 нм., США — 1,75 дол.

РОЗШУКИ

Хто знавби про долю пані **Марії Призімерської**, дружину вояка 1 УД, що згинув під Бродами, прошений почати вістку на слідуючу адресу: Тарас Гут 23 Walker St., Waterloo, NSW Australia.

Хто знавби про долю п. **Богдана Жулківського**, ур. 1920 р., був ранений під Бродами і перебував відтак на видуженні на Словаччині прошений почати вістку на слідуючу адресу: W. Skibicki 104 Ulster St., Toronto 4, Ont., Canada.

Хто знав би про долю хор. **Теодозія Пастушенка**, родом з Тернопільщини, сотенний батерії легкої артилерії, перед військом — управитель школи в Медведівцях, пов. Бучач, пропав без вістки під Бродами. Рівно ж прошу про вістку про пропавшого під Бродами Володимира Микитюка, студ. мед. родом з Коломиї. Вістку слати на адресу: **Вірослав Ю. Снігурович**, 238 Wolcott St., New Haven, Conn., USA.

Хто знав би про долю хор. **Богдана Осипа Гачкевича**, ур. 12. 1. 1920 р. у Львові, остання вістка від 5. 2. 1945 р., околиця Грац, Австрія, прошений почати вістку на адресу матері: Anna Naszkewycz, Sacred Heart Hospital, Allentown, Pa., USA.

Вже вийшла з друку нова книжка

С. Побігущий — Т. Крохач

— К. Маляр

(збірка спогадів)

«ДРУЖИНИ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ В 1941-1942
РОКАХ»

В-во «Наша Книгозбірня»

Цей твір відкриває вперше мало відомі сторінки з історії наших визвольних змагань під час другої світової війни. Подає історію легіонів під командуванням сл. п. ген. Р. Шухевича і полк. С. Побігущого.

Ціна: Австралія — 8 шил., Англія — 6 шил., Бельгія — 36 фр., США і Канада — 1.- дол., Франція і Туніс — 250 фр., Німеччина — 3 нм., інші країни рівновартість 1 \$.

Замовляйте у В-ві
«Український Самостійник»

Е. С. (Англія)

Штаб 1. Української Дивізії

Організаційна схема — завдання і особовий склад

На заклик Редакції в останньому числі «Вістей» прислати матеріали для доповнення відомостей про деякі частини Дивізії, відгукнувся пан Е. С. з Англії, приславши цінні інформації про організаційну схему, завдання і персональну політику там же. Дякуючи панові Е. С. за його труд, ще раз просимо всіх, що могли б подати ві-

Я перейшов до Української Дивізії з німецьких частин і весь час мого перебування в Дивізії був проваджений як член німецького рамового персоналу. Завдяки цій обставині мені довелось взглянути в багато таких справ, що вони для українських членів Дивізії не були доступними. Від першого дня мого побуту в Дивізії я був приділений до дивізійного штабу.

домості про штаб Дивізії, полк артилерії, санітарно-ветеринарні частини, механічну сотню, швадрон постачання, господарські сотні і запасний полк, зробити це негайно. Йдучи на зустріч нашому проханню, уможлививте докладне опрацювання історії 1 УД, яка підготовляється для друку.

Редакція

I ц — контррозвідка, переслухування полонених, політична контроля, цензура листів. Шефом цього відділу був сот. Нірман, керівником відділу I ц/А був сот. Вінс.

Відділи II а і II б, провадили картотеку старшин (а), підстаршин і воїнів (б). Шеф відділу — сот. Фіндер.

III — Польовий суд. Судівництво політичних і кримінальних проступ-

Штаб 1. УД

Стоять (зліва до права): сот. Д. Паліїв, ген. Фрайтаг; сидять, від ліва: губернатор д-р Вехтер, полк. Бізанц, під вікном шеф дивізії ген.-штабу майор Гайке.

Спершу, ще в Гайделягрі, а повнів службу другого писаря в Дивізійній Штабовій Квартирі — «Divisions Sf. Quartier». Згодом довелось мені побувати на різних функціях в дивізійному штабі і тому я міг зблизька притянуться всій побудові дивізійного штабу, його особовій обсаді та завданням поодиноких відділів.

Дивізійний штаб 1 Української Дивізії був побудований за схемою німецьких аналогічних дивізій і складався:

Командир Дивізії — про функцію не буде розписуватись, бо вона загально відома. Командиром від початку аж до кінця був спершу оберфюрер, а відтак генерал Фрайтаг.

I а — тактичні завдання, воєнні дії, плянування, персональні страви старшин. Першим старшиною генеральшого штабу — такий був титул керівника цього відділу — був майор ген.-штабу Гайке.

I б — постачання Дивізії амуніції, транспорту і зброй. Очолював цей відділ сот. Шааф.

ків членів Дивізії. Шеф — майор Цілер.

IV а — Дивізійне постачання (умундировання, харчі); шеф — підполк. Зульцбах.

IV б — Санітарний відділ; шеф — підполк. д-р Шпект.

IV ц — Ветеринарний відділ; шеф — підполк. д-р Копп.

IV з — Зуболікарний відділ; шеф — пор. Маэр.

V — Відділ автомашин і механічних сопень. Шеф — майор Берендт.

VI — Духова опіка (в склад цього відділу, крім релігійної опіки, входило все, що відносилося до заспокоєння духових потреб вояків, отже преса, театр, радіо і т. д.). Шеф — сот. Цоглянер. Цьому відділові була теж підпорядкована музична чета Дивізії.

Прямо підпорядкованими командирів Дивізії були ще такі відділи: Дивізійна Штабова Квартира і відділ жандармерії, що виставляв вартивничу службу коло в'язниці, ескортував в'язнів, охороняв командира

Дивізії і значних гостей Дивізії, переводив екзекуції.

Особовий склад

Штаб Дивізії був майже повністю обсаджений німцями. Українці були тільки в деяких відділах, і на другорядних функціях. Відділ I б — 1 українець, I ц — 2 українці (один старшина, покійний пор. Феркуняк, один підстаршина). У відділах II а і II б було троє українців — підстаршин (для провадження картотеки). Відділ III мав, мабуть, 3 українців, один з них був старшина. В інших відділах число українців, переважно вояків або підстаршин, не переходило числа 3. Деяло більше було у відділі VI, де був спершу сот. Паліїв, а відтак пор. Макурушка. Не можу тепер з пам'яті подати точних чисел. Може доповнити їх хтось, що був у тих відділах і знає точно.

Ще коли йдеється про особу ген. Фрайтага, дозволю собі на кілька завваж. Ген. Фрайтаг був старшиною охоронної поліції (Schutzpolizei) а під час війни командував полком в одинській німецькій поліційній дивізії. Від моїх товарішів, німців, відомо мені, що бувши в тій частині, він втішався опінією доброго тактика, все ж більше теоретик чим практик. Теж, говорили про нього, як про карієровича і людину гостру і тяжку в поведінці з підчиненими.

За віймком ген.-штабу майора Гайке, що прийшов до нашої Дивізії з німецького війська, більшість старшин штабу походила з поліційних частин.

В порівнанні з німецькими частинами, в яких я був заки прибув до Дивізії, штабові старшини останньої в багатьох випадках не дорівнювали поземом знання військової справи своїм колегам з німецьких частин. Навряд, чи були б вони мали там такі функції як в нашій Дивізії де, вже сам факт іхньої німецької національності, отвірав їм великі можливості. На мою думку, згадана

К-дир II/30 при обговоренні боєвих вправ, сотня пор. Б. Підгайного, 1944 р.

вище обставина дуже усмно заважила на атмосферу штабу Дивізії і на його працевдатності. Ситуацію рятував до дежкої міри фаховий старшина ген.-штабу Гайке.

Я подав цих кілька інформацій з пам'яті. Не виключаю дрібних помилок, головно, коли йдеється про число українців у різних відділах дивізійного штабу. Мої неточності повинні вправити інші, що знають ці справи краще, ніж я.

ВІЙСЬКОВІ НОВИНИ

«Можемо починати кожної хвилини»

Уповноважений для справ безпеки Німецької Федераційної Республіки, Теодор Блянк, уділив головному редакторові німецької військової газети „Ді Дойче Зольдатенцайтунг”, Мюнхен, інформацій про стан приготувань його уряду для зформування німецького контингенту в рамках Європейської Оборонної Спільноти. Блянк стверджив, що головні реферати його уряду закінчили підготовчу акцію і що „кожнотакож можна починати формування німецьких збройних сил”. Зараз же по підписанні останньою державою — членом договору про Європейську Оборонну Спільноту, можна буде творити німецькі відділи. Нижче міститься цікавіше уступки з великого інтерв'ю Теодора Блянка.

Редакція

Згідно з первісним планом, вже давно мали постати контингенти Європейської Оборонної Спільноти, в тому числі і німецький. Тому нічого дивного, що уряд Блянка, що мав виконати це завдання, вже давно впорався з підготовчою акцією для виставлення німецьких збройних сил. Не зважаючи на всі перепони і проволоку в ратифікуванні договору, праця уряду Блянка проходила без затримки. Навпаки, проволока з ратифікуванням договору уможливила ґрунтовне опрацювання плянів, дала змогу додглибно обміркувати і вирішити ряд складних питань, що в першому пляні, коли ще були надії на скоро реалізування договору, могли бути опрацьовані тільки побіжно. Все ж дальша проволока у виконанні постанов договору відбиватиметься шкідливо на всій акції створення оборонної спільноти. Вона стас корисною тільки для ворожої сторони. Створення німецьких збройних сил потягне за собою далекий час наслідки в житті німецького народу. Це відбудеться головно на ринку праці і в економіці країни.

Сто тисяч зголосень

Хоча вже зголосилося понад сто тисяч кандидатів до майбутньої німецької армії, але Блянк не с певний, чи цього числа вистачить для запасності перших потреб, з'язаних з виставленням вишкільних кадрів. Блянк сказав: «Ці сто тисяч кандидатів рекрутуються з усіх можливих родів зброї, в них заступлена широка скала річників. Дотепер ми встигли упорядкувати зголосення тільки по лінії родів зброї, віку, військового ступеня і функції. Скільки осіб із зголосених дійсно надається ще сьогодні до служби в частині, годі сказати, бо не має ще лікарських стверджень і не переведено ще опитів поодиноких кандидатів. Ми почали висилати запитники, що дозволять нам краще зорієнтуватися в кандидатах. Все ж я думаю, що число дійсно підходящих до служби добровільців буде менше, ніж потрібне».

Штабові старшини — ніяка проблема

«Коли йдеться про штабових старшин, — твердить Блянк, — то з цією категорією не буде жодних клопотів. З наявних кадрів можна буде вибрати потрібні фахові сили. Великою проблемою натомість будуть сотенні старшини. Буде дуже важко підшукати достатнє число старшин, що наставлятимуться до служби в сотнях. Тільки дуже мале число старшин другої світової війни відповідатимуть віком і знанням новим вимогам. А ці вимоги, саме у випадку сотенних старшин, куди більші в сучасній модерній армії, ніж в арміях другої світової війни. Тому теж не обійтися на початку без імпровізацій і провізорій. Розраховуємо на поміч досвідчених підстаршин і молодших старшин з останньої війни.

Питання про б. приналежних до Зброй-СС

На питання, чи в майбутньому німецькому контингенті будуть теж ужиті кол. члени Зброй-СС, Блянк відповів: «В цьому напрямі не робимо жодних різниць. Оцінюватимемо кожного кандидата на підставі його фахових знань і його характеру як людини. В цей спосіб буде розв'язана справа з кол. членами Зброй-СС».

Вже готові закони

Блянк висловився дуже позитивно про дотеперішню співпрацю між його урядом і парламентарним комітетом Бундестагу для справ Європейської Оборонної Спільноти. Поповнений по виборах молодими послами, цей комітет дуже тісно співпрацює з урядом Блянка, при чому ще не було поважніших розходжень в поглядах поміж комітетом і його урядом. Дуже корисно і гармонійно є теж співпраця тих членів комітету, що делеговані туди опозицією. Завдяки такій співпраці закон про добровільців вже повністю виготовлений і обдискутований комітетом. Він кожної хвилини може бути поданий парламентові на затвердження. Закон про військову повинність, що ввійде в життя через 13 місяців по виставленні вишкільного кадру і рамових персоналів різного роду зброї, теж уже в головних пунктах узгіднений.

Рівність платень

У всіх національних контингентах збройних сил Європейської Оборонної Спільноти натрапляла довгий час на поважні труднощі. Треба було узгіднити цю справу з усіма заинтересованими державами, і ця справа була неоднократно темою затяжних дискусій. «Так як справи стоять тепер, — твердив Блянк, — остаточно прийшло до узгодження про рівність платень у всіх національних контингентах членів Європейської Оборонної Спільноти. Годі мені входити в деталі по одній ставок; все ж є тенденція, щоби винагорода була настільки високою, щоб могла стимулювати молодих людей до вступлення до війська.

Узгіднено теж, що питання забезпечення вояків буде одностайні для всіх країн. Ця справа ще більш скомплікована, як справа платень, бо в країнах ЕОС уже існують закони про забезпечення вояків, а їх зміна по лінії вимог, прийнятих у збройних силах ЕОС, вимагатиме нового законодавства. Ця проблема мусить ще бути розв'язана і у Федеративній Республіці. Доки однак не має ще затвердженого закону про платні підвищування, годі приступати до вигравірування закону про забезпечення, що тісно пов'язаний з першими двома, а то й базується на них.

Справа військових ступенів

Велике значення для професійних вояків має питання, з яким військовим ступенем перебере його нова армія. Становище Блянка до цього питання слідує: «Не підлягає сумнівам, що під час останньої війни підвищено декого в його військовому ступені не зважаючи на те, що ані віком, ані своїм фаховим знанням дана особа не заслуговувала на це. З другої сторони, годі забувати, що від того часу проминуло вже десять років. Мужчина, що мавши 32 роки життя, був сотником, довго буде роздумувати, чи має в 42 році життя починати в ступені сотника свою нову військову кар'єру. Я заступаю думку, що у випадку деяких кандидатів треба буде при усталюванні військового ступеня взяти до уваги знання досвід, що вони його набули за останніх десять років. Так чи інакше, але в порівнянні з іншими державами наші військовики будуть, коли йдеться про відношення віку до ступеня, в куди гірше.»

Військово-психологічна підготовка

«В порівнянні з іншими народами, — кінчив Блянк своє інтерв'ю, — ми не маємо достатніх середників на відповідну військово-психологічну підготовку. В тому напрямі зроблено дещо шляхом частих вимін думок з молодечими організаціями. На спеціальні відмічення заслуговує в тому напрямі праця, проведена різними комбатантськими організаціями. Вони у великій мірі причинилися до племіння військових традицій і до збереження в народі ідей оборонності. Віримо, що закінчить перший німець наявність на себе військову форму, останній німецький вояк буде звільнений», — закінчив свої висловлювання Теодор Блянк.

ЛКТ

Вертають з полону!
В тaborах переголох

Ф Кордуба (Німеччина)
хор. 1 УД

Стратегія повітряних сил

Історія і сучасність

Слідуючи за розвитком летунства Сходу і Заходу, зауважуємо перегони в повітряному озброєнні. На особливу увагу заслуговує розвій місливського реактивного летунства і бомбардувального, серед якого за останні два роки передову роль займає атомово-бомбардове летунство, якому присвятимо дещо уваги. Перші ніж приступити до обговорення питання стратегії повітряних сил, яка вже сьогодні в модерній війні є складовою частиною загальної тридіаметральної стратегії ведення війни, найперше присвятимо трохи уваги розвиткові цієї стратегії.

Доктрина Доугета

Літак, винайдений з 1903 р., зацікавив ширші кола військового світу щойно в 1909 р., коли Блеріо перший раз перелетів Англійський канал. В тому часі ані наземні, ані морські війська не диспонували окремими летунськими відділами; все ж таки серед старшинських кадрів були одиці, які передбачали вагу і значення повітряних сил у майбутньому веденні війни. Одним із таких сміливих пророків був італійський стратег ген. Джуліо Доугет, якого називають батьком повітряних сил. Ще в ранзі полковника Доугет так висловився був про значення повітряних сил у майбутньому: «Не менш важливим від панування на морі буде панування в повітрі. Цивілізовані народи будуть збройтися і готовитися до нових воєн не тільки на землі і на морі, — вони не меншу вагу будуть прив'язувати до озброєння в повітрі. На відтинку розбудови повітряних сил будуть відбуватися справжні перегони, розгін яких буде узaleжнений від економічних факторів даної держави. Автоматично і неминуче повітряні сили дійуть до дуже великого розвитку... Буде зводитися завзята боротьба за завоювання повітряних просторів... Аеронавтика неминуче спричиниться до постання стратегії повітряних сил. Це доведе до створення третьої галузі воєнного мистецтва — ведення повітряної війни... Наземні війська і воєнна флота будуть змушені оглядини за допомогою летунства, тому летунство стане тим третім молодшим братом, не менш важливим у великій родині вояків».*)

Коли в першій світовій війні оборона виявила свою перевагу над наступом у наземних і морських операціях, щойно тоді стратеги зрозуміли вагу летунства, як засобу для ведення офензивної війни, за допомогою якого можна проріратися в запілля ворога і з повітря нішти джерела засобів ведення війни, а в парі з тим впливати на заламання відпорності і моралі противника. Тоді, коли операції наземних сил відбуваються на обмеженому відтинку дій, летунство має можливість розвинути свої оперативні дії поза межами таких дій. Отже спроможність летунства в модерній війні може проявитися в тактичних і стратегічних оперативних

діях. На першому пляні тут виступає взаємодія наземних сил з летунством, дальше стратегічна оперативність з повітря в запіллі ворога. До цього ще

*) Gen. Giulio Douhet; Il Dominio dell' Aria, 1921.

доходить повітряна оборона летунськими винищувальними ескадрильями і транспорт. Простори, які є доступні для летунства для боєвих операцій, є недоскояні для наземних і морських сил, і в цім відношенні летунство стало незаступним оперативним фактором у модерній війні. При цьому треба мати на увазі, що сила вогню наземних військ проти наступу з повітря є дуже обмежена, тому кожний повітряний напад коштує ворога багато жертв і знищень.

Стан летунства до 1939 р.

В підготові до другої світової війни тільки деякі держави звернули були увагу на розвій власного летунства, вважаючи, що повітряні сили будуть найбільш успішної і найдальше в запіллі ворога сягаючою зброяєю. Крім цього, бралося на увагу і те, що для летунства більш природним є офензивні дії, які були і залишаються ефективнішими від оборони. При тому при підготові летунства до другої світової війни брався на увагу і фактор співдії повітряних сил з наземними і морськими силами в тактичному розумінні. В такий спосіб доктрина ген. Д. Доугета набрала практичного застосування, бо до наземних і морських сил долучено летунство, як третього молодшого брата. Під таким аспектом підготовилася до війни Німеччина і Італія.

В Італії, по створенні в 1927 р. самостійних повітряних сил і міністерство оборони, приступлено до розбудови повітряних сил. За кілька років італійське летунство стало найкращим у світі під квалітативним і квантитативним оглядами. В час операцій в Абесінії сила італійського летунства відстришила інтервенцію Великої Британії. Спочатку з причини скончаної скруті Італія була змущена здергувати розбудову власного летунства, задержуючись далі при продукції легких і середніх бомбардувальників. Крім цього, союз Італії з III Райхом змусив італійців підпорядкувати власні збройні сили сильнішому партнерові — Німеччині.

Спершу в Німеччині не прив'язувало великої ваги до доктрини ген. Доугета. Німеччина ще перед приходом до влади Гітлера плячювало розбудову тяжкого бомбардувального летунства. Однак, коли в 1933-1935 рр. була викристалізована доктрина білакавичної війни, генеральний штаб накинув розвій іншого типу летунства, розвиваючи мистецьке, легке і середнє бомбардувальне летунство. Перед і в час другої світової війни повітряні сили III Райху були зорганізовані згідно з доктриною ген. Доугета як самостійна оперативна повітряна сила з окремим міністерством і головним штабом на чолі. Оператив-

но летунство підлягало наземним силам і в дусі тісної співдії з ними ж воно було і вишколене. Практично повітряні сили III Райху по рівній частині складалися з місливського і бомбардувального летунства. Бомбардувальне летунство було зорганізоване з легких і середніх бомбардувальників для тактичних операцій з наземними і морськими силами; крім цього, були окремо зорганізовані з'єднання стратегічного летунства недалекого засягута і ескадрильї розрізнавальних літаків. Особливого значення не надавано важкому бомбардувальному летунству (стратегічному) тільки тому, бо німці, добре знаючи слабість своїх противників, вірили в успіх дій білакавичної війни, при тому навіть не вірили в те, що війна може стати тоталітарною і затягнутися на довгі роки. Вважаючи, що при співдії сильного тактичного летунства і білакавичній опіративності наземних військ вдається здобути над ворогами повну перемогу, III Райх приступив до війни з силою 1830 бойових літаків різних типів, зорганізованих в окремих боєвих ескадрильях.

Франція

Франція в тому часі не посідала поважних летунських сил; їх зорганізовано значно пізніше з виразно офеїзивним наставленням. Однак цільний ряд недотягнень у його розбудові його ослабили, тому воно не могло відіграти поважнішої ролі в час наступу і білакавичних налетів летунства III Райху. На увазі треба мати те, що французькі повітряні сили були зорганізовані згідно з доктриною ген. Д. Доугета.

Великобританія

Великобританія, як перша держава в світі, вже мала зорганізовані самостійні повітряні сили. З приступленням до війни проти III Райху у Великобританії не була здійснена засада доктрини ген. Доугета в організації повітряних сил, що до деякої міри вплинуло на послаблення їх операційності. Замість централізації на відтинку організації і конференцій, крім того, на цьому відтинку відбувалися ще й різні торги. В часі самої війни було намагання уніфікації збройних сил. До кінця війни були задержані окремі летунські одиниці тактичного призначення, для співдії з наземними силами, при чому воєнна флота мала власне летунство. На увагу заслуговує і англійський консерватизм і конкуренція старших від летунства збройних сил — наземних і воєнної флоти, що в результаті від'ємно відбилося на потужності повітряного потенціялу Великобританії взагалі. В час налетів на III Райх летунство Великобританії відограло помітну роль.

США

В ЗДА доктрина ген. Доугета не була знана. Батьком самостійних повітряних сил ЗДА є ген. летунства «Біллі» Мітчелль, який на розбудову американського летунства віддав дуже багато зусиль. Американське летунство довший час було допоміжною силою наземних військ і флоту. І там летунство довгий час було предметом спорів і торгів, при цьому звичайно доходило до компромісів. Аме-

риканське летунство вже від самого початку свого розвитку було наставлене на будову стратегічного летунства, бо такої настанови був сам ген. Мітчелль. По якомусь часі ідея Мітчеля цілком перемогла, і вже в 1931 р. був виконаний перший проект повітряної фортеці, а щість років пізніше приступлено до їх будови. Першою такою повітряною фортецею був літак типу B-17. В 1938 р. през. Рузвелт поставив справу розбудови важкого бомбардувального летунства в широкій площині, тому в зв'язку з цим приступлено до його посиленої розбудови.

ССР

В ССР доктрина ген. Доугета була знана, однак вона не була застосована, бо большевики, спираючись на традиції суходільної імперії, а крім цього маючи до диспозиції невичерпний резервуар людських мас, вважали, що розбудова повітряних сил не є конечна. Крім цього, на здергливість в організації в широкому масштабі повітряних сил ССР вплинула й слаба індустрія держави, яка доперва находилася в стадії розвитку. В зв'язку з цим повітряні сили ССР були частиною наземних військ; рівночасно їх застосування було базоване на німецьких засадах з кінця першої світової війни. Акцію будови важкого бомбардувального летунства перед другою світовою війною в ССР залишилося, а особливу увагу звернено на будову типів літаків тактичного призначення для співдії з наземними військами. Продуковано мисливські літаки, легкі і середні бомбардувальники і літаки-штурмовики.

Досвід 2. світової війни

Друга світова війна, від перших днів якої летунство відгравало домінантну роль, показала значення і важливість повітряних сил. Летунство III Райху своїми сміливими нападами та безперебійними налетами держало в напруженій населення ворога, не даючи можливості навіть думати про ставлення будь-якої оборони. При сильній концентрації бомбардувального летунства III Райхові вже в перших днях боєвих операцій в вересні 1939 р. вдалося знищити промисел і залізничну сітку в Польщі, а здеморалізувати сталим переслідуванням з боку атакуючого летунства частини польської армії в переполосі втікали, шукаючи склони хоронища. Гук моторів німецького летунства все, що тільки жило, прибивав до землі. Був це перший удар при концентрації повітряних сил, застосований вперше в історії в ері модерних воєн. Всілі за окупацією Польщі, при такій самій сильній концепції повітряних сил, впали Франція, Бельгія, Норвегія, Данія, Югославія, Греція, острів Кріт. З такою самою концентрацією летунських ескадр проведено атаку в червні 1941 р. проти ССР. Вже в перший день операції на терені ССР німецькі повітряні сили знищили дослівно всі летунські бази Советів разом з літаками, поперевали сітку залізничного сполучення, — і повторилася історія з вересня 1939 р. в Польщі. З величим успіхом проводило свої операції летунство III Райху до часу, доки альянтські сили в повітрі не були поставлені на відповідному опе-

ративному рівні. В 1942 р. починається стратегічні налети на Німеччину, в наслідок яких з кожним днем щораз більше слабне індустріальний потенціал III Райху; при тому гинуть від бомб тисячі цивільного населення, міста обертаються в руїни. І коли під тягарем важких альянтських бомбовозів, які пролітали над містами Німеччини кожного дня і ночі, здигалася німецька земля, тоді якраз показало свою вагу дій стратегічне летунство противників III Райху.

Подібне відбувалось і на Далекому Сході у війні проти Японії, війну з якою закінчило американське стратегічне летунство, яке скинуло на Гірському і на Нагасакі атомові 20-кілотоннові бомби.

Атомове летунство

По закінченні другої світової війни розвій летунства на Заході і Сході не припинився. Його розбудовується під кожним оглядом, узгляднюючи ті недоліки, які виявилися в час операції у війні. В стадії розвитку і удосконалення різних типів літаків сконструйовано окремий тип атомового летунства, за допомогою якого в майбутньому заплановано переводити атомове бомбардування запілля ворога. Стратегії цього атомового летунства, яке зреволюціонізувало стратегію сучасної модерної війни, привертаємо більше уваги, щоб запізналися з його загрозою для культури і цивілізації людства.

Атомова артилерія, як одна з тактичних зброй, цілком певно впліне на зміну тактики і стратегії майбутньої модерної війни. Атомове летунство тактичного і стратегічного призначення ще більше зреволюціонізує тактику і стратегію ведення війни, бо за його допомогою буде можна проводити масове нищення на фронтах і в запіллі ворога. На особливу увагу заслуговує в цім випадку атомово-стратегічне летунство. Як відомо, повітряні флоти — це дуже дорога справа для держави. Сам тільки вишкіл летуна для стратегічних операцій виносить коло 70 000 дол. Річні видатки на вдереждання такого операційного летуна включно з його вдережданням виносить коло 112 000 дол. Треба мати на увазі, що одного пілота обслуговує 20-25 осіб допоміжного персоналу. До того окремо ще доходять кошти літака з повним устаткуванням. Під таким аспектом розглядаючи стратегію виправ летунських флотів для операцій у запіллі ворога, переконуємося, які витрати треба зробити для зорганізування такої одної виправи. Знищенні, які може заподіяти одна така виправа, в порівнянні з знищеннями, які заподіє незначна що до кількості атомово-бомбардувальна група літаків, були б значно менші. В майбутній повітряній стратегії особливого значення набирає атомове летунство, яке своєю дією може спричинити при тільки одній малій виправі тотальнє знищенні якої місцевості або країни. Така є дійсність стратегії атомового летунства в майбутній модерній війні. Компактні, які з'їдає летунство, зорганізоване для стратегічних виправ, є дуже високі, тому їх не буде в стані на довшу мету витримати навіть найбагатша в світі держава. В зв'язку з цим мусі-

ло дійти до зворотного пункту в розбудові такого летунства, що його можливо було б застосовувати в якнайменшій кількості літаків при рівночаснім озброєнні його найбільш низшіми засобами, якими є тепер атомові і гідрогенні бомби.

На Японію були скинені тільки 20-кілотонні атомові бомби; наслідки знищенні від них були застрашуючі. Згідно з обчисленими експертів атомової зброї доведено, що коли б скинуті такою типу атомову бомбу на одно з міст Західної Європи, вона б спричинила такі знищенні: 10.000 домів було б зруйнованих і 20.000 ушкоджених; при тому було б убитих коло 50.000 осіб. Таким чином без даху над головою залишилося б коло 100.000 осіб. Такий вислід був би одержаний від 20-кілотонної атомової бомби. Знаємо, що вже продукуються 80- і 100-кілотонні бомби, які будуть перевозитися атомовими бомбардувальниками. Отже 100-кілотонна бомба, скинена, наприклад, на такий промисловий центр, як Мюнхен, змете його лиця землі, бо вона за одним махом знищить близько 100.000 будинків, дальших 200.000 ушкодить, крім цього, від її дій може загинути не менше 250.000 осіб. Тут не береться на увагу різних захворінь від дій такої атомової бомби.

З цих, опертих наобчисленнях прикладів бачимо, який жах несе для людства атомове летунство. В другій світовій війні в запілля ворога мусили продиратися хвилі бомбовозів, під гуком моторів які здигалася земля, а в майбутній війні повітряна стратегія нищенні запілля ворога спрошується до налету одного або щонайбільше трьох атомових літаків. Розінноючи під таким аспектом стратегію атомового, зокрема стратегічного летунства, британський маршал летунства сер Рельф А. Кочрейна приходить до таких висновків:

1) Ініціатива в повітряних операціях належить до бомбардувальників, бо за їх допомогою вже сьогодні можна досягти кожної цілі на земній кулі. Роля мисливського летунства з причини обмеженого засягу дій практично є обмежена до оборони об'єктів, розбудованих на малому просторі, перед повітряним нападом бомбардувального летунства.

2) Передова роль в повітряних операціях бомбардувального летунства припадає атомовому бомбардувальному летунству, якому багато легше продиратися крізь оборонні застави в запіллі ворога, ніж флотам важких бомбардувальників. З досвіду попередньої війни знаємо, що в час бомбардових налітів тільки 6% бомбардувальників було нищено мисливським летунством. Навіть таке маловідсоткове знищенні приносило офензивній повітряній флоті велику шкоду. За останні роки по всіх країнах звернено особливу увагу на організацію повітряної оборони, тому в майбутній війні повітряні флоти бомбардувального летунства будуть ще більше наражені на втрати. Особливу увагу при організації повітряної оборони звернено на розбудову мисливського летунства, ракет і зенітної артилерії. В зв'язку з сильною розбудованою повітряною обороною продиратися повітряним флотам через оборонні застави буде ще важче. По-

вітряна стратегія розцінє, що в майбутньому в запілля ворога з успіхом могтимуть прорватися тільки атомові бомбардувальники і своєю масовою нищівною зброєю завдавати ворогові смертельних ударів. Повітряна стратегія, маючи на увазі майбутність повітряних операцій, до них уже тепер підготувалася. Такі підготування робить Схід і Захід. Рівночасно обидві сторони плянують найбільшу успішну оборону перед того роду атомовими бомбардуваннями.

3) В зв'язку з розбудовою повітряної оборони, повітряна стратегія числииться з тим, що для повітряних бомбардувальних флотів вже прийшов кінець; на їх місце з домінантною ролею приходить атомове бомбардувальне летунство, яке з успіхом може прорватися через застави повітряної оборони в запілля ворога і за одним ударом нищити зокрема його індустріальний потенціал, а рівночасно ламати також мораль противника. Атомове летунство — це зброя атомової ери, тому його роля в мовчанній війні буде однією в найважливіших, бо воно оперуватиме там в запіллі ворога, куди не сягають ні мисливські летунства, ні наземні, ні морські сили. Крім цього, атомове летунство тактичного призначення також відграватиме значно важливішу роль від звичайного легкого і середньо-бомбардувального летунства, яке в другій світовій війні на всіх фронтах з успіхом виступало, співдіючи з власними наземними силами в час офензивних і дефензивних операцій.

Рівночасно повітряна стратегія звертає особливу увагу на розвій на віддалі накермовуваних ракет, на удосконалення Ф-зброї, розбудову роботів і т. д.

4) Повітряна стратегія, вже заздалегідь приготовлюючися до атомового бомбардування, передбачає застосування роботів для впроваджування в блуд ворожого мисливського летунства. Застосування таких роботів перед атомовим бомбардуванням — це покищо таємниця держав, посідачів тайни виробу атомової і гідрогенової бомб, однак застосування таких роботів уже мається на увазі. Ескадра таких роботів мала б заалірмувати до атаки вороже мисливське летунство і за нею гнатися, щоб її знищити, тим часом у відповідний час появилася би ескадра атомових бомбардувальників, яка виконала б бомбардування наперед запланованої цілі. Для таких тактично-стратегічних операцій будуть уживані роботи дешевої продукції.

5) В майбутній війні удар атомово-стратегічного бомбардування буде спрямований передовсім на великі промислові центри, яких є більше на Заході. При цьому дуже сильно буде наражена цивільна людність, яка в тотальній війні відіграє одну з важливих ролей, зокрема в продукції і в постачанні потрібних для фронту бос-припасів, засобів прохарчування інші.

Коли взяти на увагу питання, хто під оглядом потужності в повітрі, зокрема в озброєнні атомовим летунством, за теперішніх умов перевищує: Схід чи Захід, можна сміливо відповісти, що Захід. Однак не виключається, що Схід, при умові довготривалого миру, може дорівняти потуж-

ності в повітрі Заходові, тому в цім відношенні час працює в користь східного блоکу. Приглянемося тепер новочасним бомбардувальникам Заходу і Сходу.

Бомбардувально-стратегічне летунство Заходу і Сходу

Коли порівняні атомовий літак з важким бомбардувальником, який в час другої світової війни брав участь у всіх бомбардуваннях, побачимо дуже велику різницю. Кожний атомовий бомбардувальник, який звичайно забирає не більше 2 атомових бомб, під кожним оглядом являє собою свого роду повітряну фортецю, озброєну і споряджену радар-лабораторією і електричним, дуже важливим устаткуванням. Радар-лабораторія допомагає летунові виконувати операції в кожній порі дня і за всякою погодою, рівночасно ця лабораторія допомагає летунові не тільки в загальній навігації — вона є тим приятелем навігатора, за допомогою якого йому вдається розпізнавати ворога в повітрі і реєструвати дію ворожих радарів, паралізувати їх активність. При цьому електричне устаткування допомагає з великом успіхом поборювати повітряну оборону противника. Отже атомовий бомбардувальник під оглядом своєї конструкції відзначається аеротехнічною прецизією, якої не посідають інші типи бомбардувального летунства. Крім цього, кожний атомовий бомбардувальник мусить здобувати високий полет і мати великий радіус дії. Атомове летунство в час своїх повітряних операцій є самодіяльним, бо його не проводять ескадрильї мисливського летунства. Критичною зоною для таких бомбардувальників є висота, до якої оперує наземна протиповітряна оборона — зенітна артилерія. Є це приблизна висота до 8.000 м. і нижче, на яку мусить обнизитися бомбардувальник, щоб потрапити в ціль. Передове місце в світі щодо продукції таких атомових бомбардувальників займають Великобританія і ЗДА.

Великобританська Ф-програма зуміла сконструювати три модерні атомові бомбардувальники, які є гордістю англійців. До них А-бомбардувальників належать: 1) **Валіант**, 2) **Вулкан** і 3) **Віктор**. Згадані три типи А-бомбардувальників — це середні бомбовози з 4-ма, під крилами вмонтованими реактивними агрегатами. Їх скорість досягає 1000 км/год. Кожний з трьох А-бомбардувальників забирає коло 4,5 тонн бомб, що для атомового капацитету є цілком вистарчальним. Згадані типи А-бомбардувальників характеризуються такими технічними даними:

1. **Варіант** (Віккерс-Армстронг 660): ширінь 34,7 м, крила вбудовані під кутом 20°, погін — 4 роллз ройсе — РА 14 Авен-турбіни, загальна вага яких 17.200 кг. Здобуває 1000 км/год, радіус дії — 5000 км.

2. **Вулкан** (Авро 698): ширінь 36 м, мотори «Бристоль-Олімпіс-турбіни» (крила в формі дельти), погін — 4, загальна вага яких 17.680 кг. Скорість — 965 км/год. Радіус дії — понад 5000 км.

3. **Віктор** (Гендлей-Пейдж ГП 80): виміри покищо задержані в таємниці, крила мають вигляд сильного клина, погін — 4 турбіни «Сапфайр» СА 6, загальна вага яких — 14.600 кг. Ско-

рість — 1000 км/год. Радіус дії — понад 5000 км.

ЗДА під оглядом будови атомових бомбовозів також зайняли одно з важливих місць у світі. Вони будують важкі А-бомбардувальники, серед яких на особливу увагу заслуговує 1. **Бенінг Б 52 (Стратофортрес)** і **Бенінг Б-47 Ц «Стратоджет»**.

1. **Бенінг Б-52 «Стратофортрес»:** ширінь 56,4 м, крила в формі клина під 35°, довжина — 46,6 м. Максимальне обтяження — 160 тонн. Погін — 8 турбін загальної ваги 36.000 кг. Найбільша скорость — 1000 км/год, висота полету — 18.000 м. Радіус дії — понад 14.000 км. Кошти такого бомбовоза виносять понад 10 міл. дол.

2. **Бенінг Б-47 Ц «Стратоджет»:** ширінь 35,4 м. (крила виконані в формі клина 30°), довжина — 32,5 м, максимальний вантаж полету — 84 тонни при ладункові 9 тонн бомб. Погін — 4 турбіни загальної ваги 17.600 кг. Найбільша скорость — 1000 км/год. Здобуває 14.000 м. висоти. Радіус дії — 5.600 км. з запасовими збірниками.

Крім цього, ЗДА мають ще й інші стратегічні бомбардувальники, зокрема Конваїр B-36, Бенінг B-50 і B-29, з пропелерами. У випробуванні є дельта-бомбовик «Конваїр XB-58», який має 8 турбін і здобуває швидкість, що перевищує швидкість звуку.

І ССР в будові А-бомбардувальників не залишається позаду, бо й там уже є в продукції бомбовики для стратегічних операцій. На особливу увагу заслуговує А-бомбардувальник конструкції Туполова тип 150 (Ту-3). Ширінь цього бомбовоза — 31 м. (крила в формі клина, подібно як у МІГ), довжина — 25 м. Максимальна вага — коло 50 тонн. Погін — 4 турбіни, загальна вага яких становить 10.000 кг. При старті має додатковий ракетний погін. Здобуває коло 1050 км/год. Може досягти 1135 км/год. Досягає 15.000 м. висоти. Радіус дії покищо невідомий. Згаданий бомбардувальник є запланований як «Американський бомбардувальник». Будова переводиться в Куйбишев. Крім цього, большевики ще посідають інші стратегічні бомбардувальники, зокрема Ту-4 і ТуГ-76.

Порівнюючи А-бомбардувальне летунство Заходу зі Сходом приходимо до такого висновку: ССР під оглядом квалітативним не стоїть позад Заходу, навпаки, під деяким оглядом його перевищує. Під оглядом квалітативним є сумнівним, чи зуміє ССР догнати держави Заходу.

З таборового гумору.

З КНИЖОК І ПРЕСИ

Pierre Lorson: **Wehrpflicht und Christliches Gewissen**. Verlag J. Knecht, Frankfurt a. M. 1952, 234 S.

По другій світовій війні поширився серед європейської молоді рух спротиву проти військової служби. Жахіття останньої і перспективи атомової війни призводять свогодні тисячі людей, що завтра можуть одержати по-кликання до військової служби, а згодом можуть взяти участь у війні, до серйозних душевних конфліктів. З одної сторони — обов'язок супроти батьківщини, виконання обов'язків громадянина, з другої — внутрішній спротив, відкидання військової служби і війни з моментів етичних, релігійних, світоглядових.

Цій важливій проблемі присвятив о. П'єр Льорсон, провідник собору в Штрасбурзі, вгорі цитовану працю. Він розглядає проблему спротиву військовій службі у тих людей, що кермуються виключно шляхетними моментами і ради них не хочуть служити у війську. Де причиною спротиву військовій повинності є страх, боязутво чи інші низькі інстинкти, — ці випадки в розгляд Льорсона не входять.

До груп, що чинять спротив військовій службі з шляхетних мотивів, автор зачисляє: 1) членів секти менонітів і «Свідків Єгови», що буквально беруть п'яту заповідь «не вбивай» і з тієї причини відкидають всяку дію чи підготову до такої, що в наслідку приносить іншій людині смерть. 2) деяких католиків, що вважають війну протирічям до науки Христа, що вчив будувати життя, вільне від всякого насилля, 3) квекерів, що вважають перемогу добра над злом твердим законом, 4) соціалістів, що в основі своєї науки відкидають війну як капіталістичне знаряддя поневолення і матеріальної експлуатації, 5) деяких молодих француза, що відкидають військову службу в національній армії, бо вважають, що тільки об'єднана Європа є одинокою здоровою політично розв'язкою всіх спірних проблем, 6) багатьох молодих людей, що заступають думку, що військова служба не має ніякої виховної вартості, 7) інших, що вважають модерну війну з усіма її матеріальними і моральними знищеннями за великий злочин і з тієї причини не хочуть у ній брати участь.

Становище різних держав до висуваних аргументів є різне. Англія, Данія, Австралія, Нова Зеландія, Канада, Фінляндія, Швеція, Голландія, Норвегія і США унормували цю проблему в той спосіб, що у випадках, де мотиви спротиву військовій службі с визнані за виплив глибокого переконання, рекрут приділяється до спеціальних відділів праці. В тих країнах, де ще немає законного унормування цієї справи, особи, що відмовляються служити при війську, є зауджені на кару в'язниці.

Погляд католицької церкви на цю проблему ніколи ще не був висловлений в догматичній формі. Респектуючи свободну волю людини, католицька церква навіть і не може виносити

таке чи інше рішення. Все ж папи вже неоднократно засуджували війну, а посередно і військову службу. Думки католицьких теологів-моралістів є поділені. Більшість католицьких учителів моралі 19 і 20 століття заступали думку, що «справедлива війна» є допущення і що в такій громадяні даної країни повинні брати участь. Льорсон полемізує з представниками цієї школи, аргументуючи так: теологи, що допускають «справедливу війну», приймають, що уряди держав допускають тільки справедливі війни. Тим часом історія дає багато прикладів, що уряди ведуть теж і «несправедливі війни». Що тоді? Далі, розумує Льорсон, коли війна «несправедлива», а людина не має права відмовитися від військової повинності, постає важкий моральний конфлікт. До того треба ще врахувати, що майбутні війни годі буде підтягнуті під рубрику воєн в обороні батьківщини. Всяка оборона, щоби бути успішною, мусить перетворитися на наступ. Щоби виграти війну, необхідно треба її починати самому, щоби випередити ворога.

На підставі таких розумувань, що іх Льорсон старається аргументувати прикладами з життя, він доходить до висновку, що модерна, тотальна війна мусить респектувати людську совість, а держави мусять так передбудувати своє законодавство, щоб люди, що з шляхетних моментів відмовляються служити при війську і брати участь у війні, не попадали в конфлікт з законом, щоби була для них створена можливість в інший, ніж зі зброєю в руках, спосіб відбити свою повинність супроти батьківщини і своєї спільноти.

Л. К.

Schulze — Holthus: FRÜHROT IN IRAN, Abenteuer im deutschen Geheimdienst, Bechtle-Verlag, Essingen, 1952, ss. 336.

Пригоди німецького розвідчика в Ірані під час останньої світової війни, безмежна самопосвята в ім'я служби і для батьківщини — це зміст спомінів Шульце — Гольтгуса. Змобілізований до армії, він по відповідних перешкодах служить у розвідці німецького війська. Робить це з глибоким переконанням, саможертвою і свідомістю, що виконує корисну і потрібну для своєї країни службу. Адвокат з професії, він віддає все своє знання новому завданню і виконує його блискуче. Але не тільки ізза штабового стола в Берліні. Коли німецька армія приготовляється до удару на ССРР і, військові штаби, потребують точних даних про військові споруди большевиків і розміщення війська на Кавказі, він добровільно кидас Берлін, їде до Ірану і тут, наражуючи життям, здобуває цінний розвідничий матеріал. А коли большевики і західні альянти окупують Іран він йде в підпілля, остается в країні і тісно співпрацює з іранськими патріотами. Зчери, коли неможливим стає його дальший побут в Тегерані, він роками живе серед кочовничих племен Ірану, бере участь в сутичках з урядовими військами і

англійськими окупаційними силами і допомагає іранським повстанцям побідно виходити з тяжких ситуацій.

Спомини Гольтгуса поперетикані безліччю пригодницьких і шпигунських історій, барвисто змальовують близький Схід, місцеве населення і побут.

ЛКТ

Lt. gen. W. Anders: HITLER'S DEFEAT IN RUSSIA Henry Regnery Company, Chicago, 1953, ss. 267.

Студія польського генерала Владислава Андерса, що цими днями появилася на книгарських полицях, це спроба військової студії про причини програшу Гітлера на сході Європи. Книжка має п'ять розділів, що поділяються на підрозділи. Перші три присвячені виключно аналізі військової стратегії Гітлера на точному обговоренні поодиноких кампаній німецького війська на Сході. Третій і четвертий розділи присвячені німецькій політиці в окупованих країнах ССР звертає дещо увагу теж і на українське питання. Воно назагал потрактоване доволі об'єктивно. Пишучи про 1 УД автор передає вірний образ відносин Джерелом його інформації є стаття Л. Ортинського, що з'явилася була свого часу в польському журналі «Культура». На неї він і покликається. Правильно висвітлена теж національне питання у власівському русі.

Остання частина присвячена висновкам. Вони головним чином військової натури і політичного аспекту справи не порушують. Андерс відмічає, що Советський Союз має багато слабих пунктів, тільки треба їх вміло використати.

П-ИН

«ВІСТНИК ПРЕСОВОЇ КВАТИРИ

УСС, ювілейне видання журналу альманаха 1918-1919 — 1953-1954, за редакцією М. Угриня-Безгрішного і В. Боярина. Друкарня «Ціцеро», Мюнхен, 1953, стор. 36

«Пресова Кватира УСС» видала ювілейну брошурку, що має відзначити події визвольних змагань першої світової війни. В передовій, так би мовити, програмовій статті, густо поперетикані романтично-сентиментальними, патріотичними фразами, говориться про світлі моменти визвольних змагань, невмирінність ідеї збройної боротьби і «про шляхетні пориви до чину, що ними запалені серця нового українського покоління». Стаття написана так, що її радше треба зачіслити до поезії в прозі. Немає навіть спроби критичного підходу до подій з-перед сорока років! Це є недолік статті, а відтак і всього журналу.

П-ИН

З НАДІСЛАНИХ ВИДАНЬ

ГРИГОРІЙ АФНЕР: ВІСОТА «227», Повість із Визвольних змагань, Париж 1952, накладом автора, 175 стор.

ПОРУЧНИК ІЛЬКО ВОВЧАРЕНКО, історична повість з часів Визвольних Змагань, Париж 1952, накладом автора, 164 стор.

ЗА ЛЬВІВ, оповідання з часів Визвольних Змагань, Париж 1952, накладом автора, 206 стор.

Замовляти: Afner, Boîte Postale № 9 Thionville (Moselle) France

Злисні ДО РЕДАКЦІЇ

Вельмишановний Пане Редакторе!
З великою увагою прочитав я цікаву статтю полк. Г. Ловчовського, що була вміщена в останньому числі «Вістей» (ч. 11-12, 37-38).

Загалом висновки автора, зроблені на підставі великого досвіду, є цілком правильні. Тільки з одним твердженням автора не можу погодитись. Ідеється про розділ «Боягутство», в якому автор засуджує самогубство командира. В нашому випадку, в українських визвольних змаганнях, справа виглядає інакше. Ми маємо до діла з ворогом, що взагалі не респектує ні міжнародних постанов Червоного Хреста, ані постанов конвенції в Газі. Це значить, що коли б командир попав у полон, його будуть тортурувати і змушувати до зради таемниць. А можливість попасті в полон завжди існує в критичній ситуації. Твердження автора: «Вистачає щоб той, хто рішився на самогубство спрямував пістолю на ворожого вояка. Напевне він буде застрілений і згине з честью» — не відповідає дійсності і не завжди такий хоробрій командир буде застрілений. Часто ворог має наказ взяти полонених. Про це могли б багато сказати кол. вояки УПА. Вони николи не чекали на вистріл ворога, а вистрілявши свої набої, останній пускали собі в голову. Робили це тому, бо не хотіли наражувати своїх друзів і частину на небезпеку через зрадження, яке під дією тортур завжди можливе.

стар. лейтенант М. Красовський
(Франція)

Вельмишановний Пане Редакторе!

... Ви не повинні обмежуватись у «Вістях» тільки до професійної тематики. Як люди, що «нюхали порох», що не вагалися віддати в жертву життя за справу, маєте повне право говорити про наші недоліки. Інші того не зроблять, бо мало є таких, що мають «чисті руки». Очевидно, Вашим головним завданням мусить зостатись військова справа, але час-до-часу порушуйте і ті пекучі справи. Список поляглих, що його Ви вмістили в ч. 9-10, і сотні, а то й тисячі невідомих загиблих Ваших товаришів, сотні інвалідів — це та Ваша лігітимація, що дає Вам право говорити людям неприємні речі. А їх багато, стан невеселий, жертовність еміграції все менша.

інж. В. Березюк (Чісгольм, США)

До Редакції «Вістей»

В числі «Вістей» за вересень-жовтень 1953 р., ч. 9-10 (35-36) в статті д-ра Л. Ортинського п. н. «Використаймо нагоду» порушена дуже актуальні і пекуча справа: творення на еміграції військово-політичних кадрів.

На мою думку, ця справа дуже важлива. Брак кадрів ми відчули

дуже боліче під час визвольних змагань 1917-1921 рр., не ліпше стояла ця справа і під час другої світової війни. Треба б отже сподіватися, що на згаданій статті не закінчиться і що в цьому напрямі буде поведена плянова акція. Думаю, що було б добре створити для підготови таких кадрів кореспонденційні курси. Маю враження, що зголосилося би найменше з сотню охочих. Очевидно, треба було б добрati відповідний, кваліфікований персонал, а також відповідно провірити кандидатів.

З вояцьким привітом

Петро Білицький (Франція)

До Редакції прийшов лист, що його містимо повістю, навіть без справлених мови. Полемізувати не доводиться, бо справа така ясна, що всяке слово зайве. Ми старалися проповісти, чи взагалі таке прізвище під поданою адресою існує, але без успіху. Так ми і сподівалися. Ми під трохи не сумніваємося, що в інтересі пана «Запоріжця» є перемога комунізму. «Скачки враже, як пан каже» — тільки коли «там» є такий «печуваний в історії людства прогрес комуністичного блоюку», то чому не кидаєте «себелюбні і ненаситні раси»?

— Розуміємо: стойте на стійці і виконуєте наказ. Щоб тільки нога не поховнущася!

Редакція

Вельмишановний Пане Редакторе!

Я принагідно прочитав «Вісті» (листопад-грудень, 1953 р.). Загальне враження яке відніс про прочитанні є це, що статті «Вістей» рішуче не відповідають інтересам української нації. Її житті і розвоюві азовінці відповідають інтересам англо-американського агресивного блоюку. Приміром перша стаття: «Львівський брук». Пан Рихтицький, між іншим, пише: «Нам бракус крові на бруках наших міст...» Чи можна вважати нормальнюю людину, що по таких страшних втратах, яких зазнав український народ в другій світовій війні осмілюється кричати — більше крові! Чи Українці, які живуть на емігації дійсно не мають здібностей основно і до останніх глибин проаналізувати ситуацію і витягнути з цього відповідні висновки?

А коли англо-американці дуже хотять впиватися кровю, хай буються. Краще нам глядіти, працюючи повною парою, як вони буються, чим битися і ніколи недопустити, щоби ця найбільш себелюбна і ненаситна раса у світі гляділа «With Notification» як ми мордуватимемо свого брата.

Нечуваний в історії людства економічний і культурний прогрес комуністичного блоюку і наростию дуже поважні економічні труднощі англо-саксів є основою вірити, що комунізм переможе — а це буде в нашому інтересі. Прошу ужити розуму як при розвязці математичних задач, а не гістерерії і інших емоційних вибухів. Розумні є замітки Л. Р. «Наш обов'язок» в цьому номері.

Остаюся з глибоким поважанням

Запоріжець М.

Шановний Пане Редакторе!

До цього листа прикладаю Вам виповнену анкету, бо мене таки зворушив факт, що аж 15 читачів «Вістей» з нашої країни прислали Вам виповнену анкету. Отже будете мати вже 16.

При цій нагоді бажаю також спротувати невірне Ваше твердження, мовляв, в австрійській армії не було генералів українського походження. Крім фельдмаршалляйтнанта Лаврівського, в австрійській армії були ще три генерал-майори, що під час першої світової війни командували бригадами. Це були генерали: Вітошинський, Кобилянський і Шепарович.

Генерали Вітошинський («Дзядько») і Кобилянський командували двома бригадами в Карпатах (129 і 130-та). Оба були дуже один до одного подібні тим, що вбиралися в «ляндштурмацький» одяг, курили файки з звичайним бакуном і ставали в чергу за кавою або менажею. Перебували постійно між вояцтвом, і вояцтво їх дуже любило, кажучи: «Наши генерал — русин» (вояками обох бригад були українці з «ляндштурму»). Ген. Кобилянський ішов на ніч спати до бойківської хати, в якій спали його вояки, а що працював допізна, то приходив звичайно тоді, коли всі його вояки вже спали. Тоді будив першого скраю і казав: «Посуні, хлопе, наї і я си лежу спати». Ген. Кобилянський був рідним братом письменниці Ольги Кобилянської. В генеральському мундирі бачили його тільки один раз, а це тоді, коли приймав нового шефа штабу до своєї бригади, що приїхав з Відня. Цей «генеральштеблер» зустрів був генерала на дорозі, а що той не віддав йому військових «гонорів», то пан капітан чи майор генштабу довго винув на дорозі генерала «військової неподінки», немов не було у Відні на Рінгу, а не в бойківському селі в Карпатах. Коли ж прийшов час зголосити, то пан генеральштеблер мусів мати дуже дурну міну, як довелось йому віднати в «ексцепленції» — бригадира того ляндштурміста, що його він тільки що вимуштурав на дорозі. І тоді саме ген. Кобилянський був у генеральському мундирі і при всіх орденах. Знов же про ген. Вітошинського, дуже подібного вдачею і характером до ген. Кобилянського, дуже багато відомо з численних спогадів наших «усусусів», що входили в склад його бригади.

Генерал Шепарович командував бригадою в обложеному росіянами Переяславлем. Разом з ген. Кусманеком попав був у російський полон і загинув у ньому, здається, 1917 року. Два його сина: Едмунд і Фелікс служили в УГА. Вони були професійні старшини: Едмунд був кінною бригадою. Фелікс був летуном і помер на Україні від тифу в 1919 році. Похованій у Крижополі. Їхня маті була з походження еспанкою і це вона «наказала» їм поїхати на Україну боротись за Батьківщину їхнього батька, коли вони обидва повернулись додому, до Відня з італійського фронту після закінчення війни. „Коли немас цісаря і немас Австрії, нашим «фатерландом» є Україна”, батьківщина вашого батька і моого мужа, — казала синам пані

генералова. — «Наша батьківщина у війні, і вам, офіцерам- немає чого тут сидіти. Ви мусите їхати туди і боронити її від ворога». Едмунд і Фелікс довго не думали і поїхали, при чому Феліксові довелось загинути на широких українських степах.

Прошу прийняти, шановний пане Редакторе, ширі побажання веселих свят і щасливого нового року для Вас особисто і для всього колективу «Вістей».

Лев Шанковський

Хвальна Редакція!

Читаючи зміст промови уступаючого голови Краєвої Управи Братства в США, п. О. Городиського, на П. красному З'їзді у Філадельфії, що була поміщена у Вашому цінному журналі «Вісті», чч. 11-12 (37-38), стор. 30, знаходжу фальшиве інформування з'їзду про організацію станції Братства в Неварку. В одному місці цієї промови говориться таке: «Її постання (станції в Неварку) треба прислати в першій мірі ентузіастам і певтомним організаторам братського життя, нашим колегам... і п. І. Коропецькому в Неварку». Ці вістки абсолютно не відповідають правді. Станцію Братства в Неварку організував організаційний комітет, що складався з чотирьох осіб: пп. І. Тарнавський, В. Пелехатий, М. Сидорович та М. Терлецький. Цей комітет підготував скликання основуючих Загальних Зборів, піддержував тісний зв'язок з краєвою Управою (точніше, з самим б. головою п. Городиським)... діставав усі інструкції...

В імені організаційного комітету прошу п. мгр. Городиського вияснити на сторінках журналу «Вісті» неточність інформування про хід подій на терені Неварку. Прошу ласкаво цей мій лист помістити у Вашому журналі, за що згори дякую.

З вояцьким привітом

Михайло Терлецький (Неварк, США)

Повідомлений про зміст листа, п. О. Городиський прислав нам відповідь, що й містимо нижче:

Вельмишановний Пане Редакторе!

Я запізнався зі змістом присланого Вами листа п. Михайла Терлецького заявляю, що його заподання в повні відповідають правді. У моєму звіті для Головної Управи, що його в уривках передрукували «Вісті» я, дійсно через недогляд, пропустив згадати про існування Організаційного Комітету зложенного з чотирьох осіб вичислених п. Терлецьким, а які приложили найбільше труду для зорганізування Станції в Ньюарку.

З вояцьким привітом

мгр. Орест Городиський

Дорогі Панове!

Я знаю, що Ви мене не знаєте. Я старий емігрант, живу в Канаді від 1921 року на фармі, але дуже цікавлюся нашим українським життям. Мені було дуже приемно прочитати видані Вашим видавництвом деякі книжки. Я був у Едмонтон і купив собі дві Ваші книжки: Є. Загачевського «Слогади фронтовика» і збірку «Броди». Мені так подобалися ці книжки, а головно спомини Загачевського, що постановив висловити Вам подяку за видання таких добрих книжок. Я не міг відірватися від читан-

ЗИЗОМ

З Різдвом пане магістер...

То таки справді гарний звичай складати собі Різдвяні та Новорічні бажання, думками до рідних, приятелів і знайомих злетіти, в доказ пам'яти святочну картіку вислати.

Направду гарний звичай. І зберігати їїою легко. Усе на картці готове, не треба її думати. Мах, мах, мах. поставив підпис і гайда до конверти. Прямо автомат.

Гірше в старому краю було. Картка біла, місця багато, пиши що хочеш: одному „веселих”, другому „щасливих”, третьому „радісних”, іншому „приємних”, далі „найкращих”, врешті таких як собі бажає, а в кінці давай з початку.

Це вже однак трохи небезпечне було. Люди в себе бували. Різдвяні картки до величодніх на фортепіані лежали. Всюди те саме понаписував, без фонтанії „нешкірий” — скажуть. А як це панянки — тоді ще гірше: „Он який до неї теж так виписує...”

Тепер без клопоту, стандарт: кому картку з шаблею, кому з гранатою, а кому з револьвером. Нікому кривди нема.

Трохи важче з оголошенням в пресі. Нема ютових.

Рішила наша станція різдв'яні побажання до газети дати. Визначили одното, дали доручення і розійшлися.

Сидів він, сидів і нічого не висів. Що напиші — не так як треба. То юкось пропустить, то не в добру чергу вставить, ніяк не йде. Аж десь культурно-освітній референт якісь резолюції з якоюсь там з'їзду вишиортав, зівідки перший параграф живцем переписав, лише в місце „з'їзд вишає — „станція бажає” вмістив й пішло. Читай з переду, читай від заду всіх вдоволів!

Багато часу сптратив, але не шкода, бо звичай гарний і треба зберігати.

Та хоч я старався, якось не повезло з колядкою в цьому році, як і не повезло моєму приятелеві, який торік по-

ня цих дорогих слів, я цілував знятки наших молодих вояків в цих книжках, бо бачив у них Україну. Не дивуйтесь мені, що я таке пишу, але я це дійсно переживав. Я колишній вояк Української Галицької Армії, брав активну участь у наших визвольних змаганнях 1918-1920 і був змушений польською окупацією опустити мій рідний Край.

Ваші цінні книжки переконали мене, що, по нас, вояках визвольних змагань перешої світової війни, прийшли Ви, молоді, і продовжуете розпочате нами діло. Вибачайте мені за цих кілька незугарних слів і прийміть мою найкращу подяку, подяку від старого українського вояка визвольних змагань, що, прочитавши вдалі Канаді Ваші книжки, відчув, що його боротьба не пішла надармо. Дякую Вам і від широго серця бажаю успіхів у Вашій великій праці для добра нашого народу.

З глибокою до Вас пошаною, привіт і поздоровлення для п. Загачевського.

Антін Бялюк

P. O. Vegreville, Alberta, Canada.

бажав мені Носий Рік в Києві зустрічати. Тепер замовк. Ніякого йому гадаю.

Вправді я досить вчасно закупив картки й навіть з десятком на запас віявл. Все добре мати. Крамниці позакриється, що зіпсую, коєсь припадаю, хтось в останній хвилині відозветься, не буде клопоту.

Адреси мав вже готові. Треба було лише застновитися, кому писати. Всім не годен.

Найкраща метода поділити знайомих на три категорії. Перша — яким мусите вислати побажання. Нема її мови, щоб ні! Третя, — яким нема чого посылати. Скажім: ніколи не відпісують, не відзываються, не заслужили собі, чи як там. Прямо викинені ірші!

Найбільший клопіт з другою. Ім і треба її не треба, її „випадає” і можна б обійтися. Тих висортовував я досю. Раз заразовував до „конечно”, раз до „не треба”, то знову до „випадає” то до „можна обійтися”. Тягав їх з групи в групу все пополуднє. Під сечір таки упорався. Мав гарну селекцію: всіх 37. От, гадаю, щастя, що на картках все ютово.

Чах, чах, чах — попідписував, до конверти, закліїв, поадресував, паць, паць, паць накліїв значки. лише до скринки ї ютово.

Коли глип на останню картку, а так: „Веселих свят” і Щасливого Нового Року бажають...” Це ж від родини...

Бери її роздирай 37 конверт, відліплю 37 значків, справляй 37 карток, адресуєй 37 конверт, наліти 37 значків, залиши 37 конверт... Все одне почеркне, негарно вийде!

Біжку до крамниці — закрита. Забігаю до господині позичти — всі вислала

З бідою в сусідів п'ять дістав. Маю! Не обжененуся! Завтра теж не дістану, а після завтра таки запізно.

Прийшлося щераз знайомих сортувати. П'ять карток до тих що „конечно” вислав. Решту до третьої категорії „обійтися”, рад-не-рад, заразував.

Вибачте, не повезе!

Пропав мій передсвяточний настрий і старі добри часи при війську припадають.

Ніхто до нікого не писав, клопоту не мав. Хіба до дівчини ї то коротко:

Постій, зима 1944 р. „Різдвяний привіт з холодних окопів іде Твій...”

На ділі по окопах ніхто не сідіє, бо постій був десь у теплій словацькій хаті в Желіні чи Ружомберку, але чимсь треба було дівчину зворушити..

А позатим кожний кожного особисто стрічав, з Різдвом і Новим Роком здорові, і щастя бажав, руку стискає.

Стрільці, підстаршини, старшини — я звичай велить.

Як нині пригадую: На дворі мороз, аж шолом до сух літнє, а сотня стоїть на ..Бефельсаусграбе” як ліс. Ніхто й оком не кліпне.

Та не вспів бунчужний німець звіт до кінця доскандувати, бо повернувшись налаштував окликом: „Зачекайте пане магістер з Різдвом...” побіг за якимсь країном-стрільцем, що йшов дорогою, Веселих Свят бажати.

M. Кошар

КОМУНІКАТИ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ

Краєвий З'їзд Братства в Канаді

Звіт Краєвої Управи

Зчери приступлено до звітування Краєвої Управи. Перший звітував Голова Краєвої Управи п. полк. **П. Силенко**. Праця Краєвої Управи в першому році полягала на організуванні і сповіданні в почутті єдності клітини Братства на терені Канади. Краєва Управа і клітини зберегли характер чисто ветеранської організації і не входило в партійно-політичні розриви. Краєва Управа зцентралізувала допомогову акцію інвалідів. За час її каденції уділено допомогу висоті 1217.00 доларів. Краєва Управа координувала працю станиць в терені.

Приступлено до вибору Президії для переведення З'їзду. На предсідника З'їзду запропоновано п. сот. Гуляка, на секретаря хор. В. Гузара. З'їзд вибрав їх одноголосно.

Предсідник З'їзду зачитав порядок нарад, що його затверджено без змін.

Секретар відчитав протокол із по-переднього Краєвого З'їзду, який затверджено одноголосно.

З черги приступлено до звітування станиці Братства в Канаді Перша звітувала станиця **Торонто**:

Звіт станиці Торонто зложив п. **Чолкан**. Станиця Торонто нараховує приблизно 250 членів. Веде живу переписку з членами, про що свідчить число висланих листів та 10 обіжників, в сумі 2 300 примірників. Станиця займалася влаштуванням ювілейної зустрічі дивізійників в Торонто літом 1953 р., влаштовувала забави, ялинку, і т. п. Проголошено конкурс на образи з дивізійною тематикою.

Від станиці **Садбери** звітував делегат п. **Бей**. Станиця нараховує 63 членів, веде між своїми членами і українським громадянством культурно-освітню працю.

Від Станиці Братства в **Монреалі** звітував п. **Костюк**. Станиця нараховує 71 членів. Станиця співпрацює з іншими військовими організаціями з якими координує свою працю. Станиця, як і усі станиці Братства, присвячує велику увагу розвитку фондів для допомоги інвалідам дивізії.

Від станиці **Ст. Кетерінс** зложив звіт п. **Самотулка**. Станиця нараховує 32 членів. Влаштовувано часто імпрези і дві доповіді на військові теми.

Від Станиці **Форт Вільям** делегат неприсутній, звіт зложив уповноважений п. **Чолкан**. Стан членства 24. Станиця співпрацює і координує свою працю з всіма громадськими організаціями.

Станицю **Віндзор** заступав п. **Самотулка**.

Станиця в **Винніпегу** надіслала на руки Голови Краєвої Управи звіти, які Голова відчитав присутнім делегатам. Станиця нараховує 52 членів, ведеться культурно-освітня діяльність. Станиця співпрацює тісно з усіма громадськими установами а найтісніше з Т-вом «Рідна школа» та комбатантськими організаціями. Ведеться збірка фондів на допомогу інвалідам дивізії.

Делегат від Станиці **Гуелф**, п. **Король**, відчитав короткий звіт з діяльності малої групи дивізійників і просив, щоби з огляду на мале число станиці, станицю ліквідувати а членів долучити до найближчого відділу, тобто до станиці в Торонто.

но ж справа приналежності до Канадського Легіону, це речі, що повинні бути вирішені Управою. Домагається, щоби звіт з праці Краєвої Управи був проголошений в пресі.

П. Верига: Звернув увагу, що в збірковій акції між Станицями а Управою є певна децентралізація, коли йдеться про висилання допомоги. Деякі Станиці на власну руку висилали допомогу інвалідам, непитаючи Краєвої Управи. Бесідник закликав щоби такий стан в майбутньому не повторявся.

П. Бойко: Відмітив, що Управа вивязалася зі своїх завдань, однак ація не була поведена як слід, більше уваги треба присвятити на майбутнє збірковій акції і централізації дій.

Теж мусить Управа знайти способи щоби усіх дивізійників охопити членством.

Полк. Силенко: Були правильні завдання відносно нарушень інвалідського фонду, які мали місце літом цього року. Однак справи без сумніву залишились часові після чого по-записки були повернені, зглядно будуть повернені. Гроші були позичені на дивізійні справи і в обох випадках справи вимагали негайної дії. Голова заявив, що річний звіт буде опублікований в пресі, як рівнож запевнив, що звітування квартальні повинні знайти своє місце вже в новій Управі. Голова подякував за заваги усіх присутніх.

П. Кальба: Вияснив, що позички були затягнені на такі цілі:

100 доларів на видання дивізійних книжок. 150 доларів Капітулі відз. Броди. 30 дол. на гробову акцію.

У відповідь на запити П. Кальба заявив, що списків інвалідів ніяк не міг добитися з Німеччини. Стверджив, що закиди про незвітування Управи перед Станицями зовсім правильні і повинні бути взяті до уваги майбутньою Управою.

По одноголосно уделений абсолютної полк. Силенко виголосив реферат: «Наши завдання у світлі загально-українських змагань і на тлі світової ситуації».

Після виголошення реферату слідував вибір керівних органів Краєвої Управи.

Ще перед вибором полк. Силенко поінформував З'їзд про конечність збільшення персонального складу Краєвої Управи.

П. Чолкан запропонував збільшити Управу до 7 осіб, в складі:

Голова, заступник голови, секретар, допомоговий референт, фінансовий референт, пресовий референт, вільний член.

Пропонований склад Управи приступні делегати затвердили одноголосно. Запропонований новий склад Краєвої Управи прийнято одноголосно і вибрав таких осіб:

Голова Краєвої Управи п. полк. **П. Силенко**, заступник голови п. **мір. О. Винницький**, секретар Управи п. хор. **В. Гузар**, допомоговий реф. п. **мір. Б.**

Кальба, фінансовий реф. п. Ромах, пресовий референт п. Хотинецький, вільний член п. Самотулка.

Контрольна Комісія:

Голова — п. сот. Ю. Темник. Члени: п. Верига, п. Бойко.

Товарицький Суд:

Голова п. сот. Гуляк. Члени: п. пор. Е. Костюк, п. Бей.

Кінцеве слово забрав п. полк. Силенко — новий голова Краєвої Управи. В першу чергу він подякував присутнім за наділене довіря, обіцяючи провадити справи Краєвої Управи якнайкраще. Опісля передачи слов до справи видання Історії Дивізії. Усі Станиці повинні збирати матеріали для видання цієї книги. Справа дивізійного архіву-музею теж вимагає належного присвячення уваги. Далі голова закликав присутніх до зборок і пожертв на пресовий фонд «Вістей», і зауважує, що треба збільшення кольортажі. Відносно резервів канадського війська — поставився позитивно.

Після З'їзду відбувається спільній обід.

Президія З'їзду

Предсідник Секретар
Сот. Гуляк Хор. В. Гузар

З життя Станиць

ТОРОНТО

Станіця Братства кол. вояків 1 УД УНА в Торонто, Канада, на своїх загальних зборах дня 13. 12. 1953 внесла такі постанови: 1. відсвяткувати 10. річницю бою під Бродами випускаючи пропам'ятні картки, образи і т. і. 2. кожний член Станиці стає передплатником журналу «Вісти» і по змозі своїх сил причиняється до поширення братських видань на терені свого побуту.

УВАГА! КАНАДА УВАГА!

Від 1. I. 1954 перевів обов'язки представника Братства по справі кольортажу видань п. А. Хотинецький.

*

Дотеперішньому представникові, п. В. Біланові складає Головна Управа Братства і Адміністрація видань призначають і подяку за жертвенне і взірцеве ведення діловодства.

Головна Управа Братства
Адміністрація

ДАР ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ІНВАЛАІДІВ

Присутні на христинах малого Евгена, сина Катрі й Івана Нижників, в Баффало, США, зложили з ініціативи п. П. Осахно на фонд українських інвалідів 22 ам. дол. Жертвовавцям щира подяка, а фактичному ініціаторові збірки, малому Евгенові, життєвого успіху.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Об'єднання б. вояків Українців Америки, філія Ньюарк, повідомила Головну Управу Братства про висилку пакету одягів для потребуючих кол. вояків 1 УД. Розподілом одягів займається Краєва Управа Братства куди просимо заінтересованих звертатися. Адреса Краєвої Управи: п. Роман Дебрицький, Мюнхен 2, Дахауерштр. 9/II.

Головна Управа Братства

СТАНИЦІ БРАТСТВА США

В доповненні до звітів з П. Краевого З'їзду в США містимо присланий Секретаріатом Краєвої Управи виказ діючих на терені США Станиць Братства і склади їхніх Управ.

На терені США діє під цю пору 9 станиць, а саме:

Дітройт, Чікаго, Баффало, Нью-Йорк, Ньюарк, Нью-Гевен, Клівленд, Філадельфія, Трентон.

Особовий склад станичних управ:

Дітройт:

Голова — Др. В. Прокопович

Заст. — Б. Скасків

Секретар — Б. Сердюк

Фін. Реф. — І. Лотоцький

Вільн. Член — Я. Коновалський

Баффало:

Голова — М. Перцак

Секретар — О. Лисяк

Фін. Реф. — З. Коновка

Вільн. Член — М. Погарантний

Ньюарк:

Голова — І. Тарнавський

Секретар — І. Коропецький

Фін. Реф. — Р. Кочержук

Клівленд:

Голова — І. Руденський

Заступник — П. Полонський

Секретар — Я. Пацлавський

Фінанс. Реф. — Т. Загаєвич

Вільн. Член — С. Гурко

Чікаго:

Голова — Е. Ільницький

Секретар — Янчишин

Нью-Йорк:

Голова — Е. Шпайло

Заст. — В. Яворський

Секретар — Р. Герасимович

Фін. Реф. — Я. Кульчицький

Книговод — І. Зарицький

Вільн. Член — З. Козак

Реф. преси — В. Гриньох

Нью-Гевен:

Голова — В. Лисяк

Філадельфія:

Голова — І. Скіра

Заст. — В. Зуляк

Секретар — З. Рубчак

Фін. Реф. — Е. Левицький

Вільний Член — Б. Артимишин

Трентон:

Голова — Б. Дубик

Заст. — М. Головчак

Секретар і Скарбник — М. Кузів

Вільний Член — В. Шевців

Скількість Членів

По станицях:

Філадельфія

54

Нью-Йорк

94

Ньюарк

18

Трентон

12

Баффало

10

Клівленд

51

Дітройт

46

Чікаго

56

Нью-Гевен

12

На терені США: 352

Скількість влаштованих клітинами

Братства Імпрез:

Академії: 8. Зустрічі: 6. Доклади: 15.

Забави: 6.

В США буде ще біля 400 кол. вояків 1 УД неохоплених схемою Братства. Вони являються переважно мешканцями західних та південних

стейтів, де немає більших скупчень української іміграції. Рівнож, в деяких стейтах існують скупчення кол. вояків, які ще не зорганізували станиці (Гартфорд, Рочестер, Амстердам).

Праця Братства на терені США є задовільна. Діяльність Станиць є відмінна з осередку в осередок. Кожна Станиця має повну автономію відносно метод праці і працює пристосовано до даних місцевих обставин. Назагал, членство є заінтересоване працею Станиць, читає видання Б-ва виявляє зрозуміння цілей, які ставляє собі Братство.

КОНКУРС

Станіця Братства кол. Вояків 1 УД УНА в Торонто, Канада, проголошує конкурс на образи з такою тематикою:

1. Фрагмент з баталії під Бродами
 2. Фрагмент з життя в полоні
 3. Вільна тема з вояцького життя.
- Конкурс триває до 31 березня 1954 р. Передбачені нагороди:
1. нагорода — 150 дол.; 2. нагорода — 100 дол.; 3 нагорода — 50 дол. В справі близьких інформацій писати на адресу:

A. Chotynetskyj, III Beatrice Ave, Toronto, Ont., Canada.

РОЗШУКИ

Висоцького Михайла, з П'янович, пов. Самбір, працював в Гамбурзі, шукають брати. Хто знав би про його долю проситься писати на адресу: M. Wysockyj, Main St., Kapunda/SA, Australia.

Проситься п. Василя Рожиковського, кол. вояка 1. УД, до 1949 р. в таборі Трефлінг (Австрія), негайно зголоситися на адресу: Mychajlo Medynskyj, Ried i. Innkreis, O. Ö., Siedlung 701, Bl. 4/II.

Шукаю брата, Михайла Сагана, Стара Гута, повіт Любачів. Згідно останніх інформацій мав би перебувати десь в Канаді. Повідомлення слати на адресу: Ярослав Саган, 46 Craigend St., Kings Cross, Sydney, Australia.

Хто знав би про долю Осипа Дуркота, з Перемишля, останньо був з Дивізією під Бродами, проситься подати вістку на адресу: Д-р Степан Дмоховський, 130, E. Rock St., Fayetteville, Arkansas, USA.

З листів до Редакції

Вельмишановний Пане Редакторе!

... Мене дуже тішить, що так гарно розвивається Ваша видавнича праця. Зміст «Вістей» з кожним числом кращає і я дозволю собі зложити Вам за це мое шире признання. Теж видані Видавництвом книжки, а головно «Слогади фронтовика» і «За стрілецький звичай» дуже збагачують нашу споминову літературу. Мені трохи прикро, що я відстav від нашої братської праці і не можу Вам допомогти в ній але, на жаль, так склалася коло мене умовини.

Прийтіть вислови глибокої до Вас пошани і найкращі побажання успіхів в праці.

Д-р Семен Федюк, Мадрид, Андрес Мельядо 76, Єспанія.

ВІСТИ

Братства кол. Вояків і УД УНА

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

Редактує:

Колегія

Головний Редактор:
д-р Л. О. Ортинський

Статті, підписані прізвищем чи ініціалами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції.

Редакція застерігає собі право скорочувати статті і правити мову.

Адміністрацію веде:

П. Поліщук
*

Зміну адрес просимо подавати до адміністрації, передплату і кольпортерські розрахунки висилати до представників:

Австралія:

Mr. E. Bojchuk, 90, Railway Parade, Pascoe Vale, Melbourne, Vic.

Австрія:

S. Dolhyj, Graz 1, Postfach 175.

Англія: К. Ронсельський,

89 Bannerman Rd., Bulwell-Notttingham.

Аргентина: Братство к. в. 1 УД.

Fraternidad de los ex-comb. de la 1 UD, Curapaliqüe 760, Buenos Aires.

Бельгія: Федір Ткаченко,

9, rue des Brasseurs, Louvain

Бразилія:

Exmo. Snr, Andre Uhry, Caixa Postal, 8103. Sao Paulo S. P. Brasil.

Франція:

Stefan Sliwinskyj, chez M. Sistro av. Bouy Vesines par Chalette (Loiret).

Канада:

A. Chotynskyj, 111 Beatrice Ave. Toronto, Ont.

Німеччина: д-р Л. Ортинський,

München 37. Schließfach 56, Germany.

США:

W. Hryniuch, 2134 Aqueduct Ave, Bronx 53, N. Y.

«ВІСТИ» виходять раз на два місяці і коштують:

1 прим. 6 прим.

-/- 6 ш.

Австрія 3 ш. 18 ш.

Австралія 2 ш. 12 ш.

Бельгія 8 фр. 48 фр.

Франція 65 фр. 390 фр.

Німеччина 0,80 НМ. 4,80 НМ.

Канада і США 0,40 дол. 2,40 дол.

в інших країнах рівновартість 0,80 НМ.

Адреса Головної Управи Братства, Редакції й Адміністрації:

Dr. Lubomyr Ortynskyj, (13b) München 37. Schließfach 56, Germany.

Друковано в друкарні:

Druckerei „Cicero e.G.m.b.H., München, Dachauer Straße 9/II

ВЕЛИКА НОВИНА! СПІШІТЬ З ЗАМОВЛЕННЯМИ!

ПОЯВЛЯЄТЬСЯ ДРУКОМ БАГАТО КАЛЕНДАРІВ

але

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ „МІТЛА”

зажди здобуває перше місце!

Чому?

Це єдиний календар ґумору і політичної сатири!

Це альманах, у якому немає мелянхолії, ані похоронної тематики!

Це єдиний календар, що його читається з запертим віддихом від „дошки до дошки”!

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ „МІТЛА” на 1954-ий РІК

вже є у продажі.

Ціна його невелика —

Пів старого черевика.

А сміху — на цілий рік!!!

Багато ілюстрацій. 128 сторінок друку. Мистецька обіортка роботи арт. графіка Віктора Цимбала

ЦІНА ВСЬОГО 1. — ДОЛЯР, в Німеччині 3.-НМ.

Жадайте у кожній книгарні.

Голосіться у кольпортери!

Надсилайте замовлення на адресу:

з Німеччини:

Verlag «U. Samostijnyk»
München 2
Dachauerstr. 9/II

Editorial «La Escoba»
Casilla de Correo 7 (Sucursal 7)
Buenos Aires, Argentina

СЕНЗАЦІЙНА ПОЯВА!!!

Нова книжка
нового автора

Микола Сергієнко:

У КІГТЯХ ТИРАНІВ

СПОГАДИ УКРАЇНЦЯ-ЧЕРВОНОАРМІЙЦЯ

КНИЖКА — що говорить про II. світову війну, як її бачила й чого від неї вимагала підсоветська людина — українець патріот!

КНИЖКА — що говорить про глибокі моральні й національні вартості тероризованої національно-свідомої людини!

КНИЖКА — що говорить про дійсне відношення советської системи до советської людини, навіть у німецьких таборах воєннополонених.

КНИЖКА — яка виявляє нечувані досі методи дії агентів МГБ в боротьбі проти національно свідомих українців, яка провадилась навіть в корінній Німеччині.

КНИЖКА — яка вносить правдиве світло про умовини організації армії РОА, та про українців в ній.

Цю книжку повинен купити кожний українець, та кожний хто цікавиться тими справами. Кожний свідомий українець повинен її рекомендувати всім сусідам-чужинцям.

Ціна: СПА, Канада — 1 дол., Англія — 4 ш., Франція — 200 фр., Німеччина — 1,80 НМ, Австралія — 5 шил.

Замовлення слати до:

DNIPROWA CHWYLA, München 26 Postfach 32, Germany